

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
SOCIĀLO ZINĀTŅU FAKULTĀTE
POLITIKAS ZINĀTNES NODAĻA

**INTEGRĀCIJAS POLITIKA UN MUSULMAŅU RADIKALIZĒŠANĀS
EIROPĀ: LIELBRITĀNIJAS UN FRANCIJAS GADĪJUMU ANALĪZE**

BAKALAURA DARBS

Autore: **Liene Riekstiņa**

Studenta apliecības Nr.:lr13046

Darba vadītājs: Dr. sc. pol. Daunis Auers

RĪGA 2016

ANOTĀCIJA

Darbā apskatītā problēma saistīta ar Eiropas musulmaņu teroraktu izraisītu sabiedrības diskusiju par valstu neveiksmi šīs grupas integrēšanā. Darbā izmantota kvantitatīvā un kvalitatīvā datu apkopošana, lai sasniegtu izvirzīto mērķi – novērtētu musulmaņu integrāciju Francijā un Lielbritānijā. Darba uzdevums ir apkopot teorētisko informāciju un empīriskos datus par musulmaņu integrāciju pētāmajās valstīs, izdarīt secinājumus par to, kuras valsts integrācijas pieeja ir sekmīgāka musulmaņu integrēšanā. Teorētisko bāzi veido integrācijas teoriju un musulmaņu radikalizēšanās iemeslu apskats. Tiek secināts, ka Francijas pielietoto asimilācijas politiku ir pamats uzskatīt par veiksmīgāku, tomēr nepieciešama tālāka izpēte.

Atslēgas vārdi: integrācija; asimilācija; multikulturālisms; musulmaņi Francijā; musulmaņi Lielbritānijā.

ANNOTATION

This thesis deals with a problem related to Muslim terrorism in Europe and public concern that states have failed to integrate this minority. Quantitative and qualitative methods are used to achieve the goal of this thesis – to evaluate whether France or the United Kingdom is more successful in integrating Muslims. The task of this thesis is to collect theoretical information and empirical data about Muslim integration and to achieve the goal set for this thesis. Theoretical part is based on information about integration policies and reasons for Muslim radicalization. It is concluded that assimilation policy, implemented by France, might be more successful than multiculturalism, but further research is needed.

Key words: integration; assimilation; multiculturalism; Muslims in France; Muslims in the United Kingdom.

SATURS

APZĪMĒJUMU SARAKSTS	5
IEVADS.....	6
1. IMIGRĀCIJA UN INTEGRĀCIJA	11
1.1. Imigrācija	11
1.2. Integrācija.....	15
1.2.1. Multikulturālisma integrācijas politika	19
1.2.2. Asimilācijas integrācijas politika	22
2. ISLĀMS	24
2.1. Islāms un politika	27
2.1.1. Radikālais islāmisms.....	30
3. RADIKALIZĒŠANĀS	33
3.1. Terorisms.....	36
4. FRANCIJAS UN LIELBRITĀNIJAS GADĪJUMU ANALĪZE	42
REZULTĀTI	55
SECINĀJUMI.....	59
IZMANTOTIE INFORMĀCIJAS AVOTI	63

APZĪMĒJUMU SARAKSTS

Arābu līga- 22 neatkarīgu valstu savienība, kas dibināta 1945.gadā ar mērķi veidot ciešu sadarbību starp dalībvalstīm. Izvietojusies Ziemeļāfrikā un Tuvo Austrumu reģionā.

ES – Eiropas Savienība

EP – Eiropas Parlaments

OECD – Ekonomiskās sadarbības un attīstības komisija ir starpvaldību savienība, kas dibināta 1961.gadā un apvieno 34 attīstītākās pasaules valstis

Otrās, trešās paaudzes musulmaņi – musulmaņi, kuri dzimuši Eiropas valstī un kuru vecāki vai vecvecāki valstī ieradušies kā imigranti

Džihāds – tulkojumā no arābu valodas “karš”. Politiskā islāma veids, kas mērķus paredz sasniegt, izmantojot vardarbību.

IEVADS

Rietumu pasaules kārtība pēc 2001.gada 11.septembra notikumiem strauji mainījās. Teroristu uzbrukums Pasaules tirdzniecības centram Ņujorkā mainīja cilvēku uztveri par drošību. Bailes no vienas valsts militāra uzbrukuma otrai (kas valdīja II Pasaules kara un Aukstā kara laikā) nomainīja bailes par apdraudējumu no starptautiskā terorisma. Lai gan terorisms nebija jauns fenomens, bija mainījusies tā būtība – uzbrukumiem no ārvalstu teroristu organizācijām vai vietējiem, radikāli noskaņotajiem nacionālistiem, (piemēram, Lielbritānijā – Īru Republikāņu Armija, kas ar teroraktu palīdzību pauž savu nepatiku pret Īrijas pievienošanu Lielbritānijai) pievienojās arī bailes no islāmistiem. Lielāko satraukumu izraisīja fakts, ka daudzi 11.septembra teroraktā iesaistītie cilvēki bija Rietumvalstu pilsoņi, kuri iepriekš nebija izcēlušies ar radikālām idejām (Farmer, B. R., 2010). Radās apziņa, ka apdraudējumu var radīt cilvēki, kurus uzskatām par “savējiem” – savas valsts, vai Eiropas gadījumā – Eiropas pilsoņi, kuri šķietami ir integrējušies sabiedrībā un pat nerada aizdomas par radikāliem nodomiem.

Lai samazinātu terorisma draudus, tika veiktas likumu izmaiņas, kas paredz iedzīvotāju novērošanu, drošības dienestu piekļuvi privātai informācijai, zvanu noklausīšanos un mūsu darbību izsekošanu internetā. Šādu darbību ētiskums tiek attaisnots ar lielāku drošību un potenciālo terorisma draudu novēršanu, sakot: "ja jums nav, ko slēpt, tad jums nav par ko uztraukties!" Autores prāt, šāds pamatojums ir pietiekams, bet datu monitorēšana ir pieņemama tikai tad, ja šī informācija nenonāk trešo personu rokās, kā arī tiek izmantota terorisma draudu novēršanai. Lai arī šī tēma ir ļoti interesanta un pētīšanas vērtā, tomēr šajā darbā netiks apspriests tas, cik lielā mērā valstij vajadzētu iejaukties tās iedzīvotāju privātajā dzīvē.

Šajā darbā tiks apskatīts kāds cits paņēmieni, kā cīnīties pret terorismu, paņēmieni, kurš, atšķirībā no personu datu monitorēšanas, ļauj ne tikai novērst jau izplānotus teroristu uzbrukumus, bet ļauj arī cīnīties pret cilvēku vēlmi tos veikt. Šis instruments ir integrācijas politika, kas veicina dažādu sabiedrības grupu, rasu, reliģijas pārstāvju mierīgu līdzās pastāvēšanu, veicina vienlīdzību, tādējādi samazinot dažādu sociālo grupu izstumtības sajūtu un to vēlmi "cīnīties par taisnību" ar dažādu metožu palīdzību, tai skaitā, agresiju un vēlmi veikt terora aktus, apdraudot sabiedrības drošību.

Vēl viena tendence, kas parādījās pēc 11.septembra terorakta, ir islamofobijas jeb baiļu un nepatikas saasināšanās pret islāma ticību un tās raksturīgākajiem pārstāvjiem –

musulmaņiem,¹ jo tieši šīs reliģiskās sabiedrības daļas pārstāvji pakļauti iespējai kļūt par radikālā islāmisma piekritējiem. Islamofobija nebija jauna parādība, tā tika novērota jau ilgi pirms 11.septembra terorakta, un tā pamatojama ar musulmaņu skaita pieaugumu Eiropā un Amerikā, kā arī informācijas trūkumu par šo reliģiju un kultūru. Nezināšana un informācijas trūkums ļauj pastāvēt stereotipiem, kuri balstīti uz nostāstiem un bieži vien rada aplamus priekšstatus. Šādos apstākļos ir viegli ietekmēt cilvēku viedokli gan pozitīvā, gan negatīvā virzienā. Lai gan kopumā 11.septembra notikumi 2001.gadā ir atstājuši negatīvas sekas uz musulmaņu kopienu, varam vērot arī ko pozitīvu – ir palielinājusies atsevišķu cilvēku interese par islāma ticību, musulmaņu un arābu kultūru.

Tomēr, ar dažu cilvēku iniciatīvu un vēlmi iepazīt musulmaņu kopienu, nepietiek. Lai apturētu pētījumos pierādīto diskrimināciju pret musulmaņiem, ir nepieciešama pārvaldes iestāžu iejaukšanās. Diskriminācijas novēršanā ir jāiesaistās gan atsevišķu valstu pārvaldēm, gan pārnacionālajām Eiropas institūcijām, gan starptautiskām organizācijām, kā piemēram, ANO.

Veiksmīgas integrācijas politikas ieviešana ir svarīgs priekšnosacījums arī šobrīd aktuālo problēmu – terorisma, musulmaņu radikalizēšanās un islamofobijas – novēršanā. Integrācijas politikas izstrādāšana vien neatrisinās šīs problēmas, tam ir nepieciešamas arī sabiedrības informēšanas/izglītošanas kampaņas, drošības dienestu ciešāka sadarbība datu un informācijas apmaiņā, kā arī dažādi citi pasākumi.

Temata aktualitāti pamato nesenie notikumi Eiropā – bēgļu krīze jeb lielais skaits Tuvo Austrumu un Ziemeļāfrikas valstu iedzīvotāju, kuri, dažādu motīvu vadīti, emigrē uz Eiropu ar mērķi iegūt patvērumu un apmesties šeit uz dzīvi, kā arī 2015.gada laikā notikušie skaļie terorakti, kurus pastrādājuši islāma ticības pārstāvji – uzbrukums Parīzes izdevniecībai *Charlie Hebdo* 2015.gada janvārī, uzbrukumi vairākām publiskām vietām Parīzē 2015.gada novembrī. Darba izstrādes laikā noticis arī terorakts Briselē 2016.gada martā, kas tikai apstiprina temata aktualitāti un pierāda, ka musulmaņu radikalizēšanās Eiropā ir problēma.

Ir grūti noteikt konkrētu **pētījuma problēmu**, jo konkrētajā pētījumā drīzāk konstatējams vairāku problēmu loks, saistīts ar musulmaņu nepietiekamo integrācijas līmeni – islamofobijas augšana Eiropas iedzīvotāju vidū, musulmaņu dzīves līmeņa rādītāji zemāki par Eiropas vidējiem rādītājiem, nesenie terorakti, kurus pastrādājuši islāma ticības pārstāvji, kuri dzimuši un auguši Eiropā.

¹Gallup (2010). *Islamophobia: Understanding Anti-Muslim Sentiment in the West*. Retrieved from: <http://www.gallup.com/poll/157082/>

Atšķirīgu sabiedrības grupu integrēšana ir sarežģīts un komplekss process, kuru iespējams realizēt dažādos veidos, izmantojot atšķirīgas pieejas. Integrācijas politikas sekmīgumu iespējams noteikt, apskatot izmaiņas integrējamās grupas dzīves apstākļos – apskatīt bezdarba un izglītības līmeni attiecībā pret citām valsts sabiedrības grupām, diskriminācijas incidentu skaitu, kā arī citus rādītājus, kas nosaka atšķirības starp integrējamo grupu un nacionālo kopienu.

Šī darba ietvaros tiks apskatīti divu Eiropas lielvalstu – Francijas un Lielbritānijas – gadījumi. Abās valstīs ir reģistrēts liels skaits musulmaņu, no kuriem daļa ir dzimusi ārpus šo valstu vai pat Eiropas Savienības robežām. Abās valstīs pirmie musulmaņi ieceļojuši no bijušajām kolonijām, jo vēlējās apmesties ekonomiski stabilākās vietās. Lielais musulmaņu skaits liecina, ka šīm abām valstīm ir rūpīgi jāizstrādā rīcībpolitika lielas sabiedrības daļas veiksmīgai integrācijai.

Francija īsteno uz asimilāciju vērstu integrācijas politiku, bet Lielbritānija realizē multikulturālisma integrācijas politiku. Analizējot musulmaņu kopienas dzīves apstākļus abās valstīs, būs iespējams secināt, kura no šīm pieejām bijusi sekmīgāka. No tā izriet darba **izpētes jautājums** – kura no integrācijas politikas pieejām (asimilācijas vai multikulturālisma) sekmīgāk veicina musulmaņu integrēšanu sabiedrībā?

Atbildot uz izpētes jautājumu, tiek izvirzīta sekojoša **hipotēze** – multikulturālisma integrācijas politika sekmīgāk veicina musulmaņu integrāciju sabiedrībā. Tas pamatojams ar pieņēmumu, ka, atļaujot musulmaņiem (un arī citām integrējamām grupām) saglabāt daļu savas kultūras, tradīciju un citu sabiedrībai raksturīgu iezīmju, cilvēki nejutīsies apspiesti vai apdraudēti no pamatnācijas puses, tādēļ integrācija būs sekmīgāka. Asimilācijas pieeja var radīt pretēju efektu, jo integrējamai sabiedrībai liktu atteikties no sev raksturīgajām iezīmēm un pozicionēt sevi kā tās valsts pilsoni, kurā cilvēks imigrējis. Konkrētāk – asimilācijas pieeja tiek izmantota Francijā, kur imigrantiem ir pilnībā jāpieņem šīs valsts kultūra, lai tie tiku uzskatīti par francūžiem. Šāda pieeja var šķist pārāk agresīva un izraisīt pretošanos no integrējamās sabiedrības puses, kas tālāk attiecīgi var izraisīt pārējās sabiedrības nepatiku vai neuzticēšanos un samazināt iedzīvotāju vēlmi pieņemt šos cilvēkus kā sev līdzīgus.

Šajā pētījumā **neatkarīgais mainīgais** ir integrācijas politika jeb precīzāk – tās veidi (asimilācijas pieeja un multikulturālisms). **Atkarīgais mainīgais** ir musulmaņu integrācijas pakāpe sabiedrībā. To būs iespējams noteikt, apskatot jau veiktu pētījumu rezultātus, kuri atspoguļo musulmaņu dzīves apstākļus – nodarbinātības līmeni, atalgojuma lielumu attiecībā pret

Eiropas vai konkrētās valsts vidējo rādītāju, izglītības kvalitāti, kā arī citus līdzīgus rādītājus.

Tēmas novitāte nav raksturojama kā jauna, jo, globalizācijas ietekmē, integrācijas politika ir plaši pētīta. Cilvēku apmešanās uz dzīvi citās valstīs vairs nav nekas neparasts, un Eiropas Savienība šādu procesu pat veicina, parakstot Šengenas līgumu 1985.gadā, atbalstot skolēnu, studentu un mācībspēku mobilitātes programmas, veicinot brīvu darba spēka kustību ES robežās. Cittautiešu integrēšana mūsdienās ir gandrīz katras, bet īpaši – attīstīto – valstu neatņemama politikas sastāvdaļa. Šī darba novitāte saskatāma mēģinājumā izprast musulmaņu radikalizēšanās iemeslus Eiropā un vēlmē to sasaistīt ar integrācijas politiku sekmīgumu, jo darba autore neuzskata, ka šāda radikalizēšanās ir attaisnojama ar Tuvo Austrumu teroristu grupējumu ietekmi. Veiksmīgas integrācijas gadījumā, Eiropā dzīvojošajiem musulmaņiem nevajadzētu just vēlmi atbalstīt Tuvo Austrumu radikāļu uzskatus.

Darba mērķis ir apzināt pieejamo teorētisko informāciju par integrācijas politiku, tās veidiem, apskatīt kā pētāmās valstīs (Francija un Lielbritānija) praksē īsteno šo politiku, novērtēt tās sekmīgumu, apskatot pētījumu datus, kas liecina par musulmaņu integrāciju pētāmajās valstīs.

Lai atbildētu uz izpētes jautājumu un sasniegtu darba mērķus, tiek izvirzīti sekojošie **uzdevumi**:

- izpētīt zinātnisko literatūru par integrācijas politiku, tās veidiem, aspektiem un priekšnosacījumiem;
- apkopot teorētiskos materiālus par iemesliem, kas veicina musulmaņu radikalizēšanos;
- analizēt Francijas un Lielbritānijas integrācijas politiku, koncentrējoties uz tām integrācijas politikas daļām, kas attiecināmas uz musulmaņiem;
- lai noteiktu integrācijas politiku sekmīgumu, apskatīt un analizēt datus par musulmaņu dzīves kvalitāti abās pētāmajās valstīs pēc indikatoriem, kuri integrācijas teorijā visbiežāk norāda par tās sekmīgumu;
- salīdzināt iegūtos rezultātus un izdarīt secinājumus, konstatējot, vai izvirzītā hipotēze ir apstiprinājusies.

Darba **teorētisko bāzi** veidos integrācijas teoriju apskats, islāma reliģijas raksturojums, teorētiskā informācija par musulmaņu radikalizēšanās iemesliem. Darba izstrādes gaitā tiks izmantotas šādas **pētniecības metodes** – kvantitatīvo un kvalitatīvo datu apkopošana, līdz šim veikto pētījumu, statistisko datu un informācijas analīze, juridisko dokumentu, ekspertu viedokļu un rakstu analīze.

Darba **empīrisko bāzi** veidos informācijas analīze un situācijas salīdzinājums Francijā un Lielbritānijā. Tiks analizēta šo valstu īstenotā integrācijas politika un musulmaņu dzīves līmenis. Salīdzinot abu valstu rādītājus, tiks izdarīts secinājums, kurai no valstīm izdevies sekmīgāk integrēt musulmaņus sabiedrībā. Tas palīdzēs noteikt, kura no integrācijas politikas pieejām ir bijusi sekmīgāka.

Darba teorētisko un praktisko nozīmi veido integrācijas politiku sekmīguma analīze, kas palīdzēs labāk izprast iemeslus, kuri veicina musulmaņu radikalizēšanos. Šādu iemeslu konstatēšana palīdzēs izdarīt secinājumus par iespējamiem uzlabojumiem musulmaņu integrēšanas procesā. Šādi secinājumi varētu kalpot kā pamats tālākai izpētei, piemēram, analizēt vēl kādu Eiropas valstu piemērus, kurās vērojams liels musulmaņu skaits, un palīdzētu izdarīt ieteikumus, kas uzlabotu musulmaņu integrēšanu sabiedrībā, celtu dzīves līmeni un veicinātu dominējošās kultūras pozitīvu attieksmi pret šo reliģisko grupu.

1. IMIGRĀCIJA UN INTEGRĀCIJA

Imigrācija un integrācija ir ļoti cieši saistīti procesi, jo imigrācija rada izaicinājumu konkrētas valsts nacionālajai identitātei. Mūsdienās gandrīz katra attīstīta, stabila demokrātija saskaras ar imigrantu pieplūdumu² tās piesaistošo faktoru jeb attīstītās ekonomikas, sakārtotās politikas, cilvēktiesību un citu iemeslu dēļ. Imigrāciju veicina arī atstumjošie faktori, kuri liek cilvēkiem izceļot no savas mītnes valsts tādu iemeslu dēļ kā karš, bads, nesakārtoti cilvēktiesību jautājumi un citi līdzīgi iemesli. Eiropas attīstības dēļ, šī reģiona valstis saskaras ar imigrāciju no mazāk attīstītiem reģioniem. Šie imigranti pārstāv ļoti atšķirīgu kultūru un reliģiju, tādēļ politikas veidotājiem ir jāpievērš īpaša uzmanība veiksmīgai imigrantu integrācijai sabiedrībā, lai izvairītos no iespējamiem konfliktiem un musulmaņu minoritāšu atstumšanas, kas potenciāli var pārvērsties arī radikalizēšanās procesā.

Veiksmīgas integrācijas politikas izstrādei nepieciešams apzināt to sabiedrības grupu un tai raksturīgās iezīmes, kuru nepieciešams integrēt. Šī nolūka dēļ apakšnodaļā 1.1. tiks apskatīta imigrācijas vēsture Eiropā, kā arī aplūkots, kāda ir šīs imigrācijas tendence – no kurām pasaules daļām Eiropā ieplūst lielākais skaits cilvēku, kādi ir galvenie imigrācijas iemesli. Apakšnodaļā 1.2. tiks apskatīti integrāciju veicinošie vai bremsējošie faktori, rādītāji, kas palīdz to novērtēt, kā arī apskatīti daži integrācijas veidi, tai skaitā asimilācijas un multikulturālisma integrācijas politikas un to raksturojošās iezīmes.

1.1. Imigrācija

1970-1990. gados Eiropā bija vērojams imigrācijas vilnis, kuru motivēja Eiropas valstis, cenšoties atkopties no II Pasaules kara un tā izraisītā darba spēka trūkuma. Liela daļa šī jaunā darba spēka ienāca no Eiropas lielvalstu bijušajām kolonijām. Eiropā sākot ar 1990.-to gadu vidu vērojama tendence veicināt katra indivīda personīgās tiesības un viņa atbildības sajūtu, kas nozīmē, ka tika mazināts atbalsts domāšanai, ka ir jāaizstāv atšķirīgu etnisko vai kulturālo grupu intereses (Geddes, A. 2003). Lai gan šāda politika vērsta uz visu sabiedrību kopumā, galvenā mērķa grupa un iemesls pārmaiņām ir imigranti. Tieši šos cilvēkus Eiropas sabiedrības uzskatīja

2 Berlin Social Science Center (01.2016). Research Unit Migration, Integration, Transnationalization. *Research Report 2011-2015*. Retrieved from: <https://www.wzb.eu/sites/default/>

par galveno "problēmu" ceļā uz vienlīdzīgu sabiedrību, jo imigrantiem ir atšķirīga kultūra, kas ietekmē arī viņu domāšanas un uzskatu atšķirību (Geddes, 2003). Tas nozīmēja, ka valstīm bija jāsasaskaras ar jauniem izaicinājumiem, jo imigranti un to veidotās atšķirīgās sociālās, etniskās, reliģiskās un citas grupas bija jāintegrē sabiedrībā, lai izvairītos no minoritāšu un pamatkultūras konfliktiem. Eiropas valstis – "īpaši vecās un Ziemeļrietumu Eiropas valstis, kas saskārušās ar imigrāciju, – tiekušās "nacionalizēt" savus imigrantus un etniskās minoritātes"³, vai vismaz centušās to darīt, lai visus sabiedrības locekļus padarītu par vienlīdzīgiem valsts pilsoņiem. Lai sasniegtu šo komplekso mērķi, nepieciešams mainīt dažus valsts principus, organizatoriskās lietas un sabiedrības domāšanu.

Līdz ar nepieciešamību sabiedrību padarīt vienlīdzīgu, jāpievērš uzmanība arī kādam citam saistītam fenomenam. Mēģinot valsts līmenī izskaust nevienlīdzību starp dažādām grupām (īpaši starp pamatnāciju un imigrantiem), pati valsts veicina naidu konkrēto grupu starpā (Geddes, A. 2003). Tas skaidrojams ar nepieciešamību vienlīdzīgi pārdalīt resursus starp visiem sabiedrības locekļiem un šīs nepieciešamības izraisītu attieksmes maiņu pret imigrantiem. Valsts pilsoņi sāk uzskatīt sevi par vienīgajiem tiesīgajiem saņemt labumus, jo, esot ekonomiskās sistēmas sastāvdaļa, tos godīgā ceļā nopelnījuši, turpretī imigranti tiek uztverti kā "ekonomiskā labuma meklētāji" (Bommes, M. & Geddes, A. 2000). Šis termins un viedoklis nereti parādās arī šobrīd aktuālajās debatēs, un pamatojams ar to, ka imigrantiem tiek sniegta palīdzība no valsts puses dažādu sociālo pabalstu veidā, lai veicinātu viņu veiksmīgu iekļaušanos jaunajā vidē. Balstoties uz šo teoriju, pie nosacījumiem imigrantu iepļūšanai Eiropā, kādi tie ir šobrīd – kad ES dalībvalstis ir spiestas uzņemt patvēruma meklētājus, lai atvieglotu radušos bēgļu situāciju Grieķijā un Itālijā –, attieksme pret imigrantiem no eiropiešu puses gaidāma kā negatīva.

Tomēr, reālie pētījumu dati liecina, ka attieksme pret imigrantiem mainās atkarībā no uzdotā jautājuma un jomas, kuru tas skar. Pozitīvi pret imigrantiem (tādā ziņā, ka tie ar savu darbu un talantiem padara valsti stiprāku) Vācijā attiecas 66% respondentu, Lielbritānijā 52%, bet Francijā salīdzinoši mazāk – 45% aptaujāto. Izteikti negatīvu attieksmi pret imigrantiem izsaka Grieķija un Itālija, kur attiecīgi 70% un 69% respondentu norādījuši, ka imigranti ir slogs valstij, jo atņem iedzīvotājiem darbu un sociālos pabalstus.⁴ Tomēr, vaicāti par imigrantu nozīmi kriminālo noziegumu statistikā, 2014.gadā gandrīz puse jeb 48% vāciešu atbildēja, ka imigrantu

3 Banton, M. (2001). National integration in France and Britain. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 27:1, 151-168.

4Krogstad, J. M. (24.09.2015). *What Americans, Europeans think of immigrants*. Pew Research Center. Retrieved from: <http://www.pewresearch.org/fact-tank/>

klātbūtne valstī palielina kriminālo noziegumu skaitu. Francijā šādi uzskatīja 36% respondentu, bet Lielbritānijā salīdzinoši mazāk - 20% respondentu.⁵

Iepriekš aprakstīto pieņēmumu var attiecināt arī uz eiropiešu attieksmi pret musulmaņiem, jo šobrīd Eiropa uzņem patvēruma meklētājus, no kuriem lielākā daļa ir musulmaņi, tāpat kā iepriekšējos gados.⁶ 2015.gadā veikts pētījums liecina, ka Eiropas lielās valstis pret musulmaņiem attiecas pozitīvi. Lielbritānijā šādi jutās 72% respondentu, bet Francijā 76%.⁷ Tiesa gan pētījuma rezultāti apkopoti vēl pirms Parīzes un Briseles teroraktiem, pēc kuriem attieksme pret musulmaņiem varētu būt mainījušās. Tomēr, tas ir tikai pieņēmums, kas balstīts uz autores personīgajiem novērojumiem un nav pamatojams ar kvantitatīviem datiem.

Migrācijas jautājuma aktualitāte ir gandrīz nezūdoša. Regulāri tiek veikta šīs parādības datu monitorēšana – dažādas Pasaules organizācijas, piemēram, ANO un Pasaules Banka, seko līdz pasaules iedzīvotāju plūsmām, tendencei apmesties uz dzīvi ārpus savas valsts robežām. Ir ļoti svarīgi sekot līdz šiem datiem, lai valstis un organizācijas spētu atbilstoši un ātri reaģēt uz jaunumiem, kā arī sekmīgi izstrādātu nepieciešamās rīcībpolitikas stratēģijas. Lai izstrādātie plāni būtu sekmīgi, atbildīgajām personām ir jābūt informētām par aktuālo situāciju – kādi cilvēki migrē uz attiecīgo reģionu, kāds ir šīs imigrācijas iemesls – bēgšana no kara, ekonomiskā labuma meklēšana, pārvākšanās uz dzīvi pie saviem radniekiem, vai kāds cits iemesls.

Par problēmas aktualitāti liecina arī nesen apkopotie dati Eiropas Savienības robežās. 2014.gada 1.janvārī ES dalībvalstīs dzīvoja apmēram 19.6 miljoni cilvēku, kuriem ir trešo valstu pilsonība⁸ – cilvēki, kuru piederības valsts nav kāda no ES dalībvalstīm⁹, šis skaitlis sastādīja aptuveni 3.9% no kopējā ES iedzīvotāju skaita (apmēram 508 miljoni iedzīvotāju). Ņemot vērā, ka pilsonības iegūšana neliecina par personas piederības sajūtu konkrētajai valstij, tiek apkopoti dati arī par cilvēkiem, kuri ir ES pilsoņi (cilvēkam ir kādas dalībvalsts pilsonība), bet dzimuši ārpus Eiropas Savienības robežām. 2014.gada 1.janvārī šādu cilvēku skaits bija 33.5 miljoni (Eurostat, 2015) jeb aptuveni 6.6% no kopējā ES iedzīvotāju skaita. Eiropas Savienības dati par 2013.gadu liecina, ka konkrētā gada laikā ES valstīs imigrējuši kopumā 3.4 miljoni cilvēku, tomēr šis skaitlis neļauj izdarīt nekādus secinājumus, jo daļa no šiem cilvēkiem bijuši kādas citas

⁵Pew Research Center (12. 05.2014). *Chapter 3. Most Support Limiting Immigration*. Retrieved from: <http://www.pewglobal.org/2014/>

⁶Pew Research Center (2010). *Global Religious Futures*. Explore the data. Retrieved from: <http://www.globalreligiousfutures.org/explorer/>

⁷Stokes, B. (02.06.2015). *Chapter 3. Anti-minority Sentiment Not Rising*. Pew Research Center. Retrieved from: <http://www.pewglobal.org/2015/06/02/chapter-3-anti-minority-sentiment-not-rising/>

⁸Eurostat data (05.2015). *Migration and migrant population statistics*. Retrieved from: <http://ec.europa.eu/eurostat/>

⁹Eurofound webpage (11.06.2007.). *Third-country nationals*. Retrieved from: <http://www.eurofound.europa.eu/observatories>

dalībvalsts pilsoņi. Tiek lēsts, ka 1.4 miljoni no šiem imigrantiem bijuši no valsts, kas nav ES sastāvā.

Proporcionāli lielākais ārpus ES dzimušo skaits fiksēts Luksemburgā (45% no kopējā iedzīvotāju skaita), bet trešais augstākais rādītājs šajā ziņā ir Latvijai (13.5%). Absolūtie skaitļi liecina, ka 2014.gada sākumā Lielbritānijā dzīvojuši 5 miljoni citu valstu pilsoņu (12.4% no kopējā Lielbritānijas iedzīvotāju skaita), lielākā daļa no tiem bijuši citas ES dalībvalsts piederīgie, Francijā attiecīgi reģistrēti 4.2 miljoni cilvēku (13.83% no kopējā Francijas iedzīvotāju skaita), no kuriem lielākā daļa piederīgi valstīm, kuras nav ES sastāvā. 2013.gadā lielākais imigrantu skaits tika reģistrēts Vācijā, Lielbritānijā un Francijā, bet lielākā emigrantu plūsma reģistrēta no Spānijas, Lielbritānijas un arī Francijas (Eurostat, 2015).

2014.gada sākumā Eiropas Savienības robežās dzīvoja 10.5% cilvēku, kuriem vai nu nav ES pilsonības, vai tie dzimuši ārpus ES robežām. Tātad, tik ievērojama daļa iedzīvotāju potenciāli var tikt pakļauti riskam justies izstumtiem, nepiederīgiem, nesaprastiem. Šādas izjūtas var veicināt noslēgšanos no apkārtējās sabiedrības, ciešāku komunicēšanu ar "sev līdzīgajiem" – tiem, kas saprot viens otra pārdzīvojumus, arī viens otra kultūru, tradīcijas vai reliģiju. No šādas noslēgšanās ir jācenšas izvairīties. Kopējās drošības un labklājības līmeņa dēļ, svarīgi ir panākt maksimālu kopības izjūtu Eiropas robežās.

Ar dažādu metožu palīdzību ir iespējams sekmīgi veicināt ārzemnieku integrēšanu konkrētās valstīs un panākt vienlīdzību iedzīvotāju vidū. Lai to veiksmīgāk īstenotu, ir jāapzina integrācijas politikas mērķa grupa – jānoskaidro, kādas cilvēku grupas ir nepieciešams integrēt Eiropā. Ir jāapzina to izcelsmes valsts, kultūra, reliģija, tradīcijas, kā arī citi faktori, kuri ietekmē cilvēku uzvedību, skatījumu uz dzīvi. Statistika liecina, ka laika posmā no 2010.-2013.gadam lielākais daudzums cilvēku Eiropā ienāca no Indijas, Ķīnas, Pakistānas un Marokas (secība katru gadu atšķiras).¹⁰ Kopumā Eiropas Savienības valstīs lielāko ne-Eiropiešu skaitu veido cilvēki, kuru izcelsmes valsts ir Turcija (apmēram 1.6 miljoni), Maroka (apmēram 1.3 miljoni), bet trešajā vietā ierindojas Ķīna (apmēram 0.7 miljoni cilvēku).¹¹

Augstāk minētie dati atspoguļo tikai to personu skaitu, kuri nav ieguvuši legālas tiesības kļūt par ES pilsoņiem.

¹⁰Eurostat data (10.06.2015.) *Immigration in the EU*. Retrieved from:<http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/>

¹¹Turpat

1.2. Integrācija

Integrācijas jēdziens Eiropā aktuāls kļuvis pēc Otrā pasaules kara beigām (Vēbers, E. 2000), kad šajā teritorijā tika uzaicināti viesstrādnieki no arābu valstīm, kara izraisītā darbaspēka trūkuma dēļ, kā arī daļa cilvēku (īpaši no Eiropas bijušajām kolonijām) paši izvēlējās apmesties Eiropā, labāku dzīves apstākļu dēļ.

Integrācija tiek definēta kā "process, kura laikā indivīdus vai atšķirīgas grupas iekļauj sabiedrībā vai organizācijā kā vienlīdzīgus"¹² tās locekļus. Definīcijā sīkāk nav paskaidrots, vai, kļūstot par vienlīdzīgu sabiedrības locekli, ir jāatsakās no visām sev raksturīgajām iezīmēm un jākļūst pilnīgi tādām pašām, kā pārējā sabiedrība, vai integrāciju var uzskatīt par pabeigtu arī tad, kad indivīds vai grupa bauda tādas pašas tiesības un pienākumus, kā pati sabiedrība, saglabājot tikai sev raksturīgas iezīmes, kā reliģiju, kultūru, tradīcijas. Apgalvojums, ka "uz integrāciju balstīta politika ir vērsta pret konfliktiem, pret sociālām sadursmēm un etniskām krīzēm",¹³ norāda, ka politikas mērķis ir panākt dažādu sabiedrības grupu mierīgu līdzāspastāvēšanu. Šeit jāņem vērā, ka ir jāpanāk ne tikai atšķirīgās grupas pielīdzināšana sabiedrībai, bet arī pašas sabiedrības vēlme pieņemt šo grupu kā sev vienlīdzīgu.

Iespējams izšķirt horizontālo integrāciju, kas regulē attiecības starp dažādām sabiedrības grupām un vertikālo integrāciju, kas atbild par elites attiecībām ar sabiedrību (Zepa, B. 2000).

Eiropa gadsimtiem ilgi bijusi vieta, kur vienlaikus līdzās pastāvējušas dažādas tautas, kuras katra piekopj dažādas tradīcijas, tic dažādām vērtībām un ir ar atšķirīgiem temperamentiem. Agrāk savstarpējās nesaskaņas tika risinātas ar ieroču palīdzību, mūsdienās cilvēki pieņēmuši, ka agresija nav piemērotākais līdzeklis savstarpējo atšķirību izlīdzināšanai, tomēr savstarpējās nesaskaņas no dienaskārtības nepazūd – tās ir jāprot atrisināt, izmantojot jaunas, miermīlīgas metodes. Globalizācijas laikmetā, kad dažādu tautu līdzāspastāvēšana vienā valstī ir ierasta lieta, savstarpēju saskaņu nav iespējams panākt, liekot cilvēkiem būt tolerantiem vienam pret otru – valstij ir jāiejaucas šajā procesā, izstrādājot integrācijas politiku un ieviešot pasākumus, kuri nodrošinās vienlīdzību, veicinās izpratni, vienprātību un toleranci dažādu sociālo grupu starpā.

Eiropas bēgļu krīzes dēļ, integrācijas jautājums kļuvis vēl populārāks, jo Eiropas valstīm būs jāizmitina cilvēki no Tuvajiem Austrumiem un Ziemeļāfrikas – reģioniem, kuros dzīves

¹²Merriam-Webster Dictionary. *Definition of INTEGRATION*. Retrieved from: <http://www.merriam-webster.com/dictionary/integration>

¹³Vēbers, E. (2000). *Ievads*. No Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūts. *Integrācija un Etnopolitika* (lpp. 7-12). Rīga: Jumava

līmenis ir ievērojami zemāks kā Eiropā, cilvēku dzīvesveids un reliģija ir atšķirīga no Eiropā ierastā. To apliecina arī kompānijas MERCER pētījums, kur secināts, ka 2016.gadā Eiropas pilsētās ir viena no labākajām dzīves kvalitātēm visā pasaulē – 7 no 10 pilsētām ar pasaulē augstāko dzīves līmeni, atrodas Eiropā.¹⁴ Tuvo Austrumu un Ziemeļāfrikas pilsētās dzīves līmenis ir krietni zemāks, tās ierindojas pasaules topa pēdējās vietās, no kurām Bagdāde ir pati pēdējā un ieņem 230.vietu. Personīgās drošības ziņā, tikai dažas šī reģiona valstis ierindojas topa pirmajās 100 vietās.¹⁵ Tas apliecina lielo dzīves līmeņu atšķirību un var liecināt par grūtībām šo imigrantu integrēšanā, kas var būt saistītas gan ar sabiedrības nevēlēšanos pieņemt šos cilvēkus, saredzot tos kā ekonomiskā labuma meklētājus, gan pašu imigrantu nespēju pielāgoties daudz attīstītākai darba videi, kas pamatojama arī ar zināšanu trūkumu, piemēram, kā apieties ar tehnoloģijām.

Veiksmīgas integrācijas viens no priekšnosacījumiem ir vide, kura veicina integrējamo grupu un pārējās sabiedrības kopības sajūtu. Tā ir saskaršanās ar vienādiem ikdienas procesiem, vienādu problēmu risināšana, kopīga darba un sociālā vide, "visiem vienādas juridiskās normas, saskaņā ar kurām veidojas sabiedrības dzīve; vienota izglītības un daļēji arī kultūras sistēma; kopīgie sociālpolitiskie un ekonomiskie apstākļi"¹⁶

Būtisks vienojošais elements ir **valoda** – prasme sazināties attiecīgās valsts valodā garantē lielāku interakciju ar vietējiem iedzīvotājiem, tas veicina kopīgu interešu rašanos un sekmē integrāciju. Valodas barjera ir būtisks šķērslis veiksmīgam integrācijas procesam praktisku iemeslu dēļ – ir grūti vai neiespējami saprasties, komunicēt ar vietējiem, kas iekļaušanos sabiedrībā padara gandrīz nerasniedzamu –, kā arī morālu iemeslu dēļ – vietējā sabiedrība uztver, ka cilvēkam nav vēlmes mācīties valsts valodu, tas var tikt uztverts kā necieņas izrādīšana un samazināt vēlmi pieņemt šādu cilvēku, vai cilvēku grupu kā sev vienlīdzīgu.

Svarīgi, lai valsts **izglītības sistēma** būtu vērsta uz toleranci pret dažādu rasu un etnisko grupu pārstāvjiem. Iekļaujot izglītības sistēmā šos elementus un, mācot visiem iedzīvotājiem vienādu izpratni par valsts vēsturi, politiskajiem procesiem un sabiedrības normām, iespējams sekmēt sabiedrības vēlmi un spējas integrēt valstī cittautiešus kā sev vienlīdzīgus cilvēkus. Izglītības sistēma, kas atbalsta divvalodību un sniedz atšķirīgu vēstures notikumu interpretāciju,

14MERCER home page (2016.). 2016 *Quality of Living Rankings*. Retrieved from:

<https://www.imercer.com/content/mobility/quality-of-living-city-rankings.html#list>

15MERCER home page (23.02.2016.). *Western European Cities Top Quality of Living Ranking*. Retrieved from: <http://www.mercer.com/newsroom/>

16Vēbers, E. (2000). *Latvijas sabiedrības integrācijas etnopolitiskā dimensija*. No Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūts. *Integrācija un Etnopolitika* (lpp. 12-47).Rīga: Jumava

var kavēt integrācijas procesus un radīt būtiskas atšķirības, vai pat nesaprašanos dažādu grupu starpā.

Komunikācija ir svarīgs priekšnosacījums integrācijai,¹⁷ jo integrācijas process nav iespējams, ja indivīds ir nodalīts no pārējās sabiedrības daļas, ir nepieciešama komunikācija, interakcija ar sabiedrību, lai izprastu tās īpašības, pazīmes, tradīcijas un citus faktorus, bez kuru pieņemšanas nav iespējams iekļauties sabiedrībā. Svarīgi ir atzīmēt, ka jebkurš cilvēks ir gandrīz nepārtrauktā interakcijā ar citiem sabiedrības locekļiem – komunikācija sarunu ceļā gan personiskajā līmenī (ģimene, draugu loks), gan formālās (interesu grupas, sabiedriskās organizācijas), kā arī ar mediju starpniecību, ietekmē jebkura cilvēka uzskatus un viedokli. Šī iemesla dēļ svarīgi ir motivēt integrējamās grupas interakciju ar pārējo sabiedrību, lai panāktu viedokļu apmaiņu ar mērķi mazināt pārpratumus un stereotipu rašanos.

Viens no būtiskiem sabiedrības integrācijas priekšnoteikumiem ir arī cittautiešu **teritoriālais izvietojums** pilsētās.¹⁸ Būtiski ir novērst cittautiešu un nepilsoņu koncentrēšanos vienā vietā, piemēram, kvartālā vai konkrētā ciematā jeb novērst geto rašanos. Jēdziens "geto" apzīmē "īpašu teritoriju, kurā dzīvo noteiktas rases, etniskas vai citas sociālas grupas pārstāvji. Geto teritorija ir zināmā mērā atdalīta no attiecīgās apdzīvotās vietas."¹⁹ Cittautiešu koncentrēšanās vienuviet, mazina interakcijas iespējas ar pārējo iedzīvotāju daļu. Komunikācijas trūkums var būt pamats etniskās spriedzes pieaugumam²⁰ un nepamatoti aizspriedumiem, stereotipiem, kurus apgāzt ir grūti, jo sabiedrības dzīvo diezgan noslēgti viena no otras. Tas rada sajūtu – apkārt ir līdzīgi domājoši cilvēki, kuri piekoptj tādas pašas tradīcijas, sniedzot iespēju dalīties kopīgos pārdzīvojumos par to, cik sarežģīti ir iekļauties pārējās sabiedrības ikdienas dzīvē. Šāda kopīga negatīvas pieredzes dalīšana, var veicināt negatīvu attieksmi pret pārējo sabiedrību un kalpo par vienu no agrīnās radikalizēšanās indikatoriem.

Integrācijas process ir daudzšķautņains un saistīts ar vairākām nozarēm. Lai panāktu cittautiešu piederības sajūtu, cilvēkam vairākās svarīgās jomās ir jābauda tādas pašas tiesības kā pārējai sabiedrības daļai. Iespējams izdalīt vairākas integrācijas jomas – politiskā, teritoriālā, cilvēcisko iespēju un sociālekonomiskā integrācija, kuras liecina par šī procesa sekmīgumu gan horizontālā, gan vertikālā līmenī (Vēbers, E. 2000).

17Zepa, B. (2000). *Komunikācija – politiskās integrācijas nosacījums*. No Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūts. *Integrācija un Etnopolitika* (lpp. 164-184).Rīga: Jumava

18Vēbers, E. (2000). *Latvijas sabiedrības integrācijas etnopolitiskā dimensija*. No Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūts. *Integrācija un Etnopolitika* (lpp. 12-47).Rīga: Jumava

19Latvijas Zinātņu akadēmijas Terminoloģijas komisijas mājaslapa. Izgūts no: <http://termini.lza.lv/>

20Vēbers, E. (2000). *Latvijas sabiedrības integrācijas etnopolitiskā dimensija*. No Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūts. *Integrācija un Etnopolitika* (lpp. 12-47).Rīga: Jumava

- **Politiskā integrācija**

Dēvēta arī par pilsonisko integrāciju, tā izpaužas dažādos, ar politiku saistītos virzienos. Būtisks priekšnosacījums ir sabiedrības atbalsts pastāvošajai iekārtai. Gan Francija, gan Lielbritānija ir demokrātijas, tātad būtisks ir iedzīvotāju atbalsts demokrātiskām vērtībām, vārda brīvībai, pilsoniskajai līdzdalībai. Par politisko integrāciju liecina "kopīga vēstures izpratne un valstisko simbolu atzīšana."²¹ Vienotu uzskatu esamība, piemēram, par valsts vēsturi, veicina kopības sajūtu un sekmē savstarpējo sapratni. Francijas un Lielbritānijas gadījumā, domstarpībām par valsts vēsturi starp musulmaņu minoritāti un pamatnāciju, nevajadzētu rasties. Abas valstis ir bijušas koloniālās lielvaras un pārvaldījušas teritorijas, no kurām nāk daļa valstī dzīvojošo musulmaņu.

- **Teritoriālā integrācija**

Tā saistīta ar cilvēka spējām pielāgoties jaunajai videi un saistīta gan ar klimatu, gan sociālo vidi. Bieži vien klimatiskajiem apstākļiem ir liela ietekme uz personas spēju integrēties jaunajā dzīvesvietā. Integrācijas process tiek kavēts, ja jaunais klimats ir aukstāks, kā ierasts.²² Nespēja pielāgoties klimatiskajiem apstākļiem var kalpot arī par iemeslu imigranta lēmumam pamest valsti un meklēt patīkamākus apstākļus. Otrs teritoriālās integrācijas aspekts ir cilvēku "attiecības sociālajā vidē, kuras rodas sakarā ar cilvēka klātbūtni noteiktā vietā (telpā)."²³ Šīs attiecības ietekmē, piemēram, iedzīvotāju skaits un blīvums konkrētajā teritorijā. Cilvēkam no blīvi apdzīvotas teritorijas var būt grūti integrēties mazapdzīvotās vietās un otrādi.

- **Humanitārā integrācija**

Dēvēta arī par cilvēcisko iespēju integrāciju. Tā galveno uzsvaru liek uz indivīda interesēm, mērķiem un vajadzībām, kā arī uz cilvēka vērtībām.²⁴ Šeit ir svarīgi, lai indivīda pamatvērtības saskan ar valsts politisko iekārtu (piemēram, svarīgi, lai cilvēks atbalstītu demokrātiskās vērtības un darbotos saskaņā ar tām), tāpat būtiski, lai indivīda mērķi nav pretrunā ar valstī pastāvošajām normām. Par humanitāro integrāciju liecina cilvēka darbošanās saskaņā ar valsts pamatvērtībām un nevēlēšanās izjaukt pastāvošo kārtību. Integrāciju padara gandrīz

²¹Zepa, B. (2000). *Komunikācija – politiskās integrācijas nosacījums*. No Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūts. *Integrācija un Etnopolitika* (lpp. 164-184).Rīga: Jumava

²²Turpat

²³Turpat

²⁴Turpat

neiespējamu cilvēka uzskatu radikāla atšķirība no tā, ko par pareizu sludina valsts.

- **Sociālekonomiskā integrācija**

Šis integrācijas veids saistīts ar cilvēku ekonomiskās labklājības līmeni.²⁵ Izteikti nabadzīgās sabiedrības daļas pārstāvji ir aizņēmti ar rūpēm par savu pamatvajadzību – pārtikas un dzīvesvietas – nodrošināšanu. Nabadzīgajiem cilvēkiem neatliek ne laika, ne naudas aktivitātēm, kuras veicina integrāciju, piemēram, nav resursu, kas ļautu apmeklēt teātri, debašu klubīnus un citus pasākumus, tai skaitā neatliek līdzekļu pat izglītības iegūšanai. Lai izvairītos no šāda scenārija, valdībai ir jānodrošina darba devēju godīga un vienlīdzīga attieksme pret visiem cilvēkiem, tas dotu vienlīdzīgas iespējas iegūt darbu visu etnisko, reliģisko grupu pārstāvjiem un samazinātu sociālekonomiskās dezintegrācijas draudus.

Integrāciju visās augstāk minētajās jomās tiecas sasniegt gan multikulturālisma, gan asimilācijas integrācijas politika, tikai katra no tām mērķi plāno sasniegt ar dažādu līdzekļu palīdzību. Multikulturālisma pieejas nosaukums atklāj, ka tās mērķis ir panākt dažādu kulturālo, etnisko, reliģisko un citu grupu mierīgu līdzāspastāvēšanu, kur visas grupas akceptēs valsts vērtības un sekos vispārpieņemtām normām. Multikulturālisma pieejā valsts aizsargā dažādo grupu intereses, kamēr asimilācijas pieeja nepiešķir īpašas tiesības vai aizsardzību konkrētām minoritātēm, bet liek tām pielāgoties un iekļauties dominējošās sabiedrības daļas ikdienā.²⁶ Darbā pētāmās valstis piekopj atšķirīgas integrācijas politikas pieejas – Lielbritānijas valdība īsteno multikulturālisma politiku, bet Francija – asimilācijas pieeju.²⁷

1.2.1. Multikulturālisma integrācijas politika

"Multikulturālā pasaulē nedzīvo indivīdi ar uzskatu atšķirībām, bet gan inertas, noslēgtas, homogēnas grupas, kā, piemēram, homoseksuāļi, latīņi un musulmaņi." (Joppke 1996, 449.lpp) Multikulturālistu mērķis ir panākt šo dažādo grupu vienlīdzīgu atzišanu sabiedrībā, to mierīgu līdzāspastāvēšanu. Multikulturālisms lielu uzsvaru liek uz toleranci pret dažādām kultūrām – cilvēki tiek mudināti iepazīt minoritāšu tradicionālo mūziku, ēdienus un apģērbus. Šajā ziņā

25Zepa, B. (2000). *Komunikācija – politiskās integrācijas nosacījums*. No Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūts. *Integrācija un Etnopolitika* (lpp. 164-184).Rīga: Jumava

26Berlin Social Science Center (n.d.). *Indicators of Citizenship Rights for Immigrants*. Retrieved from: <https://www.wzb.eu/en/research/migration-and-diversity/>

27Elhefnawy, H. (15.04.2015). *The Third Generation of European Muslim Immigrants*. The Future center of Advanced Research and Studies. Retrieved from: <http://www.futurecenter.ae/en/>

multikulturālisms vērojams Eiropas Savienības ietvaros, kur sauklis “vienoti dažādībā” atbilst augstāk minētajam aprakstam. Viena no šīs pieejas kritikām norāda, ka, izceļot dažādu kulturālo aspektu nozīmi, tiek ignorēta minoritāšu politiskā un ekonomiskā integrācija.²⁸

Multikulturālisms plaši izplatīts bija laika posmā no 1970.-1990.-to gadu vidum, kad daudzas Rietumu demokrātijas izvēlējās šo pieeju, lai nodrošinātu dažādu cilvēku grupu līdzās pastāvēšanu, bet deviņdesmito gadu vidū populāra kļuva tendence uzsvērt vienotu vērtību nozīmi, veicināt piederības sajūtu vienai nācijai, kas vairāk līdzinās asimilācijas politikai.²⁹

Multikulturālisma politiku daudz pētījis un aprakstījis kanādiešu profesors Vils Kimliks (*Will Kymlicka*). Viņš uzskata, ka integrācijas politika attiecas uz trīs sabiedrības daļām: imigrantiem, vēsturiskajām minoritātēm un pamatiedzīvotājiem jeb iezemiešiem. Kimliks uzskata, ka visgrūtāk integrējamā grupa ir imigranti³⁰, jo tie valstī ieradušies jau ar savām (visbiežāk atšķirīgām) vērtību sistēmām, citu vēsturisko pieredzi. Lai arī multikulturālisms neprasa pilnībā atteikties no saviem uzskatiem, jaunpienācējiem ir jāpieņem imigrācijas valsts vērtības, piemēram, musulmaņiem, kuri ierodas uz dzīvi Lielbritānijā, jāpieņem demokrātiskās vērtības, kuras viņu izcelsmes valstī bieži vien ir svešas. Šāda uzskatu un pieredzes atšķirība pēc Kimlika domām padara imigrantus grūtāk integrējamus kā, piemēram, nacionālas minoritātes, kuras jau gadiem dzīvojušas konkrētā valstī un ir pazīstamas ar konkrēto mentalitāti, tradīcijām un lietu kārtību.

Vils Kimliks kopā ar citiem pētniekiem nodarbojas ar multikulturālisma politikas indeksa (MPI) noteikšanu. Apskatot rezultātus, kuri attiecas uz konkrētās politikas ieviešanu imigrantu integrācijai, redzams, ka, laika posmā no 1980.gada līdz 2010.gadam, Francija savu rezultātu uzlabojusi minimāli, kamēr Lielbritānija uzrādījusi krietni labākus rezultātus³¹ (sk. 1.2.1. tabulu).

1.2.1. tabula **Imigrantu multikulturālisma politikas indeksa rezultāti**

Valsts/Gads	1980	1990	2000	2010
Francija	1	2	2	2
Lielbritānija	2.5	5	5	5.5

Avots: Queen's University homepage. *Multicultural Policies in Contemporary Democracies. Results*. Retrieved from: <http://www.queensu.ca/mcp/immigrant-minorities/results>

²⁸Elhefnawy, H. (15.04.2015). *The Third Generation of European Muslim Immigrants*. The Future center of Advanced Research and Studies. Retrieved from: <http://www.futurecenter.ae/en/>

²⁹Kymlicka, W. (02.2012.). *Multiculturalism: Success, Failure, and the Future*. Washington DC: Migration Policy Institute. Retrieved from: <http://www.academia.edu/2392447/>

³⁰Turpat

³¹Queen's University homepage (n.d.). *Multicultural Policies in Contemporary Democracies. Results*. Retrieved from: <http://www.queensu.ca/mcp/immigrant-minorities/results>

Rezultāts tiek iegūts, analizējot 8 indikatoru klātesamību valdības dokumentos, likumdošanā un citos saistītos dokumentos. Tiek apskatīti tādi indikatori, kā, piemēram, iespēja iegūt dubultpilsonību, ierobežojumi apģērbā (vai ir noteikts aizliegums musulmaņu sievietēm nēsāt seju nosedzošu apģērbu), multikulturālisma klātbūtne izglītības sistēmā³², u.t.t. Multikulturālisma politika kā vāja tiek vērtēta, ja rezultāts ir robežās no 0 – 3, kā vidēja, ja rezultāts ir no 3 – 5.5 un stipra, ja rezultāts ir robežās no 6 – 8. Visaugstākais rezultāts fiksēts Austrālijai, kura sasniegusi vērtējuma maksimālos 8 punktus.

Jebkuras integrācijas pieejas sekmīgai funkcionēšanai, liela nozīme ir izglītības programmai un tam, vai šī programma iekļauj integrācijas politikas elementus. Multikulturālā izglītība sniedz skolēniem "izpratni par dažādu etnisko grupu kultūru un vēsturi, sagatavo viņus dzīvei vairāku rasu vai tautu sabiedrībā."³³ Šāda izpratne veicina savstarpējo toleranci un māca, ka atšķirīgās kultūras iezīmes un tradīcijas ir normālas – tas nav nekas tāds, no kā vajadzētu baidīties vai izvairīties.

Multikulturālisti ir pārliecināti, ka integrējamā sabiedrības daļa "nevar būt vainojama pie nošķirtības no pārējās sabiedrības un geto izveidošanās, tā drīzāk ir integrācijas valsts dominējošās kultūras *vaina*."³⁴ Šāds pieņēmums liecina par multikulturālistu uzskatu, ka grupu "savstarpējā atzīšana" patiesībā nozīmē minoritāšu atzīšanu no dominējošās kultūras puses, nepieprasot atgriezenisko saiti jeb dominējošās kultūras atzīšanu no minoritāšu puses.³⁵ Ar šo arī ir saistītā lielākā multikulturālisma kritika – mēģinot panākt dažādu grupu vienlīdzīgu atzīšanu, tiek motivēta savstarpējā kultūru izpratne un iecietība, tomēr tas ne vienmēr rezultējas savstarpējā grupu atzīšanā, īpaši, ja tas netiek prasīts no minoritātēm, bet tikai no dominējošās kultūras. Kritiķi uzskata, ka šāda multikulturālisma pieeja panāk tieši pretēju efektu vēlamajam un veicina dominējošās kultūras ienaidu pret minoritātēm.³⁶ Daļa kritiķu uzskata, ka multikulturālisms ir nolemts neveiksmei, jo "visu kultūru vienlīdzīga atzīšana ir neiespējama, jo katra kultūra veicina atšķirīgus priekšstatus par to, kas ir taisnība un meli, pareizi un nepareizi, kas ir skaists un kas ir neglīts."³⁷

32Queen's University homepage (n.d.). *Multicultural Policies in Contemporary Democracies. Decision Rules*. Retrieved from: <http://www.queensu.ca/mcp/immigrant-minorities/decision-rules>

33Adikibi., O., Balleins, B., Brejī, E., Derbišīrs, D., Dīens, M.I., Dīna-Dramonda, S. ... Tompsone, K. (b.g.). *Ideju vārdnīca*. Rīga: Zvaigzne ABC

34Everly, M.K. (2014). *Multicultural Public Policy and Homegrown Terrorism in the European Union*. (Master's thesis). Wright State University.

35Turpat

36Turpat

37 Joppke, C (2004). The Retreat of Multiculturalism in the Liberal State:Theory and Policy. *The British Journal of Sociology* (vol.55) Issue 2. 237-257. DOI: 10.1111/j.1468-4446.2004.00017.x

1.2.2. Asimilācijas integrācijas politika

Asimilācijas politika ir senāka integrācijas pieeja par multikulturālismu un laika gaitā tai ir izveidojušās vairākas interpretācijas. Pirmkārt, tā var tikt uzskatīta par sabiedrības homogenizācijas procesu, jo piespiež atšķirīgās grupas atteikties no sev raksturīgajām īpašībām un pieprasa pilnīgu “saplūšanu” ar pamatkultūru, tās vērtībām un tradīcijām.³⁸ Pārsvarā iekļaušanās tiek pieprasīta no imigrantu puses, tomēr ir gadījumi, kā amerikanizācijas process, kad pamatiedzīvotāji tiek asimilēti imigrantu kultūrā.³⁹

Otra interpretācija ir nedaudz liberālāka, nosakot, ka minoritātēm ir tiesības un pienākums būt par pilntiesīgiem pilsoņiem, piemēram, iesaistoties politiskajos procesos. Tiek noteikts, ka cilvēkam ir pilnībā jāpieņem dominējošās kultūras iezīmes, lai viņš spētu lemt par politiskajiem procesiem. Tomēr šī pieeja neaizliedz minoritātēm savas atšķirīgās īpašības saglabāt privātajā dzīvē, ja ir šāda vēlme.⁴⁰ Francijai raksturīga liberālākā asimilācijas interpretācija, jo atšķirīgo īpašību uzsvēršana tiek aizliegta tikai valsts iestādēs un, pieņemot politiskus lēmumus.

Arī asimilācijas pieejai, tāpat kā multikulturālismam, raksturīgs pieprasīt pārmaiņas no minoritāšu puses, bet šī pieeja nepieprasa nekādas izmaiņas no dominējošās kultūras, kamēr multikulturālisms pieprasa savstarpēju toleranci un atzīšanu. Sabiedrībai tiek uzstādītas tikai vispārīgas prasības – nepieņemt diskrimināciju un atzīt citu kultūru eksistenci. Asimilācija ir cieši saistīts jēdziens ar sekularizāciju,⁴¹ ko apstiprina arī otrā jēdziena interpretācija – lai piedalītos politiskajos procesos, nedrīkst savus lēmumus balstīt reliģiskajā pārliecībā. Cenšoties izskaust atšķirīgās īpašības, tiek radīts kausējamā katla (*melting pot*) efekts, kura mērķis ir panākt homogēnu sabiedrību.

Pirmo kritiku asimilācijas pieeja saņēma, kad, pēc melnādaino cilvēku tiesību palielināšanās ASV 1960.-tajos gados, nespēja šo sabiedrības daļu pilnībā integrēt.⁴² Šīs neveiksmes dēļ, asimilāciju pakāpeniski nomainīja multikulturālisms, bet arī tam neizdevās

38 Jansen, Y. (2013). *Secularism, Assimilation and the Crisis of Multiculturalism: French Modernist Legacies*. Amsterdam: Amsterdam University Press. Retrieved from: <http://datubazes.lanet.lv:3541/eds/ebookviever/>

39 Turpat

40 Turpat

41 Jansen, Y. (2013). *Secularism, Assimilation and the Crisis of Multiculturalism: French Modernist Legacies*. Amsterdam: Amsterdam University Press. Retrieved from: <http://datubazes.lanet.lv:3541/eds/ebookviever/>

42 Turpat

izskaust diskrimināciju.

Otra asimilācijas kritika attiecas uz faktu, ka dominējošā kultūra liek minoritātēm pilnībā iekļauties, bet pati savus uzskatus nemaina un atšķirību izrādīšanu uzskata par negatīvu īpašību (Jansen, Y., 2013), kas var rezultēties arī nepatīkā pret atšķirīgo grupu, jo tā atsakās pieņemt valsts uzstādījumu par pilnīgu iekļaušanos publiskajā sfērā (vadoties pēc liberālās definīcijas, kas privāto sfēru atstāj katra indivīda pārziņā).

Asimilācijas politikas pozitīvā iezīme ir tiekšanās uz absolūtu vienlīdzību iedzīvotāju vidū – visiem tiek piešķirtas vienādas tiesības un pienākumi, nepiešķirot kādai kulturālajai grupai priekšrocības. Vājā puse – asimilācijas politika neatzīst dubultu identitāti vienai personai. Asimilācijas pieeja uzskata, ka cilvēks var būt vai nu veiksmīgi integrējies sabiedrībā un ir Eiropas/konkrētas valsts pilsonis, vai arī neieintegrēts musulmanis, kurš nav gatavs atteikties no savas islāma kultūras.⁴³ Šādā gadījumā, cilvēks, vai minoritāte, kura nav asimilējusies, var izjust spiedienu no sabiedrības puses un tikt izstumts no tās (Jansen, Y., 2013).

Integrācijas politiku sekmīgumu palīdz novērtēt īpaši izstrādāts rīks jeb Imigrantu integrācijas politikas indekss (*Migrant Integration Policy Index (MIPEX)*), kura datu uzticamību apliecina fakts, ka politikas veidotāji, nevalstiskās organizācijas, pētnieki un pat Eiropas institūcijas to izmanto, lai spriestu par integrācijas politiku efektivitāti.⁴⁴

Integrācija sarežģīts un komplekss process, kurš nav atkarīgs tikai no izstrādātās rīcībpolitikas efektivitātes, bet arī no pašu cittautiešu vēlmes iekļauties jaunajā sabiedrībā, un konkrētās valsts iedzīvotāju vēlmes pieņemt cittautiešus. Pēdējais ir ļoti būtisks faktors, jo noslēgšanās no sabiedrības, ciešāka komunikācija ar sev līdzīgajiem ir pirmie soļi ceļā uz ļoti bīstamu procesu – radikalizēšanos.⁴⁵

Ar jebkuru problēmu veiksmīgāk var tikt galā, ja tās attīstība tiek apturēta pašos pirmsākumos. Attiecībā uz radikalizēšanās procesu, ir grūti noteikt vienu sabiedrības daļu, vai vienu iemeslu, kurš vienmēr liek cilvēkiem radikalizēties. "Šis ir komplekss un sarežģīts process, kur gandrīz katrs radikalizēšanās gadījums ir individuāls. Šādā gadījumā, loģisks solis ir uzmanīt to sabiedrības daļu, kura ir vieglāk ietekmējama par citām jeb precīzāk – jauniešus."⁴⁶

43 Elhefnawy, H. (15.04.2015). *The Third Generation of European Muslim Immigrants*. The Future center of Advanced Research and Studies. Retrieved from: <http://www.futurecenter.ae/en/>

44 Migrant Integration Policy Index 2015 mājaslapa, *What is MIPEX?*, izgūts no:

45 Precht, T. (2007). *Home grown terrorism and Islamist radicalization in Europe* [Research report]. Retrieved from: <http://www.justitsministeriet.dk/sites/>

46 Turpat

2. ISLĀMS

Musulmaņu integrācijai Eiropā šķēršļus var likt ne tikai atšķirīgais reģionu attīstības līmenis, bet arī islāma reliģija, kura piedāvā atšķirīgas mācības par pasaules kārtību. Lai izprastu musulmaņu rīcību un domāšanu, tuvāk ir jāiepazīst islāma reliģija un tās vēsture. Šī nodaļa palīdzēs identificēt būtiskākās islāma reliģijas pārstāvju iezīmes un ļaus noteikt to atšķirības no Eiropas iedzīvotājiem.

Svarīgi ir saprast atšķirību starp musulmaņiem un arābiem – jēdzieniem, kuri ir ļoti saistīti, tomēr apzīmē dažādas cilvēku grupas. Termins "arābi" apzīmē tautas, kuras runā arābu valodā. Šīs valstis pārvalda Arābu līga un, lai kļūtu par tās dalībvalsti, jāatbilst tikai vienam priekšnosacījumam – valsts oficiālajai valodai jābūt arābu.⁴⁷ Musulmaņi ir islāma ticības pārstāvji. Ne visi musulmaņi ir arābi (piemēram, Turcijā un Irānā dzīvo islāma ticības pārstāvji jeb musulmaņi, bet šo valstu oficiālā valoda nav arābu, kā arī Eiropas valstīs dzīvojošie cilvēki, kuru reliģija ir islāms, ir musulmaņi), tāpat arī visi arābi nav musulmaņi – apmēram 15-20% arābu ir kristieši.⁴⁸

Islāma ticība ir kristietības un jūdaisma sajaukums. To reliģiskās doktrīnas ir vienādas, jo šīs ticības uzskata, ka pastāv tikai viens Dievs. Musulmaņu uzdevums ir kalpot Dieva Allāha gribai un viņa pravieša Muhameda mācībām, kurš islāma ticībā tiek uzskatīts par ideālo cilvēku jeb "pareizās" dzīves paraugu. Pēc pravieša Muhameda nāves 632.gadā, musulmaņu vidū izcēlās nesaskaņas par to, kuram ir tiesības turpināt pravieša gaitas un pārvaldīt musulmaņu kopienu.⁴⁹ Musulmaņi sadalījās divās grupās – šiītos, kuri uzskatīja, ka tiesības būt par sekotāju ir Muhameda asinsradniekam Ali (*Ali ibn Abi Talib*), un sunnītos, kuri atbalstīja Muhameda sekotāja Abu Bakra (*Abu Bakr*) kandidatūru uz kalifa lomu.⁵⁰

Mūsdienās šiīti ir skaitliski mazāka grupa un sastāda apmēram 10 – 15% no musulmaņu kopienas⁵¹, kā skaitliskais vairākums, šīs grupas pārstāvji dzīvo Irānā, Irākā, bet vairākās citās

47Genesis of radical arab nationalism (24.09.2015.) *Radical arab nationalism*. [lekciju pieraksti] Sciences Po Lyon universitāte.

48Turpat

49Armanios, F. (23.02.2004.). *Islam: Sunnis and Shiites*. CRS Report for Congress. Retrieved from: <http://www.investigativeproject.org/documents/testimony/>

50Turpat

51Armanios, F. (23.02.2004.). *Islam: Sunnis and Shiites*. CRS Report for Congress. Retrieved from:

valstīs šīti ir minoritāte. Vairākums musulmaņu pieder sunnītu grupai un tādas valstis kā Maroka, Saūda Arābija, Alžīrija, ir uzskatāmas par izteiktām sunnītu valstīm.⁵²

Gan šīti, gan sunnīti Korānu uzskata par galveno reliģisko rakstu un atzīst, ka pravieša Muhameda un nākamo divu musulmaņu paaudžu dzīvesveids uzskatāms par vispareizāko. Abu grupu pieņemtās tradīcijas un uzskati ir vienādi, tāpat ne šītiem, ne sunnītiem nepastāv likumdošana – dzīve tiek vadīta pēc pravieša Muhameda rakstiem un Korāna. Laika gaitā ir izveidojušās atšķirības abu grupu interpretācijā par svētajiem rakstiem – šīti savu interpretāciju vairāk pielāgojuši cilvēka laicīgajai dzīvei, kamēr sunnīti striktāk seko Muhameda mācībām.⁵³

Zemāk islāma ticība tiks salīdzināta ar Eiropā un pasaulē valdošo reliģiju – kristietību,⁵⁴ lai labāk izprastu atšķirības, kuras pastāv starp eiropiešiem un Eiropas musulmaņu minoritāti.

Pašos pamatos starp kristietību un islāmu pastāv tikai divas atšķirības:⁵⁵

1. islāms neatbalsta ideju, ka Dievs var dot dzīvību. Dievam nav ne vecāku, ne bērnu. Islāms uzskata, ka Dievs nav cilvēks, tam nepiemīt cilvēciskas īpašības.
2. Islāms neatbalsta ideju, ka kāds cilvēks varētu pārstāvēt Dievu – neatbalsta pāvesta lomu. Islāmā visi cilvēki ir Dieva pārstāvji.

Lai gan pamata mācības ir līdzīgas, mūsdienās starp šīm abām reliģijām manāmas būtiskas atšķirības, kurām pamats meklējams 17.gadsimta Eiropas notikumos, kuri noveda pie sekularizācijas.⁵⁶ Vatikāna Otrā padome, kura savu darbību sāka 1962.gadā, pielāgoja baznīcas uzskatus aktuālajiem notikumiem Eiropā. Tika veiktas būtiskas reformas – baznīca atzina zinātnes progresu, cilvēka tiesības uz reliģijas izvēles brīvību, un ”pieņēma pasauli tādu, kāda tā ir.”⁵⁷ Islāma ticība tās pastāvēšanas laikā vēl nav piedzīvojusi šādas pārmaiņas un tiek salīdzināta ar viduslaiku kristietību – tā neatzīst zinātnes sasniegumus, zinātne ir saplūdusi kopā ar reliģiju, islāms iebilst pret modernās pasaules kārtību.⁵⁸ Pastāv uzskats, ka ir gaidāmas reformas arī

<http://www.investigativeproject.org/documents/testimony/>

52Central Intelligence Agency's homepage. The World Factbook (n.d.). *Religions*. Retrieved from:

<https://www.cia.gov/library/publications/>

53Armanios, F. (23.02.2004.). *Islam: Sunnis and Shiites*. CRS Report for Congress. Retrieved from:

<http://www.investigativeproject.org/documents/testimony/>

54Pew Research Centre (12.2012). *The Global Religious Landscape*. Retrieved from:

<http://www.pewforum.org/files/2014/01/global-religion-full.pdf>

55Genesis of radical arab nationalism (24.09.2015.) *Radical arab nationalism*. [lekciju pieraksti] Sciences Po Lyon universitāte.

56Turpat

57Vatican II Council (07.12.1965.). *Pastoral Constitution on the Church in the Modern World*. Retrieved from:

<http://www.vatican.va/archive/>

58Genesis of radical arab nationalism (24.09.2015.) *Radical arab nationalism*. [lekciju pieraksti] Sciences Po Lyon universitāte.

islāma ticībā, jo musulmaņi nonāk ciešākā kontaktā ar Rietumu pasauli⁵⁹, iepazīstot pasaules kārtību, kur valda dzimumu un rasu vienlīdzība, reliģija ir nošķirta no valsts pārvaldes, zinātnes atklājumi ir grūti apšaubāmi jeb vienkārši dzīve nenotiek saskaņā ar Korāna mācību, bet tautas bauda ekonomisko un dzīves labklājību.

Islāmā nepastāv reliģiskais līderis, kuram ir tiesības sludināt Dieva gribu, bet reliģiskajā hierarhijā augstāko pakāpi ieņem ulemas (arābu valodā: *ulamā*) jeb reliģiskie skolotāji (kristietībā šo lomu pilda priesteri). Par ulemā var kļūt ikviens musulmanis, kurš studējis reliģiju un pārzina Korānu.⁶⁰ Politiskā līderība pieder kalifam. Viņa misija ir pārstāvēt musulmaņu sabiedrības vienotību. Līdz 1832.gadam musulmaņi nepazina jēdzienu "nācija", cilvēki izjuta divas piederības sajūtas – lokālo jeb piederību savam ciemam, pilsētai un piederību musulmaņu kopienai jeb ummai (angļu valodā: *ummah*).⁶¹ Ēģiptietis Rifāls Tahtauī (*Rifa'a al-Tahtawi*) bija pirmais, kurš sāka runāt par piederību kādai konkrētai valstij. Šo ideju viņš ieguva studējot demokrātiskās un liberālās vērtības Francijā. Viņa mērķis bija izplatīt šīs idejas Ēģiptē, lai tā kļūtu par eiropisku valsti.⁶² Lai gan liela daļa ēģiptiešu akceptēja domu par nepieciešamību tuvoties Eiropas attīstības līmenim un idejām, Tahtauī raksti tika uztverti kā drauds islāma ticībai. Rezultātā tika panākta vienošanās ar politisko eliti par to, ka tiks veikta politikas modernizācija, saglabājot islāma lomu – arābu valstis nekad nav tikušas sekularizētas un tajās politika vienmēr ir palikusi cieši saistīta ar reliģiju.⁶³

Kalifāts, pēc Turcijas ierosinājuma, tika likvidēts 1924.gadā un, pirmo reizi islāma vēsturē, musulmaņi palika bez līdera un tautas apvienotāja.⁶⁴ Šis tiek uzskatīts par būtisku pagrieziena punktu islāma vēsturē un aizsākumu politiskajam islāmam jeb idejai, ka, atgriešanās pie islāma ticības aizsākumiem, atrisinās visas musulmaņu politiskās un sadzīves problēmas. Par visu problēmu cēloni tiek uzskatīta Rietumu pasaule, kuras idejas (sekularizācija, piederība konkrētai nācijai, demokrātija, liberālās vērtības) atstāj negatīvu iespaidu uz arābu pasauli.⁶⁵

Turpmākajā tekstā notikumi pārsvarā tiks attiecināti uz arābu pasauli, jo pārējās Tuvo

⁵⁹ Turpat

⁶⁰Ipsirli, M. (2004). *The Ottoman Ulema (Scholars)*. Manchester:Foundation for Science Technology and Civilization. Retrieved from:<http://www.muslimheritage.com/uploads/OttomanUlema.pdf>

⁶¹Genesis of radical arab nationalism (15.10.2015.) *Liberal nationalism in Egypt*. [Ilekciju pieraksti] Sciences Po Lyon universitāte.

⁶²Turpat

⁶³Turpat

⁶⁴Danforth, N.(19.11.2014.). *The Myth Of the Caliphate*. Retrieved from:<https://www.foreignaffairs.com/articles/middle-east/2014-11-19/myth-caliphate>

⁶⁵Precht, T. (2007). *Home grown terrorism and Islamist radicalization in Europe* [Research report]. Retrieved from: <http://www.justitsministeriet.dk/sites/>

Austrumu musulmaņu valstis ir krietni mazāk iesaistītas radikālā islāmisma procesos. Turcija, piemēram, bija progresīvāka par pārējām Tuvo Austrumu valstīm un vēlējās līdzināties Eiropas valstīm (to pierāda arī fakts, ka ierosinājums par kalifāta atcelšanu nāca no Turcijas).

2.1. Islāms un politika

Politiskais islāms jeb islāmisms ir politiskā ideoloģija, kas balstās uz utopisku ideju par dzīvi pēc Šariāta likumiem. Šīs ideoloģijas pārstāvji – islāmisti, iedalāmi divās kategorijās, vadoties pēc veida, kā plānots sasniegt politiskos mērķus:

- mierīgie islāmisti – lielākā daļa musulmaņu pārstāv šo grupu, un politiskos mērķus šie cilvēki sasniedz mierīgā ceļā – ar vēlšanu palīdzību un cilvēku pārliecināšanu, izmantojot politisko ietekmi;
- džihādisti jeb radikālie islāmisti – mazākā musulmaņu daļa, mērķus plāno sasniegt vardarbīgā ceļā. "džihāds" arābu valodā tulkojams kā "karš".⁶⁶

Izpratne par Šariāta likumu kopu laika gaitā ir mainījusies. Paši islāmisti uzskata, ka šie ir dievišķi likumi, bet akadēmiķi apgalvo pretējo – Šariāts ir cilvēku veidota likumu kopa. Jebkurā gadījumā, šie islāma likumi sastāv no apmēram 6000 noteikumiem un tikai 500 no tiem ir izgūti no Korāna⁶⁷ un tie regulē musulmaņu uzvedības normas attiecībā pret pārējo sabiedrību,⁶⁸ piemēram, regulē laulību un adoptācijas kārtību,⁶⁹ tomēr visas normas ir saistītas ar reliģijas īpatnībām. Šariāta likumi sastādīti, atstājot vietu lasītāja brīvai interpretācijai, tie ir pakļauti personas subjektīvai izpratnei un līdzīgās situācijās var paredzēt atšķirīgus risinājumus.⁷⁰ Šariāta likumi veidoti tā, lai lielāko labumu gūtu nevis indivīds, bet visa musulmaņu kopiena. Katram indivīdam tiecoties sasniegt pilnību, izveidosies izcila sabiedrība.⁷¹ Šariāta likumu kopas mērķis ir vadīt dzīvi pēc iespējas līdzīgāk, kā to darījis pravietis Muhameds. Tas nozīmē dzīvesveida maksimālu pielāgošanu tam, kā dzīvojušas musulmaņu pirmās paaudzes. Šo pašu ideju atbalsta salafijas (angļu valodā: *salafia*) un vahabisma (angļu valodā: *wahhabism*) kustības piekritēji.

Salafija (termins latviešu valodā tulkots arī kā "salafisms") arī ir jēdziens, kurš laika gaitā

⁶⁶Radical arab nationalism (26.11.2015.). *Political islam*. [lekciju pieraksti] Sciences Po Lyon universitāte.

⁶⁷Turpat

⁶⁸The Islamic Supreme Council of America (n.d.). *Understanding Islamic Law*. Retrieved from: <http://www.islamicsupremecouncil.org/understanding-islam/>

⁶⁹Radical arab nationalism (26.11.2015.). *Political islam*. [lekciju pieraksti] Sciences Po Lyon universitāte.

⁷⁰ The Islamic Supreme Council of America (n.d.). *Understanding Islamic Law*. Retrieved from: <http://www.islamicsupremecouncil.org/understanding-islam/>

⁷¹Turpat

nedaudz mainījies savu nozīmi, tomēr pamata ideja ir saglabājusies. Salafīja mudina sekošanu savu priekšteču jeb musulmaņu pirmo trīs paaudžu dzīvesveidam,⁷² jo tās vislabāk pazinušas pravieti Muhamedu un viņu dzīvesveids uzskatāms par vispareizāko. Šī nav ne reliģiska kustība, ne organizācija, bet vienkārši termins, kurš nozīmē "sekošana pravieša uzskatiem".⁷³ Svarīgi atzīmēt, ka salafisti, sekojot Šariāta likumiem, izvēlas ignorēt valstī pastāvošo likumdošanu. Mūsdienās jēdziens "salafisti" tiek attiecināts uz radikālo musulmaņu daļu, kuri dzīvošanu saskaņā ar Šariāta likumiem vēlas uzspiest arī pārējai sabiedrībai, nosodot musulmaņus, kuri "nodevuši islāmu", pieņemot inovācijas, kuras radušās laikā pēc pirmo trīs paaudžu dzīves. Jēdziens ieguvis negatīvu nokrāsu un šobrīd vairāk līdzinās politiskai nostājai.⁷⁴

Vahabisms ir uzskatāms par salafījas radikālāko paveidu un visi vahabisti ir salafisti, bet ne visi salafījas piekritēji ir arī vahabisma ideju atbalstītāji.⁷⁵ 18.gs to ieviesa Muhameds Abdels Vahabs (*Muhammad ibn Abd al-Wahhab*) un sludināja piekopt pirmo trīs musulmaņu paaudžu dzīvesveidu, sludinot, ka "aizliegts ir viss, kas nav atļauts Korānā."⁷⁶ Vahabisma ideja piesaistīja Saūda ģimenes uzmanību un atbalstu. Kopā ar tai pieejamā militārā spēka palīdzību, Saudi ģimene dibināja Saūda Arābiju – valsti, kura piekopt vahabismu un joprojām neatzīst Galileja (*Galilei*) atklājumu, ka Zeme ir veidota lodes formā,⁷⁷ jo šis atklājums tika veikts pēc pirmo trīs musulmaņu paaudžu nāves. Saūda Arābijā uzskatāma par islamizētāko valsti pasaulē – par tās konstitūciju kalpo Korāns, visi valsts karaļi ir bijuši 1932.gada pašpasludinātā valsts galvas dēli, valstī nav atrodamas kristiešu vai jūdaiņu (vienīgās ticības, kuras atzīst islāms) svētvietas – nav ne baznīcu, ne sinagogu.⁷⁸

Pirmais musulmaņu domātājs, kurš islāma reliģiju pielāgoja politisku problēmu risināšanai, bija Saīds Maududi⁷⁹ (*Sayyid Maududi*), kurš 1941.gadā Pakistānā dibināja politiskā islāma partiju ar nosaukumu "*Jama'et-e-Islami*" jeb "Islāma Partija"⁸⁰ Maududi mērķis bija izveidot Islāma valsti, kura tiku pārvaldīta pēc Šariāta likumiem un šos likumus vērtētu augstāk

72Radical arab nationalism (22.10.2015.). *Proto-nationalism. Wahhabism.*[lekciju pieraksti] Sciences Po Lyon

73Radical arab nationalism (22.10.2015.). *Proto-nationalism. Wahhabism.*[lekciju pieraksti] Sciences Po Lyon

74Turpat

75Moussalli, A. (01.2009). *Wahhabisms, Salafism and Islamism: Who Is the Enemy?*. American University of Beirut. Retrieved from: <http://conflictsforum.org/briefings/Wahhabism-Salafism-and-Islamism.pdf>

76Radical arab nationalism (22.10.2015.). *Proto-nationalism. Wahhabism.*[lekciju pieraksti] Sciences Po Lyon universitāte.

77Turpat

78Turpat

79Precht, T. (2007). *Home grown terrorism and Islamist radicalization in Europe* [Research report]. Retrieved from: <http://www.justitsministeriet.dk/sites/>

80New World Encyclopedia. *Sayyid Abula A'la Maududi*. Retrieved from:http://www.newworldencyclopedia.org/entry/Sayyid_Abul_A'la_Maududi

per jebkuriem citiem. Patiesībā tas nozīmētu Rietumu demokrātiju atzīšanu par nelīdzvērtīgu islāmam (Precht, T. 2007).

Maududi nebija pirmais, kurš pauda uzskatu, ka Rietumu ideoloģija (galvenokārt demokrātija un sekularizācija) apdraud islāmu. Šāds viedoklis kļuva aktuāls jau pēc 1924.gada, kad, Rietumu pasaules ietekmē, tika likvidēts kalifāts. Protestējot pret šādu notikumu, Ēģiptē 1928.gadā Hasana al Banna (*Hassan al Banna*) vadībā tika dibināta organizācija Musulmaņu brālība. Tās mērķis bija iesaistīt lielas musulmaņu masas un kopā pakāpeniski izmainīt politisko situāciju,⁸¹ atgriežoties pie islāma ticības pamatiem (ieviešot Šariāta likumus), Korānu pasludinot par Islāma valsts konstitūciju. Pēc Banna uzskatiem, šāda rīcība pasargātu musulmaņus no "Rietumu ļaunās ietekmes" un atrisinātu visas problēmas, kuras skārušas musulmaņus.⁸²

Rietumu civilizācijas pārstāvji uzskata, ka radikālāko pienesumu islāma politikai devis ēģiptietis Saīds Kutbs (*Sayyid Kutb*), kamēr islāmisti viņu uzskata par diženu vīru. Kutbs dzīvojis 20.gs sākumā un, tāpat kā citi, uzskatījis, ka Rietumu pasaule apdraud islāmu un izjuta dziļu riebumu pret to. Pāris gadi, kurus viņš pavadīja studējot ASV, tikai pastiprināja negatīvās emocijas – viss, ko Amerikas iedzīvotāji darīja, Kutbam šķita nepieņemams un nicinošs. Gan mūzikas gaume, gan matu griezumš Kutbam radīja tādu nepatiku, kas lika nonākt pie sprieduma, ka Amerika izsmej visu, kas musulmaņu cilvēkam ir svēts un kopumā tā nesniedz nekādu pozitīvu pienesumu cilvēcei,⁸³ bet gluži pretēji – tehnoloģiju attīstība, modernais dzīvesveids un cilvēku (īpaši sievietes) ārišķības ir novedušas Rietumu pasauli pie morālās regresijas.⁸⁴ Visas šīs Rietumu pasaules (un īpaši ASV) iezīmes, Kutbs uztvēris kā necieņu pret islāmu, tā likumiem, sabiedrību un politiku.⁸⁵

Kutbs saskatīja mīnusus ne tikai Rietumu pasaulē, bet arī savā jeb musulmaņu sabiedrībā. Viņaprāt, musulmaņi ir atgriezušies pie dzīvesveida, kādu piekopa pirms pravieša Muhameda mācībām – nedzīvo saskaņā ar Dieva gribu,⁸⁶ un šis stāvoklis turpinās joprojām, jo "musulmaņi ir zaudējuši vairākas svarīgas īpašības: augstsirdību, pašcieņu un godu (...), gatavību mirt vērtību

81Sana Abed-Kotob (1995). The Accommodationists Speak:Goals and Strategies of the Muslim Brotherhood of Egypt. *International Journal of Middle East Studies*, 27(3). 321-339.

82Precht, T. (2007). *Home grown terrorism and Islamist radicalization in Europe* [Research report]. Retrieved from: <http://www.justitsministeriet.dk/sites/>

83Von Drehle, D. (02.2006). *A Lesson In Hate*. Smithsonian magazine. Retrieved from: <http://www.smithsonianmag.com/history/>

84Turpat

85Precht, T. (2007). *Home grown terrorism and Islamist radicalization in Europe* [Research report]. Retrieved from: <http://www.justitsministeriet.dk/sites/>

86Precht, T. (2007). *Home grown terrorism and Islamist radicalization in Europe* [Research report]. Retrieved from: <http://www.justitsministeriet.dk/sites/>

vārdā, šķīstību (...) un citas vērtības.”⁸⁷ Kutbs uzsvēra, cik svarīgi ir atgriezties pie dzīvesveida, kādu sludinājis pravietis Muhameds, un šī mērķa sasniegšanai izmantot džihādismu jeb militāru agresiju.

Jauna ideja, ar kuru Kutbs nāca klajā, bija šī Dievu ignorējošā stāvokļa izskaušana ne tikai musulmaņu zemēs, bet arī visā pasaulē. Šādu ideju dēļ, Kutbs tiek uzskatīts par radikālo islāmistu iedvesmas avotu. No viņa uzskatiem iedvesmojies arī radikālists Osama bin Ladens, teroristiskās organizācijas Al Qaeda līderis, kurš vēlējies dibināt visaptverošu Islāma valsti, kurā dzīve noritētu pēc Korāna mācībām (Prech, T. 2007).

2.1.1. Radikālais islāmisms

Saīda Kutba idejas atstājušas lielu ietekmi uz islāmistu domāšanu. Idejas par nepieciešamību izveidot vispasaules Islāma valsti, kā arī negatīvā attieksme pret Rietumu valstīm tikai pieaug. Džihādistu kustība kļuva arvien populārākā un laika gaitā izveidojās vairāki teroristiski grupējumi vai organizācijas, piemēram, Al Qaeda, kura atbildīga par 2001.gada 11.septembra teroraktu ASV.⁸⁸

Takfir grupējums tika dibināts 1971.gadā Ēģiptē, to izveidoja viens no Musulmaņu brālības dalībniekiem – Šukri Mustafa (*Shukri Mustafa*), kurš kopā ar radikālo ideju cienītāju Saīdu Kutbu bija pavadījis laiku cietumā.⁸⁹ Takfir ideoloģija, vēloties dibināt vispasaules Islāma valsti, atļauj sodīt ar nāvi it visus, kuri ir kādas citas reliģijas piekritēji, tai skaitā musulmaņus, kuri neievēro visus islāma noteikumus.⁹⁰ Visiem šīs ideoloģijas pārstāvjiem tiek solīta nokļūšana Paradīzē,⁹¹ tādēļ paši cīnītāji savā rīcībā redz tikai pozitīvo. Mērķa sasniegšanai, Takfiri ideoloģija atļauj saviem sekotājiem visus paņēmienus – lai veiksmīgāk iekļautos Rietumu sabiedrībās un maskētu ekstrēmās darbības, šai musulmaņu daļai ir atļauts pat pārkāpt Korānā noteiktos aizliegumus – ir atļauts lietot alkoholu, neaudzēt bārdu un piekopt citas Rietumu tradīcijas.⁹²

87Islamic Encyclopedia. *Jahiliyyah*. Retrieved from: <http://islamicencyclopedia.org/public/>

88Precht, T. (2007). *Home grown terrorism and Islamist radicalization in Europe* [Research report]. Retrieved from: <http://www.justitsministeriet.dk/sites/>

89Precht, T. (2007). *Home grown terrorism and Islamist radicalization in Europe* [Research report]. Retrieved from: <http://www.justitsministeriet.dk/sites/>

90Turpat

91Turpat

92Terrorism Research & Analysis Consortium. *Takfir Wal-Hijra*. Retrieved from: <http://www.trackingterrorism.org/group/takfir-wal-hijra>

Teroristiskā organizācija Al Qaeda, kuras redzamākais pārstāvis ir Osama bin Ladens (*Osasama bin Laden*) veidojusies no brīvprātīgo kaujinieku grupām, kuri devās uz Afganistānu⁹³ pēc tam, kad 1979.gadā tajā iebruka PSRS⁹⁴. Kaujinieku mērķis bija atbrīvot Afganistānu no Padomju armijas, kas saskanēja ar ASV vēlmi nepieļaut PSRS pozīciju nostiprināšanu Tuvajos Austrumos. Interesu saskaņas dēļ, ASV atbalstīja kaujiniekus, dodot tiem ieročus⁹⁵, pat neapzinoties, ka pāris gadus vēlāk šie paši kaujinieki būs izveidojuši džihādistu organizāciju, kura cīnīsies pret neticīgajiem jeb ne-musulmaņiem un pielietos visus līdzekļus, lai pārtrauktu citu valstu iejaukšanos musulmaņu valstīs (Precht, T., 2007).

Pirmie iniciatori musulmaņu nepatikai pret Eiropu bija paši eiropieši, bet īpaši – Lielbritānija un Francija, kuras izmantoja šī brīža Sīrijas un Irākas vēlmi kļūt neatkarīgām no Osmaņu impērijas, un Pirmā pasaules kara laikā šīs valstis nostādīja savā pusē. Tām tika doti ieroči, nauda un viss nepieciešamais atbalsts cīņai pret osmaņiem,⁹⁶ tomēr pēc Osmaņu impērijas sakaušanas, Lielbritānija un Francija okupēja bijušās impērijas daļas,⁹⁷ balstoties uz 1916.gada maijā noslēgto Sikes-Piko vienošanos (*Sykes-Picot agreement*).⁹⁸ Arābu zemes starp šīm divām lielvarām tika sadalītas uz savstarpējās vienošanās pamata, netika ievērotas reliģiju vai tautu atšķirības.⁹⁹ Pēc šī notikuma reģionā auga naids pret Eiropu un tā tika uzskatīta par nodevēju.

Laika gaitā Rietumu valstis vairākas reizes ir iejaukušās šī reģiona politiskajos procesos un arī šobrīd karo Sīrijā, kas, protams, neuzlabo starpreģionu saspīlētās attiecības. Utopisks risinājums, kas ļautu samazināt musulmaņu nepatiku pret Rietumiem, būtu Rietumvalstu atteikšanās no militāras iejaukšanās Tuvo Austrumu reģiona “sakārtošanā”, kas nav iespējams, jo Rietumu mērķis ir aizstāvēt demokrātiju, kamēr Austrumos piekoptās islāma reliģijas analīze liek secināt, ka liela daļa šī reģiona iedzīvotāju nav gatavi un nevēlas demokrātiju, bet gan dzīvi kalifa vai sultāna vadībā pēc Šariāta likumiem.

93Radical arab nationalism (19.11.2015). *Decline of radical arab nationalism*. [lekciju pieraksti] Sciences Po Lyon universitāte.

94U.S. Department of State (n.d.). *The Soviet Invasion of Afghanistan and the U.S. Response, 1978-1980*. Retrieved from: <https://history.state.gov/milestones/1977-1980/soviet-invasion-afghanistan>

95Radical arab nationalism (19.11.2015). *Decline of radical arab nationalism*. [lekciju pieraksti] Sciences Po Lyon universitāte.

96Radical arab nationalism (05.11.2015). *The rise of liberal and radical nationalism*. [lekciju pieraksti] Sciences Po Lyon universitāte.

97Turpat

98Encyclopedia Britannica. *Sykes-Picot Agreement*. Retrieved from: <http://www.britannica.com/event/Sykes-Picot-Agreement>

99Radical arab nationalism (05.11.2015). *The rise of liberal and radical nationalism*. [lekciju pieraksti] Sciences Po Lyon universitāte.

Iepriekš apkopotā informācija ļauj secināt, ka galvenās motivācijas musulmaņu agresīvai politikai jeb džihādismam ir vēlme atjaunot dzīvi pēc Šariāta likumiem, atjaunot kalifātu un pārtraukt Rietumu pasaules politisko iejaukšanos musulmaņu valstu notikumos. Pastāv uzskats, ka musulmaņi novirzījušies no dzīves pēc Šariāta likumiem, jo tos ietekmējusi Rietumu modernizācija un sekularizācija, jaunie zinātniskie sasniegumi. Tāpat kalifāts tika pārtraukts Osmaņu impērijas sabrukuma dēļ un Rietumu sekularizācijas ietekmē.¹⁰⁰ Visas šīs izmaiņas, kurām liela daļa musulmaņu nebija gatava, tika uzspiestas no Eiropas un ASV puses, tādēļ džihādistu nepatika un naids pret Rietumiem ir diezgan viegli izskaidrojams. Svarīgi ir paturēt prātā faktu, ka radikālie islāmistu grupējumi mudina pielietot agresiju pret “neticīgajiem” jeb nemusulmaņiem (vai reizēm arī pret tiem musulmaņiem, kuri nedzīvo pēc Šariāta likumiem), sakot, ka vardarbības pielietošana ir labs darbs, kas ļauj nokļūt Paradīzē (Precht, T., 2007).

¹⁰⁰Radical arab nationalism (05.11.2015). *The rise of liberal and radical nationalism*. [lekciju pieraksti] Sciences Po Lyon universitāte.

3. RADIKALIZĒŠANĀS

Iepriekšējā nodaļā iespējams rast skaidrojumu Tuvajos Austrumos dzīvojošo musulmaņu nepatikai un pat naidam pret Rietumu valstīm. Tomēr šī negatīvā attieksme jūtama arī ārpus konkrētā reģiona un ietekmē arī Rietumu valstīs dzīvojošo musulmaņu domāšanu un uzvedību. Turpmāk tiks apskatīti faktori, kas ietekmē musulmaņu radikalizēšanos Eiropas teritorijā. Šādas nodaļas utopiskais mērķis būtu noskaidrot, kāpēc integrācijas politika nespēj izskaust otrās un trešās paaudzes musulmaņu negatīvo attieksmi pret Eiropu un vēlmi sekot Tuvo Austrumu radikālo grupējumu piemēram. Tomēr, atbildi uz šo jautājumu nav izdevies rast arī pieredzējušiem akadēmiķiem, tādēļ šīs nodaļas mērķis aprobežosies ar radikalizēšanās procesa aprakstu un palīdzēs atpazīt indikatorus, kuri liecina par radikalizēšanās procesa klātesamību. Šādu indikatoru priekšlaicīga atpazīšana ir svarīga, lai apturētu indivīdu apzinātu, un arī neapzinātu, iesaistīšanos radikalizēšanās procesā. Īpaši tiek uzsvērtas otrās un trešās musulmaņu paaudzes nozīme, jo tās ir vairāk pakļautas radikalizēšanās riskam.¹⁰¹

Radikalizēšanās process, tāpat kā integrēšanās, ir kompleksa notikumu virkne un tam nevar noteikt konkrētu attīstības shēmu – katrs radikalizēšanās gadījums ir individuāls un to ietekmējuši atšķirīgi faktori. Tomēr visos gadījumos ir kopīgas iezīmes, piemēram, radikalizēšanās vienmēr sākas no individuālā līmeņa un beidzamajā stadijā tiek pastrādāts terorakts. Radikalizēšanās ir procesu ietekmējošie faktori dažādos gadījumos ir atšķirīgi. Akadēmiķiem ir izdevies noteikt dažas kopīgas iezīmes, kuras var liecināt par personas iespējamu radikalizēšanos. Daudzi pētnieki piekrīt, ka cilvēka identitātes krīze un nošķirtība no pārējās sabiedrības ir izplatīti radikalizēšanās priekšnosacījumi.¹⁰² Identitātes krīze saistīta ar cilvēka personīgajām psiholoģiskajām traumām un pārdzīvojumiem un ir cieši saistīta ar nošķirtību no pārējās sabiedrības, kuru var veicināt gan ekonomiskie, gan sociālie faktori. Šajā gadījuma lielu lomu spēlē teritoriālais izvietojums – ja persona, kura jūtas izstumta no sabiedrības, uzkrāj aizvainojumu un dzīvo relatīvi noslēgtā teritorijā jeb geto, kas samazina iespējas komunicēt ar citiem iedzīvotājiem, un veicina interakciju tikai ar “sev līdzīgajiem”, piemēram, citiem musulmaņiem, kuri arī izjūt līdzīgu noraidījumu no sabiedrības, aizvainojums

101Everly, M.K. (2014). *Multicultural Public Policy and Homegrown Terrorism in the European Union*. (Master's thesis). Wright State University.

102Turpat

var rezultēties radikalizēšanās procesā. Teritoriālais izvietojums un iespēja komunicēt ar pārējo sabiedrības daļu ir vieni no veiksmīgas integrācijas priekšnosacījumiem, tādēļ tiek secināts, ka integrācijas politikai ir liela nozīme radikalizēšanās izskaušanā. Pieļaujot iespēju musulmaņiem vienkopus apmesties pilsētas konkrētos rajonos, ne tikai tiek kavēts integrācijas process, bet tiek sagatavota labvēlīga vide radikalizēšanās procesa uzsākšanai.

Teritoriālais izvietojums vien, vai personiskās krīzes nenoved pie radikalizēšanās. Tas notiek mijiedarbībā ar vairākiem citiem faktoriem. Jāatzīmē, ka atbildīgajām iestādēm nav izdevies izstrādāt konkrētu terorista portretu, jo Eiropas un Ziemeļamerikas teroristi ir “aizvadījuši parastas dzīves, strādājuši parastus darbus un ir veikuši minimālus, vai vispār nav pastrādājuši noziedzīgus nodarījumus”.¹⁰³ Tiek secināts, ka radikalizēšanās procesā nav tipisku gadījumu un loģisku secību – katrs gadījums ir individuāls. Šāda lietu kārtība apgrūtina pretteroristisko organizāciju darbu, liekot katru darbību uzskatīt par aizdomīgu un potenciālu draudu sabiedrības drošībai.

Iespējamās izdalīt četras radikalizēšanās fāzes, tomēr ne visi indivīdi šīm fāzēm iziet cauri secīgi. Tāpat nav iespējams noteikt laika posmu, kurā indivīds iziet cauri konkrētajām fāzēm – tas var būt gadiem ilgs process, bet var ilgt arī tikai dažus mēnešus.¹⁰⁴

1. fāze **pirms-radikalizēšanās**

Pirmajā radikalizēšanās fāzē iekļauti cilvēki, kuri “piedzīvojuši identitātes krīzi, diskrimināciju, nošķirtību no pārējās sabiedrības, piedzīvojuši netaisnību vai personīgās traumas”.¹⁰⁵ Tāpat dzīves apstākļi, apkārtējā vide un informācijas trūkums par radikālā islāmisma nopietnajām negatīvajām sekām ir faktori, kuri var veicināt radikalizēšanos. Šī fāze neliecina par radikalizēšanos, bet gan izdala šī procesa veicinošos faktoros – ne visi musulmaņi, kuri kādreiz izjutuši diskriminējošu attieksmi, vai, kuri dzīvo vienkopus, pievērsīsies terorismam. Šie ir faktori, kuri, atkarībā no cilvēka personības, var veicināt domas par tālāku radikalizēšanos. Tomēr, svarīgi pieminēt, ka pats radikalizēšanās process un pāreja no viena posma otrā (īpaši starp pirmajiem posmiem), var notikt neapzināti.

2.fāze **pāreja un identificēšanās**

Šīs fāzes raksturīgākā iezīme ir saistīta ar indivīdu uzvedības maiņu reliģiskajā jomā – iepriekš neticīgie pēkšņi nolemj pievērsties kādai ticībai, tie, kas jau bijuši ticīgi, pievēršas

103Precht, T. (2007). *Home grown terrorism and Islamist radicalization in Europe* [Research report]. Retrieved from: <http://www.justitsministeriet.dk/sites/>

104Turpat

105Turpat

relīģijai daudz nopietnāk, vērojama tendence mainīt reliģisko piederību un otrās fāzes laikā kristietības piekritēji nereti kļūst par musulmaņiem, jo islāms sniedz meklētās atbildes un piesaista cilvēkus ar savām mācībām.¹⁰⁶

Arī šajā fāzē cēloņi var būt līdzīgi kā pirmajā, papildus motivējošie faktori var būt harizmātiska līdera parādīšanās, piederības sajūta jaunai sabiedrības grupai, kur atzītas islāma vērtības un arī džihāds. Arī Rietumvalstu politika, kura apdraud, vai šķietami vērsas pret musulmaņu sabiedrību, var veicināt radikalizēšanos.

Šajā posmā svarīgu lomu spēlē piederības sajūta konkrētai grupai – ja cilvēks pirmajā posmā sajuties izstumts no sabiedrības, bet otrā posma laikā ticis uzņemts reliģiskā kopienā, ir tikai loģiski, ka cilvēks centīsies maksimāli tajā iekļauties. Tas var rezultēties fanātiskā sekošanā grupas uzskatiem.

3.fāze **pārliecība un tālāka iekļaušanās**

Šīs fāzes laikā rodas personas dziļāka pārliecība par savu uzskatu pareizumu – cilvēks vairs nepieņem citus viedokļus kā konkurētspējīgus un vērā ņemamus. Bieži vērojama cilvēka novēršanās no savas iepriekšējās dzīves un pilnīga radikālā islāma ideju akceptēšana. Šī posma laikā personas mēdz apmeklēt treniņnometnes vai apmācības Tuvajos Austrumos. Ir novērots, ka teroristu uzbrukumam dalībnieki, vai vismaz kāds no tiem, pirms nozieguma pastrādāšanas ir devušies uz Pakistānu, Afganistānu vai Irāku.¹⁰⁷

Šī posma laikā personas pulcējas vietās, kur tās varētu pamanīt pēc iespējas mazāk citu cilvēku.

4.fāze **ricība**

Galējais radikalizēšanās posms, kura laikā notiek sagatavošanās darbi teroraktam, kas nozīmē vēl lielāku atsvešināšanos no iepriekšējās draugu grupas, arī ģimenes, izteikti biežu uzturēšanos kopā ar domubiedriem.

Kopumā šāda nestabilitāte un notikumu atšķirīgā gaita sarežģī indivīdu radikalizēšanās procesa novērošanu un apstādināšanu. Gadījumā, ja indivīds uzsāk kontaktu ar jau identificētu teroristu grupējumu, ir vieglāk laicīgi pamanīt un novērst plānošanas procesu nekā tad, ja uzbrukums tiek plānots kopā ar vēl neidentificētu teroristisku grupējumu.

106Precht, T. (2007). *Home grown terrorism and Islamist radicalization in Europe* [Research report]. Retrieved from: <http://www.justitsministeriet.dk/sites/>

107Turpat

3.1. Terorisms

Radikalizēšanās procesa galējā pakāpe ir terorisms, kas saskan arī ar pētnieka Prečta teoriju, kur radikalizēšanās ceturtā fāze raksturota kā terorakta uzbrukuma plānošana un arī veikšana.

Starptautiskajā dienas kārtībā šis termins parādījies 1934.gadā, kad starptautiskā organizācija Tautu Savienība uzsāka sarunas par nepieciešamību izstrādāt kārtību, kādā uzraudzīt un apkarot terorismu.¹⁰⁸ Dokuments, kurā atrunāta šī kārtība, tika izstrādāts 1937.gadā, tomēr tā arī nestājās spēkā.¹⁰⁹ Uz doto brīdi starptautiskā sabiedrība ir pieņēmusi 14 tiesību normas, kuras regulē terorisma apkarošanas un uzraudzīšanas kārtību.¹¹⁰

Terorisma jēdzienam nav definēts vispārpieņemts skaidrojums starptautiskajās tiesību normās, jo tas ir plaši interpretējams, mainīgs un komplekss jēdziens, kuram ir grūti izstrādāt vienu definīciju, kas iekļaus visus terorisma aspektus. Noziegumu var pastrādāt indivīds vai indivīdu grupa, tas var būt politisku, reliģisku vai jebkādu citu motīvu vadīts. Terora akta mērķis var būt izmainīt valdības politiku, mainīt sabiedrības domas vai iebiedēt to. Oksfordas vārdnīcā terorisms ir definēts kā "nelikumīga vardarbības pielietošana vai iebiedēšana, īpaši pret civiliedzīvotājiem, lai sasniegtu politiskos mērķus."¹¹¹ Problēma ar kuru saskaras valstis, izstrādājot terorisma definīciju, ir nacionālo kustību, brīvības cīnītāju leģitimizēšana. Šīs kustības arī vada nevalstiskie aktieri un, politiskā mērķa sasniegšanai (valsts neatkarības iegūšanai) izmanto ieročus, vardarbīgu rīcību, kurā nereti iet bojā civiliedzīvotāji. Nosakot terorisma definīciju starptautiskā līmenī, var izveidoties situācija, kad šādas nacionālās neatkarības atjaunošanas kustības tiek klasificētas kā terorisms un tās ir jāaizliedz, to veicēji ir jā sodā.

ASV normatīvajos aktos terorisms definēts plašāk kā Oksfordas vārdnīcā un ASV Kodeksa 113B nodaļas 2331 pants nosaka, ka tā ir

vardarbīga rīcība, vai rīcība, kas apdraud cilvēku dzīvību un ir pretrunā ar federālajiem vai valsts tiesību aktiem; To izmanto, lai: (i) iebiedētu vai piespiestu civiliedzīvotājus; (ii) lai ietekmētu valdības politiku ar iebiedēšanu vai spaidiem; (iii) ietekmētu valdības rīcību, izmantojot masu iznīcināšanas metodes, nogalināšanu un nolaupīšanu.¹¹²

Citviet ASV Valsts departamenta dokumentos definēts, ka terorisms ir "apzināta, politiski motivēta vardarbība, kas vērsta pret ne-militārām personām [civiliedzīvotāji un visi pārējie, kas

108United Nations (n.d.). *United Nations Action To Counter Terrorism. International Legal Instruments.* Retrieved from: <http://www.un.org/en/terrorism/instruments.shtml>

109Turpat

110Turpat

111Oxford Dictionaries. Retrieved from:<http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/terrorism>

112The Federal Bureau of Investigation. *Definitions of Terrorism in the U.S. Code.* Retrieved from: <https://www.fbi.gov/about-us/investigate/terrorism/terrorism-definition>

nav bruņota karaspēka sastāvdaļa],¹¹³ kuras veic grupējumi vai slepenie aģenti."¹¹⁴

Lielbritānijas valdība noteikusi, ka terorisms konstatējams, ja tiek veikta darbība, vai draudēts to veikt ar mērķi "ietekmēt valdību, vai starptautisku pārvaldes organizāciju, iebiedēt sabiedrību vai kādu sabiedrības daļu; šī darbība vai draudi ir politisku, reliģisku, rasistisku vai ideoloģisku mērķu vadīti."¹¹⁵ Ja darbība "ir nopietna vardarbība pret personu, rada nopietnus bojājumus īpašumam, apdraud personas, kura neveic noziegumu, dzīvību, rada nopietnus draudus sabiedrības, vai tās daļas, veselībai vai drošībai, paredzēta, lai radītu bojājumus elektroniskās sistēmas padevē"¹¹⁶, un tās laikā tiek izmantoti šaujamo ieroči, vai sprāgstvielas, tad šo darbību var klasificēt kā terorismu arī tad, ja tā nav veikta ar mērķi ietekmēt valdības politiku.¹¹⁷

Francija terorisma definīcija ir vispārīga un par teroristiskām tiek uzskatītas darbības (nogalināšana, nolaupīšana, zādzība, mantas vai īpašuma bojāšana, dalība nelegālās, bruņotās grupās), kuru mērķis ir "nopietni apdraudēt sabiedrisko kārtību caur iebiedēšanu vai teroru".¹¹⁸ Par terorismu uzskata arī visas ar to saistītās darbības un nodomus – ideja par terorakta veikšanu, nepieciešamo atribūtu (ieroči, spridzekļu jostas u.t.t.) uzglabāšana, regulāra, sistemātiska interneta vietņu apmeklēšana, kurās tiek leģitimizēts terorisms.¹¹⁹

Arābu līgas valstis 1998.gada 22.aprīlī Kairā parakstīja konvenciju, kura paredz terorisma apspiešanu.¹²⁰ Šajā dokumentā terorisms definēts kā jebkura agresīva darbība, vai draudi par to, neatkarīgi no tā, kāds ir to mērķis. Darbība definējama kā terorisms, ja rada baiļu un šausmu izjūtu cilvēkos, apdraud cilvēku dzīvību, brīvību vai drošību, nodara vai paredz nodarīt bojājumu privātam vai publiskam īpašumam, var kaitēt apkārtējai videi.¹²¹ Šīs pašas konvencijas preambulā atrunāts, ka cilvēkiem ir tiesības izmantot visus līdzekļus cīņai pret savas valsts vai tautas okupantiem.

Lai gan dažas iepriekš aplūkotās terorisma definīcijas var šķist līdzīgas, atšķirības starp

113Autores piezīme

114The United States Code. *Section 2656f(d) of Title 22*. Retrieved form:<http://www.state.gov/documents/organization/65464.pdf>

115Lielbritānijas valdības mājaslapa. *Terrorism Act 2000*. Izgūts no: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2000/11/section/1>

116Lielbritānijas valdības mājaslapa. *Terrorism Act 2000*. Izgūts no: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2000/11/section/1>

¹¹⁷Turpat

¹¹⁸Turpat

¹¹⁹Turpat

¹²⁰General Secretariat of the League of Arab States (22.04.1998.). *The Arab Convention on the Suppression of Terrorism*. Retrieved from: https://www.unodc.org/tldb/pdf/conv_arab_terrorism.en.pdf

¹²¹ Turpat

tām rada sīkas nianšes jeb atsevišķu vārdu izvēle, piemēram, ASV likumdošanā atrunāts, ka teroristiska darbība ir politisku mērķu motivēta, kamēr Arābu līgas terorisma definīcija vispār neapskata agresīvās darbības motivāciju. Šādas nelielas atšķirības ir ļoti būtiskas, saskaroties ar vardarbīgu rīcību, kuru iespējams nodēvēt par terorismu. Valstīm, institūcijām un starptautiskajām organizācijām ir jābūt īpaši uzmanīgām terorisma definīcijas izstrādē, lai izvairītos no situācijas, kad ieviestā definīcija kavē, nevis veicina cīņu pret konkrēto noziegumu. Piemēram, ja 2015.gada 13.novembra Parīzes terorakts tiktu veikts ASV, tas netiktu klasificēts kā terorisms, jo darbība nebija politisku mērķu vadīta. Pēc šī darba autores sarunas ar Latvijas Universitātes Humanitāro zinātņu fakultātes Āzijas studiju nodaļas profesoru Leonu Taivānu, tiek secināts, ka īpaši grūti rīcības mērķi ir noteikt musulmaņu veiktajiem teroraktiem Eiropā. Pēc nozieguma izdarīšanas, netiek paskaidrots, kāds ir bijis tā mērķis. Tas cilvēkos var ieviest vēl lielākas bailes, jo uzbrukums ticis veikts “vienkārši tāpat”, nevis kā protests pret kādu konkrētu valsts rīcību. Šī iemesla dēļ varētu secināt, ka terorisma definīcijā nevajag iekļaut darbības motivāciju, tātad definīciju veidot līdzīgi kā tas darīts Arābu līgas gadījumā. Tomēr arī šī definīcija nav līdz galam veiksmīga, jo ir pārāk plaša un par terorismu uzskata jebkuru agresīvu rīcību. Aplūkojot tikai šīs dažas terorisma definīcijas, ir acīmredzami, ka veiksmīgas definīcijas izstrāde ir diezgan grūts un atbildīgs darbs, un tas ļauj izprast, kādēļ joprojām nav pieņemta vispārējā terorisma definīcija.

Lielo terorisma definīciju dažādību apstiprina kāds akadēmiķu veikts pētījums, kura ietvaros ir apkopotas 212 dažādas terorisma definīcijas, kas tiek izmantotas dažādās pasaules valstīs, institūcijās un organizācijās. Nīderlandes Leidenes Universitātes pētnieki Šmits un Jongmans (*Schmid & Jongman*) 1988.gadā veica kontentanalīzi vairāk kā 100 terorisma definīcijām¹²², analizēja to saturu, lai nonāktu pie secinājuma, kā veiksmīgāk izstrādāt vienu šī termina definīciju. Rezultāti liecina, ka visbiežāk izmantotie jēdzieni, frāzes terorisma definīcijās ir :

- vardarbība – fiksēta 83.5% definīciju
- politiskie mērķi – 65%
- baiļu un šausmu sajūtas izraisīšana – 51%
- patvaļīga, nejauša atlase – 21%; uzbrukums netiek veikts pret konkrētu personu, cieš nejauši izvēlēti cilvēki, tie, kas uzbrukuma laikā nejauši gadījušies tuvumā.

122Schmid, A.& Jongman, A. (1988). *Political Terrorism: A New Guide to Actors, Authors, Concepts, Data Bases, Theories, and Literature*. Amsterdam: North Holland, Transaction Books.

- uzbrukums civiliedzīvotājiem – 17.5%; uzbrukums veikts pret neapbruņotiem, neaizsargātiem cilvēkiem.

Šī pētījuma rezultāti ļauj izdarīt secinājumus par izplatītākajām asociācijām ar terorisma jēdzienu. Lai gan izstrādāt visaptverošu terorisma definīciju ir ļoti grūti, tajā ieteicams iekļaut visus augstāk minētos jēdzienus, lai definīciju padarītu precīzāku.

Īpaši aktuāla terorisma problēma kļuva 1970.-tajos gados, kad teroraktu skaits strauji sāka pieaugt. Apmēram desmit gadu vēlāk vidējais terorisma gadījumu skaits bija pieaudzis no 10 gadījumiem nedēļā līdz 10 gadījumiem katru dienu.¹²³ Pētījumi liecina, ka pat vairāk kā 80% no aizturētajiem cilvēkiem, kuri veikuši vai plānojuši veikt teroraktus Eiropā un ASV, pieder musulmaņu kopienai un lielākais vairums no tiem ir otrās vai trešās paaudzes imigranti.¹²⁴ Šāds atklājums Rietumu pasaulei (un galvenokārt Eiropai, jo tā biežāk tiek pakļauta teroristu uzbrukumiem¹²⁵) bija negatīvs jaunatklājums, jo “tradicionāli Eiropa ir saskārusies ar trīs veidu terorismu: nacionālistu terorismu (...), kreisā spārna (...) un labā spārna terorismu.”¹²⁶

Tendence, kas raksturīga Eiropas islāmistu teroristiem – šie cilvēki drošības dienestu uzmanības lokā nonāk tikai pēc terorakta paveikšanas. Šie cilvēki neatšķiras no pārējās sabiedrības. Teroristi bieži ir strādājuši labos darbos, ieguvuši labu izglītību un iesaistījušies arī sabiedriskajā dzīvē (Precht, T. 2007). Dzīves laikā daļa teroristu bijuši pat labu Eiropas universitāšu profesori un snieguši lielu ieguldījumu akadēmiskajā nozarē, nekas neliecina par to, ka šiem cilvēkiem jāpievērš pastiprināta uzmanība. Šāds fakts izraisa vēl lielākas bažas un bailes, jo Eiropas sabiedrība nezina, kuriem cilvēkiem ir jāpievērš uzmanība – jebkurš musulmanis var tikt uzskatīts par potenciāla uzbrukuma veicēju.

Cīņa pret terorismu kļūst sarežģītāka līdz ar interneta pieejamības izplatīšanos – līdzīgi domājoši cilvēki var sazināties no dažādām pasaules malām, uzbrukuma plānošana var notikt pat fiziski nesatiekoties. Ņemot vērā lielo interneta lietotāju skaitu un informācijas apmaiņas ātrumu, pretterorisma organizācijām jāizstrādā jaunas sistēmas, kā apturēt radikālistus. Tas rezultējas lielākā personu darbību monitorēšanā – sarežģītas datorsistēmas un īpaši izstrādāti algoritmi prot atpazīt aizdomīgas darbības, par kurām informē atbildīgos izlūkdienestus, un tiek uzsākta

123Brown, W. J.(1990). The Persuasive Appeal of Mediated Terrorism: The Case of the TWA Flight 847 Hijacking. *Western Journal of Speech Communication*, 54. pp219-236. Retrieved from: <http://www.uky.edu/~addesa01/documents/Brown.pdf>

124Bakker, E. (2006). *Jihadi Terrorists in Europe*. The Hague: Netherlands Institute of International Relations Clingendael. Retrieved from: <http://www.clingendael.nl/sites/>

125Turpat

126Turpat

aizdomīgo personu rūpīgāka uzraudzīšana.¹²⁷

Tiks apskatīts arī terorisma gadījumu skaits izpētes valstīs, jo vietējo musulmaņu veikti terorakti ir radikalizēšanās iznākums, savukārt radikalizēšanos var veicināt nesekmīga integrācijas politika. Tomēr reģistrētais **terorisma uzbrukumu skaits netiks uzskatīts par integrācijas politikas sekmīguma rādītāju**, jo to var ietekmēt citi faktori, piemēram, pretterorisma pasākumu un drošības dienestu darba efektivitāte, kas Francijā novērtēta kā pielaidīgāka un ne tik strikta kā Lielbritānijā.¹²⁸ Tāpat, secinājumu izdarīšanai, būtu jāņem vērā tikai tie uzbrukumi, kurus veikuši vietējie musulmaņi ticības vārdā, bet daļā uzbrukumu nav iespējams identificēt tā veicēju, kas iegūto rezultātu nepadarītu reprezentatīvu. Pieņemot šādu lēmumu, tika ņemts vērā arī fakts, ka teroraktus veic vai nu atsevišķi indivīdi, vai dažī grupējumi, kas kopumā nesastāda ievērojamu iedzīvotāju skaitu. Dažu radikāļu veikti uzbrukumi neliecina par integrācijas politikas nesekmīgumu.

Francijā izstrādāta nacionālās drošības trauksmes sistēma ar nosaukumu *Vigipirate* (franciski: *Plan Vigipirate*), kas tulkojumā nozīmē ko līdzīgu kā "trauksmes pirāts". *Vigipirate* ir 1978.gadā izstrādāts valdības plāns, kas atrodas premjerministra pārraudzībā, tā mērķis ir uzraudzīt un novērst terorisma draudu iespējas. Šī mērķa sasniegšanai paredzēts iesaistīt pilnīgi visas ministrijas, drošības iestādes, pilsoņus un jebkuras citas figūras, kuras varētu palīdzēt novērst, apkarot un uzraudzīt terorisma attīstīšanos.¹²⁹

2003.gadā tika izstrādāta sistēma, kas ar 4 krāsū (dzeltena, oranža, sarkana un koši sarkana) palīdzību nosaka trauksmes līmenī valstī.¹³⁰ Jo gaišāka krāsa, jo zemāks draudu līmenis. Pilnīga miera stāvokļa gadījumā, valsts atrodas baltās krāsas līmenī. 2014.gadā *Vigipirate* trauksmju līmenis tika vienkāršots un šobrīd pastāv tikai 2 pakāpes – Modrības (franciski: *Vigilance*), kas paredz ikdienas pretterorisma pasākumus, šīs pakāpes ilgums ir neierobežots. Otra trauksmes pakāpe ir Brīdinājums par uzbrukumu (franciski: *Alerte Attentat*), kas stājas spēkā, ja konkrētai teritorijai vai visai valstij kopumā draud terorisma briesmas, un tās darbība beidzas, līdz briesmas ir novērstas.¹³¹

Pirmie likumi, kas paredzēja cīņu pret terorismu, Francijā pieņemti 1986.gadā. Kopš tā

127Global Media, War and Peace(19.11.2015.) *Surveillance* [lekciju pieraksti] Sciences Po Lyon universitāte

128Everly, M. K. (2014). *Multicultural Public Policy and Homegrown Terrorism in the European Union*. (Master's thesis). Wright State University.

129Francijas valdības mājaslapa, *Le Plan Vigipirate*. Izgūts no: terroristes/le-plan-vigipirate

130Turpat

131Francijas valdības mājaslapa, *Le Plan Vigipirate*. Izgūts no: terroristes/le-plan-vigipirate

laika visi terorisma gadījumi tiek centralizēti un tie jāizskata Parīzes tiesās.¹³² Gadījumu centralizēta izskatīšana ļauj izveidoties attiecīgās jomas ekspertu grupai, jo konkrētiem tiesnešiem un izmeklētājiem ir iespēja iedziļināties visos terorisma gadījumos. Šādas specifiskas zināšanas ir svarīgas kvalitatīvai lēmumu pieņemšanai – eksperti jau zina, kas ir jāmeklē, kam jāpievērš uzmanība. Ja šādi gadījumi netiktu izskatīti centralizēti, katrai tiesai lietu izmeklēšana aizņemtu ilgāku laiku, kā arī pastāvētu lielāka iespēja palaist garām kādu faktu pieredzes trūkuma dēļ.

Ar terorisma apkarošanu Lielbritānijā kopš 1960.-ajiem gadiem nodarbojas drošības serviss MI5.¹³³ Tā uzdevumos ietilpst cīņa ar vietējiem ekstrēmistiem, starptautisko terorismu (uzbrukumi, kurus veic islāmistu grupējumi) un Ziemeļīrijas terorismu.

Lielbritānijā darbojas piecu pakāpju terorisma draudu līmeņi, kurus apzīmē ar vārdiem: Zems (uzbrukums ir maz iespējams), Mērens (uzbrukums ir iespējams, bet maz ticams), Būtisks (uzbrukums ir ļoti iespējams), Stiprs (uzbrukums ir gaidāms) un Kritisks (uzbrukums ir nenovēršams).¹³⁴ Šiem terorisma draudu līmeņiem nav darbošanās termiņu – jebkurš no tiem ir spēkā tik ilgi, līdz starptautiskā situācija mainās un draudu līmeni iespējams attiecīgi paaugstināt, vai samazināt.

Ar starptautiskā terorisma draudu analīzi un monitorēšanu Lielbritānijā nodarbojas Vienotais Terorisma Analīzes Centrs (VTAC), kas ir neatkarīga organizācija, un cieši sadarbojas ar valdību.¹³⁵ Pie starptautiskā terorisma draudiem tiek iekļauti ārvalstu islāmistu teroristu organizāciju iespējamie uzbrukumi un arī draudi no vietējiem iedzīvotājiem, kuri iedvesmojušies no radikālo islāmistu idejām.¹³⁶ VTAC ziņo, ka Lielbritānijā ir pāris tūkstoši cilvēku, kuri atbalsta džihādistus un ir iesaistījušies islāmistu ekstrēmistu aktivitātēs.¹³⁷ Iesaistīšanās aktivitātēs ne vienmēr nozīmē teroraktu plānošanu, tas nozīmē arī citu cilvēku pārliecināšanu par nepieciešamību iesaistīties terorismā un šādu darbību legimitāti, līdzekļu vākšanu teroristu grupējumu atbalstīšanai un indivīdu, kuri plāno doties uz ārzemēm pievienoties teroristu grupējumam, vai apmācībās, atbalstīšana.¹³⁸

132Steiner, E. (08.12.2005.). *Legislating Against Terrorism – The French Approach*. (A summary of a meeting of the International Law Discussion Group). Chatham House.

133Turpat

134Security Service MI5 homepage. *Threat levels*. Retrieved from: <https://www.mi5.gov.uk/threat-levels>

135Security Service MI5 homepage. *Joint Terrorism Analysis Centre*. Retrieved from: <https://www.mi5.gov.uk/joint-terrorism-analysis-centre>

136Turpat

137Security Service MI5 homepage. *International Terrorism*. Retrieved from: <https://www.mi5.gov.uk/international-terrorism>

138Turpat

4. FRANCIJAS UN LIELBRITĀNIJAS GADĪJUMU ANALĪZE

Lai pārbaudītu izvirzīto hipotēzi, ir nepieciešams apkopot pieejamos datus par to, kā Francijas un Lielbritānijas sabiedrības attiecas pret imigrantiem, citu reliģiju un rasu pārstāvjiem. Galvenais uzsvars tiks likts uz datiem, kas saistīti ar attieksmēm pret musulmaņiem, kā arī šīs sabiedrības grupas dzīves apstākļiem. Lai noskaidrotu musulmaņu integrācijas līmeni izpētes valstīs, tiks apskatīti 6 rādītāji, kas liecina par konkrētās valsts centieniem integrēt sabiedrībā minoritātes, tai skaitā musulmaņus, kā arī par reālo situāciju un musulmaņu dzīves apstākļiem. Tiks apskatīta valstu politiskā iesaiste reliģijas jautājumu regulēšanā, izglītības sistēmā iekļautie integrācijas elementi, musulmaņu prasme pielietot valsts oficiālo valodu, musulmaņu teritoriālais izvietojums, nodarbinātības līmenis un iespējas iesaistīties darba tirgū, musulmaņu iesaiste politikā. Konkrētie seši rādītāji tika izvēlēti, balstoties uz teorijām par integrācijas politiku – tiek apskatīti elementi, kuriem piešķirta liela nozīmība minoritāšu, un īpaši musulmaņu, integrēšanas procesā. Papildus apskatīti arī rādītāji, balstoties uz starptautiski atzītu Migrantu integrācijas politikas indeksu (MIPEX)¹³⁹ un izvēloties tos rādītājus, kuri attiecināmi ne tikai uz jaunajiem imigrantiem, bet arī otrās un trešās paaudzes musulmaņiem, kuri dzimuši un auguši Eiropā. No MIPEX aizgūti rādītāji par musulmaņu iesaisti darba tirgū un politiskajos procesos.

Dati par augstāk minētajiem indikatoriem tiks ņemti no jau veiktiem pētījumiem, valdību dokumentiem, kuros atspoguļoti integrācijas politiku elementi, kas attiecas uz musulmaņiem, kā arī ekspertu viedokļiem.

Jāņem vērā, ka Francija, sekojot asimilācijas politikai, nepiedāvā informāciju par atsevišķu minoritāšu grupu stāvokli sabiedrībā. Šī iemesla dēļ dati par Franciju tiks izgūti no atsevišķu pētnieku, privāto, vai citu valstu pētniecības iestāžu veiktiem pētījumiem. Šāda iemesla dēļ var tikt apgrūtināta datu salīdzināšana, jo atšķirīgi pētījumi vienu indikatoru apskata no dažādiem aspektiem. Lai gan ne vienmēr būs iespējams Lielbritānijas un Francijas gadījumus salīdzināt, balstoties uz vienādu indikatoru rādītājiem vai vienādu jautājumu atbildēm, tiks apkopoti tādi dati, kas ļaus apzināt kopīgo tendenci katrā valstī un ļaus izdarīt secinājumus par to, kurā valstī musulmaņu dzīves apstākļi, vadoties pēc konkrētā indikatora, ir labāki.

Lai secinātu, kuras valsts integrācijas politika sekmīgāk veicinājusi musulmaņu integrēšanos sabiedrībā, tiek izvirzīta prasība valstij uzrādīt sekmīgākus rādītājus visos

¹³⁹Migrant Integration Policy Index homepage. Retrieved from: <http://mipex.eu/what-is-mipex>

indikatoros, par kuriem iespējams apkopot datus. Iespējamība apkopot datus tiek uzsvērtā, pieņemot, ka dažās jomās būs apgrūtināta datu iegūšana par Franciju, ņemot vērā tās aizliegumu uzsvērt un cilvēku tiesības nenorādīt savu reliģisko, etnisko piederību.

- **Vispārējs apraksts**

2010.gadā Francijā dzīvoja 4.7 miljoni musulmaņu (apmēram 7.5% no kopējā valsts iedzīvotāju skaita). Apmēram 3 miljoni musulmaņu, kuri dzīvo Francijā, bet dzimuši ārpus tās, oriģinālā izcelsmes valsts ir kāda no bijušajām kolonijām – Alžīrija, Maroka vai Tunisija.¹⁴⁰ Attiecīgi, apmēram 2 miljoni Francijas musulmaņu ir dzimuši šajā valstī. Apkopojot datus par Franciju, ir jāņem vērā būtisks fakts – Francijas valdība ir aizliegusi aptaujās iekļaut jautājumus par cilvēka etnisko piederību, jo *de iure* valstī nepastāv etniskās minoritātes¹⁴¹ – visi iedzīvotāji ir vienādi un ir francūži – pārējam nav nozīmes. Šī iemesla dēļ nav iespējams iegūt oficiālus valdības datus par musulmaņu skaitu Francijā, kā arī to, no kādām valstīm cilvēki ieradušies Francijā. Konkrētajā darbā ir nepieciešams apzināt Francijas sabiedrības etnisko sastāvu un reliģisko piederību, tādēļ tiks izmantoti pētniecības centru dati, paturot prātā faktu, ka reālā situācija var būt atšķirīga, jo cilvēkiem ir tiesības nenorādīt savu etnisko un reliģisko piederību.

38% Lielbritānijas musulmaņu kā savu etnisko izcelsmes vietu norādījuši Pakistānu.¹⁴² Musulmaņu skaits Anglijā un Velsā desmit gadu laikā (no 2001. – 2011.gadam) palielinājies par 75% un musulmaņu skaits Lielbritānijā ir lielāks, kā visu pārējo ne-kristietības pārstāvju kopējais skaits.¹⁴³ 2010.gadā 4.6% no kopējā Lielbritānijas iedzīvotāju skaita bija musulmaņi,¹⁴⁴ no kuriem mazāk kā puse (47.2%) ir dzimusi šajā valstī. Vēl 6% no Lielbritānijas musulmaņu populācijas bija dzimuši Eiropā, kamēr 46% musulmaņu dzimuši Āfrikā vai Tuvajos Austrumos/Āzijā.¹⁴⁵

Prognozējot turpmāko notikumu gaitu, pētnieki paredzējuši, ka līdz 2030.gadam lielāko musulmaņu skaita pieaugumu piedzīvos tieši Lielbritānija, jo paredzēts, ka musulmaņu skaits

140Hackett, C. (17.11.2015). *5 facts about the Muslim population in Europe*. Pew Research Center. Retrieved from: <http://www.pewresearch.org/fact-tank/2015/11/17/>

141Stratēģiskās analīzes komisija (2007). *Savējie un svešie. Sabiedrības radikālizācijas tendences Latvijā, Eiropā un pasaulē*. Rīga: Apgāds "Zinātne". Izgūts no: <http://www.president.lv/images/modules/>

142The Muslim Council of Britain (2015). *British Muslims in numbers*. Retrieved from: <https://www.mcb.org.uk/wp-content/uploads/2015/>

143Turpat

144Pew Research Center (27.01.2011). *The future of the global Muslim population*. Retrieved from: <http://www.pewforum.org/2011/01/27/>

145Turpat

šajā valstī dubultosies un sasniegs 6 miljonus.¹⁴⁶ Arī Francijai paredzēts musulmaņu skaita pieaugums no 4.7 miljoniem 2010.gada līdz 6.9 miljoniem 2030.gadā.¹⁴⁷ Pieaugums pamatojams ar faktu, ka musulmaņu vidū dzimstības rādītāji ir augstāki kā pārējo iedzīvotāju vidū. 2010.gadā Francijā uz vienu musulmaņu sievieti bija apmēram 2.5 bērni, bet uz vienu sievieti, kas nav musulmaniete – vidēji 1.9 bērni. Lielbritānijā šie rādītāji bija attiecīgi 3 un 1.8.¹⁴⁸ Augstākus dzimstības rādītājus varētu pamatot ar faktu, ka Eiropas musulmaņu vidējais vecums ir mazāks, kā pārējiem iedzīvotājiem.¹⁴⁹

Kā integrācijas politikas taktiku, Francija izvēlējusies asimilācijas politiku,¹⁵⁰ kas atspoguļojas arī “1958. gadā pieņemtās Piektās republikas konstitūcijas 1. pantā nosakot, ka “Francija ir nedalāma, laicīga, demokrātiska un sociāla republika. Tā nodrošina visu pilsoņu vienlīdzību likuma priekšā, neatkarīgi no to izcelsmes, rases vai reliģijas. Tā respektē visas ticības.””¹⁵¹ Valdība nav izstrādājusi īpašus likumus, kas pasargā kulturālās vai reliģiskās minoritātes. Visi sabiedrības locekļi tiek uztverti vienlīdzīgi. Lai tiktu uztverts kā pilnvērtīgs sabiedrības loceklis, cilvēkam ir jāprot franču valoda, jāatzīst kulturālās un politiskās vērtības, aizmirstot par savas vai savu senču izcelsmes valsts tradīcijām. Francijā netiek noteikta reliģisko vai kulturālo grupu aizsardzība ar likumu¹⁵² – netiek noteiktas kvotas šo grupu pārstāvniecībai konkrētās institūcijās vai organizācijās. Visiem iedzīvotājiem tiek piešķirtas vienādas tiesības un iespējas, visi tiek vērtēti vienādi – pēc to spējām un talantiem, nedodot priekšrocības konkrētām grupām. 2006.gada pētījums liecina, ka 46% musulmaņu sevi vispirms identificē kā musulmani, 42% norādījuši, ka vispirms sevi identificē kā Francijas pilsoni.¹⁵³

Lielbritānijas integrācijas politikas pieeja ir balstīta uz multikulturālisma ideju. Lai gan oficiāli valdības dokumentos netiek minēts, ka ir izvēlēta tieši šāda taktika¹⁵⁴, to skaidri apliecina valsts īstenotā politika. Tiek nodrošināta juridiska aizsardzība dažādām sabiedrības grupām,

146Pew Research Center (27.01.2011). *The future of the global Muslim population*. Retrieved from: <http://www.pewforum.org/2011/01/27/>

147Turpat

148Pew Research Center (27.01.2011). *The future of the global Muslim population*. Retrieved from: <http://www.pewforum.org/2011/01/27/>

149Turpat

150Elhefnawy, H. (15.04.2015). *The Third Generation of European Muslim Immigrants*. The Future center of Advanced Research and Studies. Retrieved from:

151 Stratēģiskās analīzes komisija (2007). *Savējie un svešie. Sabiedrības radikalizācijas tendences Latvijā, Eiropā un pasaulē*. Rīga: Apgāds “Zinātne”. Izgūts no: <http://www.president.lv/images/modules/>

152Liogier, R.(2009). Laïcité on the Edge in France: Between the Theory of Church-state Separation and the Praxis of State-church confusion. *Macquarie Law Journal (vol 9)*. 25-45

153Pew Research Center (06.07.2006.). *Muslims in Europe: Economic Worries Top Concerns About Religious and Cultural Identity*. Retrieved from: <http://www.pewglobal.org/2006/07/06/>

154Queen's University (n.d.). Multiculturalism Policies in Contemporary Democracies. *United Kingdom*. Retrieved from: <http://www.queensu.ca/mcp/immigrant-minorities/evidence/united-kingdom>

netiek noteikti aizliegumi attiecībā uz imigrantu tradīciju piekoptānu. Valsts līmenī par dažādu grupu vienlīdzīgām iespējām un to mierīgu līdzāspastāvēšanu, atbild Vietējo pašvaldību un Kapienu Departaments, kura uzdevumos ietilpst arī ekstrēmisma izskaušana.¹⁵⁵ Par daudzveidību un grupu savstarpējo vienlīdzību ir atbildīga arī Vienlīdzības un Cilvēktiesību Komisija, kas izveidota 2007.gadā.¹⁵⁶ 2006.gada pētījums liecina, ka 81% musulmaņu sevi vispirms identificē kā piederīgu islāmam, un tikai 7% norādījuši, ka pirmām kārtām jūtas kā Lielbritānijas pilsoņi.¹⁵⁷

Pētnieka Vila Kimlika izstrādātais multikulturālisma politikas indekss apliecina, ka Lielbritānija uzrāda krietni augstākus rezultātus multikulturālisma politikas īstenošanā kā Francija (sk. 1.2.1.tabulu), bet nelielie indeksa uzlabojumi liecina, ka, salīdzinot ar 1980.gadu, Francijas īstenotā asimilācijas politika palikusi nedaudz pielaidīgāka un pieļauj arī dažus izņēmumus attiecībā uz imigrantu integrāciju sabiedrībā – pieļauj dažu grupu īpašu aizstāvniecību ar likumu palīdzību.

- **Reliģija**

Francijā ir aizliegts publiskās vietās nēsāt reliģiju apliecinājošu apģērbu¹⁵⁸, kas musulmaņu sievietēm ir hidžābs, vai citi seju nosedzoši lakati. Lielbritānijā šāds aizliegums nepastāv – multikulturālisma politika nosaka, ka cilvēkiem ir absolūtas tiesības uz reliģisko brīvību un netiek ierobežota arī šo reliģiju apliecināšana, bet 2007.gadā skolām piešķirtas tiesības izlemt par atļauju vai aizliegumu valkāt reliģiju apliecinājošu tērpu, ja tas var kavēt mācību procesu.¹⁵⁹

Lai gan arī Francijā reliģiskā brīvība netiek ierobežota un cilvēkiem ir visas tiesības sekot jebkurai reliģijai, ir aizliegts šo aspektu iekļaut jebkurā ar politiku saistītā procesā.¹⁶⁰ Sekularizāciju jeb nošķirtību starp valsti un reliģiju, Francijā nosaka *laïcité* princips (tulkojumā no franču valodas: sekulārisms), kas balstīts 1905.gada likumā “Par valsts un baznīcas nošķiršanu”.¹⁶¹ *Laïcité* princips nenosaka nekādus ierobežojumus indivīdiem attiecībā uz

155Department for Communities and Local Government homepage (n.d.). *About us*. Retrieved from: <https://www.gov.uk/government/organisations/>

156Equality and Human Rights Commission homepage (n.d.). *What we do*. Retrieved from: <https://www.equalityhumanrights.com/en/about-us/what-we-do>

157Pew Research Center (06.07.2006.). *Muslims in Europe: Economic Worries Top Concerns About Religious and Cultural Identity*. Retrieved from: <http://www.pewglobal.org/2006/07/06/>

158Hackett, C. (17.11.2015). *5 facts about the Muslim population in Europe*. Pew Research Center. Retrieved from: <http://www.pewresearch.org/fact-tank/2015/11/17/>

159Stratēģiskās analīzes komisija (2007). *Savējie un svešie. Sabiedrības radikalizācijas tendences Latvijā, Eiropā un pasaulē*. Rīga: Apgāds “Zinātne”. Izgūts no: <http://www.president.lv/images/modules/>

160Liogier, R.(2009). *Laïcité on the Edge in France: Between the Theory of Church-state Separation and the Praxis of State-church confusion*. *Macquarie Law Journal* (vol 9). 25-45

161Turpat

relīģijas izvēli, bet politiskajiem līderiem tas aizliedz pieņemt lēmumus, balstoties uz savu reliģisko pārliecību. Tai pat laikā, dominējošām reliģiskajām grupām netiek liegta iespēja izveidot organizācijas, kas var pārstāvēt konkrētās reliģiskās grupas politiskās intereses – Francijas Protestantu Federācija un Francijas Ebreju Organizācija ir tikai divi no piemēriem. 2003.gadā tiem pievienojās arī Francijas Musulmaņu Padome, kas tika izveidota tādēļ, ka sabiedrībā parādījās pārāk aktīvas diskusijas musulmaņu tiesībām un pienākumiem¹⁶² (īpaši saistībā ar musulmaņu sievietu galvassegām) un valdība jūta, ka tai nepieciešama kāda oficiāla kopienas pārstāvniecība, ar kuru diskutēt par konkrētās grupas pienākumiem un tiesībām, kas veicinātu arī musulmaņu integrāciju sabiedrībā. Šāda rīcība gan ir pretrunā ar *laïcité* principu un asimilācijas politiku kopumā, jo izceļ konkrētās reliģiskās grupas tiesības un atzīst tās atšķirības, bet šāda atkāpe bija nepieciešama, lai atrisinātu radušos jautājumus un izslēgtu potenciālas konflikta iespējas.

Reliģiskās tolerances indekss palīdz izprast gan konkrētas valsts pārvaldes, gan tās iedzīvotāju attieksmi pret dažādu reliģiju pārstāvjiem. Valdības attieksme tiek noteikta ar 20 rādītāju palīdzību, kuri liecina par valsts politisko iesaisti konkrētu reliģiju ierobežošanā, nosakot aizliegumus reliģiskās piederības apliecināšanā, lūgšanās procesos, vai sniedz priekšrocības kādai konkrētai reliģiskajai grupai.¹⁶³ Sabiedrības attieksme tiek noteikta ar 13 indeksu palīdzību, apskatot indivīdu vai grupējumu uzbrukumus, kas veikti reliģisku motīvu vadīti. 2013.gada pētījuma dati par Lielbritāniju liecina, ka politiskā līmenī netiek veikti īpaši aizliegumi attiecībā uz reliģiju (valdības reliģisko aizliegumu rādītājs ir 1.7 punkti), bet sabiedrības attieksme vērtējama kā negatīva, jo uzbrukumu skaits dažādu reliģiju pārstāvjiem uzskatāms par augstu (5.4 punkti).¹⁶⁴ Francijā tikmēr vērojama gandrīz divarpus reizi lielāka valdības iesaistīšanās attiecībā uz aizliegumiem reliģijas jautājumos (4.2 punkti), bet sabiedrības negatīvā attieksme ir nedaudz zemāka (5.1 punkts).¹⁶⁵ Arī citu gadu dati, apskatot šo pašu jautājumu, liecina, ka Francijā valdības iesaiste reliģiskajos aizliegumos ir lielāka kā Lielbritānijā, bet sabiedrības reliģiski motivēto uzbrukumu skaits Francijā no gada uz gadu ir mazāks, kā Lielbritānijā.¹⁶⁶

2006.gadā tika veikts pētījums, kas liecina, ka par reliģijas lomas mazināšanos

162Sfeir, A.(Ed.). (2007) *The Columbia World Dictionary of Islamism*. New York: The Columbia University Press. Retrieved from: <https://books.google.lv/>

163Pew Research Center (20.09.2012). *Rising Tide of Restrictions on Religion*. [Research report]. Retrieved from: <http://www.pewforum.org/2012/09/20/rising-tide-of-restrictions-on-religion-findings/>

164Turpat

165Turpat

166Turpat

Lielbritānijā ir uztraukti 45% musulmaņu, bet Francijā ievērojami mazāk – 21%.¹⁶⁷ Šajā pašā pētījumā noskaidrots, ka 77% britu un 58% franču musulmaņu uzskata, ka valstī pieaug musulmaņu piederības sajūta islāmam. Attiecīgi 86% un 59% musulmaņu uzskatījuši, ka tā ir laba tendence.¹⁶⁸

Kopējā tendence norāda uz Francijas musulmaņu lielāku iekļaušanos sabiedrībā, kā arī sabiedrības pozitīvāku attieksmi pret musulmaņiem kā Lielbritānijā.

- **Izglītības sistēma**

Visiem bērniem Lielbritānijā, vecumā no 5-16 gadiem, tiek nodrošināta bezmaksas izglītība valsts skolā. Lai gan precīzi dati nav pieejami, tiek lēsts, ka 75% musulmaņu bērnu apmeklē pašvaldību skolas¹⁶⁹, kas ir brīvas no reliģisko vai ekonomisko grupu ietekmes.¹⁷⁰ Vērojama tendence, ka musulmaņu vecāki izvēlas bērnus sūtīt skolās, kurās pārstāvēts ievērojams musulmaņu skaits, kā arī bērnus (pārsvarā meitas) sūta viena dzimuma pārstāvētās skolās.¹⁷¹ Ideja par multikulturālisma elementu ieviešanu izglītības sistēmā Lielbritānijā bija aktuāla jau sākot no 1970.-tajiem gadiem. Praksē netika ieviestas programmas, kuru mērķis bija “sabiedrības multikulturāla izglītošana”,¹⁷² tomēr, 1985.gadā pēc Lielbritānijas Etnisko Minoritāšu Bērnu Izglītības komisijas ziņojuma parlamentam, kas plašāk pazīstams kā Svana ziņojums (*Swann report*) “Izglītība visiem”¹⁷³, tika atbalstīts lēmums izglītības sistēmā ieviest multikulturālisma elementus. Tas paredzēja skolās mācīt bērniem “cieņu pret kultūru un dzīvesveidu daudzveidību, dažādajiem reliģijas un valodu veidiem, kas veido [britu] sabiedrību”.¹⁷⁴ Lai gan valsts šim nolūkam atvēlēja nelielas naudas summas, tuvāko piecu gadu laikā vairums reģionālo skolu izglītības programmā bija iekļāvušas multikulturālisma elementus, un 1991.gadā 95% reģionālo pārvaldes iestāžu praksē piekopa multikulturālismu vai pret rasismu

¹⁶⁷ Pew Research Center (06.07.2006.). *Muslims in Europe: Economic Worries Top Concerns About Religious and Cultural Identity*. Retrieved from: <http://www.pewglobal.org/2006/07/06/>

168Turpat

169Open Society Institute (2005.). *British Muslims and Education*. Retrieved from: http://www.fairuk.org/docs/OSI2004%207_Education.pdf

170Lielbritānijas valdības mājaslapa. *Types of school*. Izgūts no: <https://www.gov.uk/types-of-school/overview>

171Open Society Institute (2005.). *British Muslims and Education*. Retrieved from: http://www.fairuk.org/docs/OSI2004%207_Education.pdf

172Queen's University (n.d.). *Multiculturalism Policies in Contemporary Democracies. United Kingdom*. Retrieved from: <http://www.queensu.ca/mcp/>

173Committee of Inquiry into the Education for Children of Ethnic Minority Groups (03.1985). *Education For All*. [Report] London. Retrieved from: <http://www.educationengland.org.uk/documents/>

174Turpat

vērstu politiku.¹⁷⁵ Jāpiebilst, ka Lielbritānijā par izglītības programmu lielākoties atbild vietējās varas iestādes – parlaments šajā procesā iesaistās mazāk, bet 2007.gadā tika izveidots valsts līmeņa Bērnu, Skolu un Ģimeņu Departaments, kuram ir tiesības noteikt izglītības programmā iekļaujamus elementus.¹⁷⁶ Par vienu no prioritātēm tiek noteikta sabiedrības kopības sajūtas veicināšana, uzsverot dažādības jeb daudzveidības pozitīvo pusi, cilvēktiesību lomu un taisnīgumu jeb cilvēku vienlīdzību likuma priekšā.¹⁷⁷ Tāpat noteikts, ka skolām ir jāveicina bērnu piederības sajūta Lielbritānijai, neatkarīgi no viņu izcelsmes.¹⁷⁸

Francijas izglītības sistēma nenosaka vajadzību iekļaut izglītības programmā elementus, kas veicinātu izpratni un vienlīdzību starp dažādu kultūru, rasu, reliģiju pārstāvjiem, tomēr tiek noteikts, ka atšķirīgās kultūras ir jāatzīst un jārespektē to pārstāvji.¹⁷⁹ 2004.gadā tika pieņemts Izglītības likuma punkts, kas aizliedz izglītības iestādēs nēsāt atšķirīgu kultūru, reliģiju raksturojošu apģērbu – aizliedz, piemēram, musulmaņu seju nosedzošus lakatus un indiešu galvas segas – turbānus.¹⁸⁰ Multikulturālisma iezīmes Francijas izglītības sistēmā parādījās 2007.gadā, kad tika parakstīts dokuments par nepieciešamību sniegt imigrantiem tādas pašas tiesības uz izglītību, kā Francijas iedzīvotājiem, kā arī mudināja atzīt kulturālo daudzveidību pozitīvo pusi.¹⁸¹ Pētījumi liecina par musulmaņu pozitīvu attieksmi pret skolām un skolotājiem, nenorādot uz diskriminējošiem incidentiem.¹⁸²

Konkrēti dati par musulmaņu izglītības līmeni pieejami tikai par 1990.-tajiem gadiem. 1996.gada pētījums rāda, ka 25% zēnu un 22% meiteņu, kuras dzimušas Francijā, bet viņu vecāki ir alžīri, nav ieguvuši vidusskolas diplomu. Attiecīga statistika franču bērniem ir 11 un 14%.¹⁸³ Vēlākos pētījumos apskatītas “pašpasludināto musulmaņu” atbildes un secināts, ka gan 2003., gan 2006.gadā musulmaņu izglītības līmenis bijis zemāks kā pārējai Francijas sabiedrībai.¹⁸⁴ Arī Lielbritānijā vērojama tendence musulmaņiem iegūt zemāku izglītību, kā pārējai sabiedrībai, tomēr šī atšķirība nav tik izteikta, kā Francijas gadījumā. Piemēram,

175Queen's University (n.d.). Multiculturalism Policies in Contemporary Democracies. *United Kingdom*. Retrieved from: <http://www.queensu.ca/mcp/>

176Turpat

177Department for Children, Schools and Families (12.2007). *The Children's Plan. Building brighter futures*. Retrieved from: <https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/>

178Turpat

179Queen's University (n.d.). Multiculturalism Policies in Contemporary Democracies. *France*. Retrieved from: <http://www.queensu.ca/mcp/>

180 Code penal (b.g.) *Article 421-1 Des actes de terrorisme*. Izgūts no: <https://www.legifrance.gouv.fr/>

181Turpat

182Tebbakh, S. (2007). *Muslims in the EU: cities report*. Grenoble:Open Society Institute. Retrieved from: https://www.opensocietyfoundations.org/sites/default/files/museucitiesfra_20080101_0.pdf

183Turpat

184Turpat

2011.gadā Lielbritānijā 23% cilvēku bija bez augstākas izglītības, musulmaņu vidū – 26%,¹⁸⁵ kamēr statistika par Franciju norāda uz 1.5 reizēm zemāku augstākās izglītības rādītāju musulmaņu vidū, kā pārējai sabiedrībai.¹⁸⁶ Balstoties uz OECD izglītības kvalitātes pētījumu, Lielbritānijā 2012.gadā skolēni ar imigrantu izcelsmi (pirmās, otrās paaudzes imigranti) uzrādīja par 6 punktiem zemāku izglītības līmeni, kas, salīdzinot ar vidējo OECD valstu rādītāju (21 punkts) irniecīga atšķirība.¹⁸⁷ OECD statistika par Franciju uzrāda lielāku atšķirību starp imigrantiem un francūžiem – 37 punktus, kas ir sliktāk par vidējo valstu rādītāju.¹⁸⁸ Francijas gadījumā secināts, ka 2005.gadā iespējas iegūt vidējo izglītību visiem ir vienādas un tās arī tiek izmantotas, reizēm jaunieši ar Ziemeļāfrikas izcelsmi vidusskolu apmeklē vairāk kā francūži.¹⁸⁹ Augstākās izglītības iegūšana, Francijas, tāpat kā Lielbritānijas, musulmaņiem ir zemāki rādītāji.¹⁹⁰

- **Valoda**

Gan Francijā gan Lielbritānijā ir tikai viena oficiālā valsts valoda. Francijā arābu valoda kā dzimtā, vai apgūtā, ir apmēram 4.4% iedzīvotāju,¹⁹¹ tomēr tas nenozīmē, ka šie 4.4% cilvēku nerunā franciski. Skaidru datu par musulmaņu franču valodas prasmi nav, tomēr ir pamats uzskatīt, ka valodu prasmes līmenis ir augsts, jo vairumam musulmaņu izcelsmes valsts ir kāda no bijušajām Francijas kolonijām, kur plaši izplatīta franču valoda. 1945.gadā Francijas Civillikumā tika iekļauts punkts, nosakot, ka nevienam nav tiesību tikt naturalizētam, pirms netiek izrādīta asimilācija franču kultūrai, apliecinot savas franču valodas prasmes.¹⁹²

Lielbritānijā Pēdējais pētījums Lielbritānijā par valodas lietojumu musulmaņu vidū veikts 2011.gadā un apskata tikai to Pakistānas un Bangladešas izcelsmes musulmaņu atbildes, kuri nav dzimuši Lielbritānijā.¹⁹³ 33% pakistāņu un 23% bangladešiešu norādījuši, ka viņu ikdienas valoda ir angļu, kamēr attiecīgi 67% un 77% galvenā saziņas valoda nav angļu. Tikmēr 44% un

185The Muslim Council of Britain (2015). *British Muslims in Numbers*. Retrieved from: <https://www.mcb.org.uk/wp-content/uploads/>

186Tebbakh, S. (2007). *Muslims in the EU: cities report*. Grenoble:Open Society Institute. Retrieved from:h

187OECD (2012.). *Programme for International Student Assessment 2012. United Kingdom*. Retrieved from: <http://www.oecd.org/pisa/keyfindings/PISA-2012-results-UK.pdf>

188Turpat

189Tebbakh, S. (2007). *Muslims in the EU: cities report*. Grenoble:Open Society Institute. Retrieved from:h

190Turpat

191Languages of the World. Retrieved from: <http://www.ethnologue.com/country/FR>

192Schain, M. A. (2010). Managing difference: immigrant integration policy in France, Britain, and the United States. *Social Research*, (1), 205. Retrieved from: <http://datubazes.lanet.lv:3541/eds/pdfviewer/>

193The Muslim Council of Britain (2015). *British Muslims in Numbers*. Retrieved from: <https://www.mcb.org.uk/wp-content/uploads/>

47% uzskata, ka angļu valodu pārzina ļoti labi vai labi, bet 6% visu musulmaņu norādījuši, ka neprot sazināties angļu valodā.¹⁹⁴ Šis skaits ir salīdzinoši nenozīmīgs, jo sastāda 0.3% visu valsts iedzīvotāju.

- **Teritoriālais izvietojums**

Rietumeiropas musulmaņi pārsvarā apmetušies uz dzīvi lielo pilsētu tuvumā un dzīvo rajonos, kuri ir nabadzīgāki par citiem.¹⁹⁵ To apliecina arī Lielbritānijas statistika, kur noskaidrots, ka 34.7% Lielbritānijas musulmaņu dzīvo Londonā, kas sastāda 12.4% no kopējā Londonas iedzīvotāju skaita (The Muslim Council of Britain, 2015). Lielākā musulmaņu koncentrācija fiksēta Anglijas ziemeļu daļas pilsētā Bredfordā, kur gandrīz 25% iedzīvotāju ir musulmaņi.¹⁹⁶ Birmingema ir Lielbritānijas otra lielākā pilsēta un arī otra lielākā pilsēta pēc musulmaņu skaita. Šeit 22% iedzīvotāju ir musulmaņi.¹⁹⁷ Trešo vietu ieņem Londona.

Arī Francijā musulmaņi apmetušies lielajās pilsētās, no kurām Marseļā ir lielākā musulmaņu koncentrācija – 25% pilsētas iedzīvotāju.¹⁹⁸ Otro vietu ieņem Parīze (apmēram 15% iedzīvotāju ir musulmaņi, trešo vietu – Liona (8-12%).¹⁹⁹ Raksturīga tendence ir imigrantu, un cilvēku ar zemiem ienākuma līmeņiem, apmešanās reģionos, ko franciski dēvē par *banlieues* (latviešu val.:nomale). Tie nav klasificējami kā geto, jo tajos vienkopus dzīvo dažādu grupu pārstāvji, bet geto raksturīga vienas grupas koncentrācija). Šādas teritorijas bieži veidojas tuvāk pilsētu centriem un, līdz ko ienākumu līmenis kāpj, cilvēki tiecas doties uz pilsētu nomalēm, kurās ir augstāks dzīves līmenis.²⁰⁰

Pētījums, kas veikts 2006.gadā, apskatot eiropiešu attieksmi pret musulmaņiem, liecina, ka 53% francūžu un 64% britu uzskata, ka musulmaņi vēlas būt noslēgti no pārējās sabiedrības un nevēlas iesaistīties aktīvā kontaktā ar vietējiem iedzīvotājiem.²⁰¹ Uzdodot šo pašu jautājumu musulmaņiem, saņemtas pozitīvākas atbildes un 21% Francijas musulmaņu uzskata, ka

194The Muslim Council of Britain (2015). *British Muslims in Numbers*. Retrieved from: <https://www.mcb.org.uk/wp-content/uploads/>

195Farmer, B. R. (2010). *Radical Islam in the West: ideology and challenge*. North Carolina: McFarland & Company. Retrieved from: <https://books.google.lv/>

196The Muslim Council of Britain (2015). *British Muslims in Numbers*. Retrieved from: <https://www.mcb.org.uk/wp-content/uploads/>

197Turpat

198(n.d.). *Being Muslim in France* (Part I). Retrieved from: http://www.brookings.edu/press/books/chapter_1/integratingislam.pdf

199Turpat

200Turpat

201Pew Research Center (06.07.2006.). *Muslims in Europe: Economic Worries Top Concerns About Religious and Cultural Identity*. Retrieved from: <http://www.pewglobal.org/2006/07/06/>

musulmaņi vēlas dzīvot noslēgti, Lielbritānijā šādi uzskata 35% musulmaņu.²⁰²

“Gallup” izpētes centrs sabiedrību klasificējis trīs grupās, no kurām viena ir “izolēta sabiedrība”. Šīs sabiedrības grupas ticīgajiem indivīdiem raksturīga “spēcīga pārliecība par savu ticību” un tas nozīmē arī mazāku toleranci pret citu ticību piekritējiem, kā arī tie “jūtas nerespektēti no citu reliģiju pārstāvju puses”.²⁰³ Saskaņā ar teoriju par radikalizēšanās procesu, izolētība un sajūta par to, ka citas sabiedrības grupas nerespektē un nesaprot konkrēto indivīdu, ir viens no radikalizēšanās veicinošiem faktoriem. Tikmēr 46% francūžu un 22% britu uzskatījuši, ka musulmaņi vēlas pieņemt konkrētās valsts kultūru un normas,²⁰⁴ tātad neuzskata tos par izolētiem.

Kāda cita pētījuma rezultāti liecina, ka 40% francūžu un 43% britu norādījuši, ka dzīvo apkaime kopā ar citu reliģiju, rasu un etnisko grupu pārstāvjiem. Apskatot konkrēti musulmaņu atbildes, 74% Francijas musulmaņu uzskata, ka dzīvo daudzveidīgā apkaimē, bet Lielbritānijā šādi uzskata ievērojami mazāk musulmaņu jeb 54% respondentu (Gallup, 2010).

Kopumā pētījumā tiek secināts, ka francūži izjūt pozitīvāku attieksmi kā briti pret dzīvošanu miksētā sabiedrībā. 52% francūžu, kuri dzīvo homogēnā sabiedrībā, vēlētos dzīvot jauktā sabiedrībā. Lielbritānijā šādi uzskata 45% respondentu jeb lielākā daļa britu (55%) vēlētos dzīvot sabiedrībā, kuru veido cilvēki ar tādu pašu reliģisko un etnisko piederību (Gallup, 2010). Jāpiemin, ka abās valstīs 80% respondentu, kuri jau dzīvo miksētā sabiedrībā, atzīst, ka ir ar to ļoti apmierināti un nevēlētos mainīt savu apkārtējo vidi, ja šāda izdevība tiktu dota.²⁰⁵

Apskatot šos datus, tiek secināts, ka Francijas sabiedrībai ir pozitīvāka attieksme pret musulmaņiem. Tā, biežāk kā Lielbritānijas sabiedrība, uzskata, ka musulmaņi vēlas integrēties sabiedrībā un arī pozitīvāk izturas pret dzīvošanu kopā ar dažādu kultūru pārstāvjiem.

- **Nodarbinātība**

2006.gadā veikts pētījums liecina, ka Eiropas musulmaņi visvairāk ir nobažījušies par iespējām iegūt darbu, kā par savu reliģisko identitāti.²⁰⁶ Lielbritānijā šādi atbildējuši 46%

202Pew Research Center (06.07.2006.). *Muslims in Europe: Economic Worries Top Concerns About Religious and Cultural Identity*. Retrieved from: <http://www.pewglobal.org/2006/07/06/>

203Gallup (2010). *Islamophobia: Understanding Anti-Muslim Sentiment in the West*. Retrieved from:

204Pew Research Center (06.07.2006.). *Muslims in Europe: Economic Worries Top Concerns About Religious and Cultural Identity*. Retrieved from: <http://www.pewglobal.org/2006/07/06/>

205 Gallup (2010). *Islamophobia: Understanding Anti-Muslim Sentiment in the West*. Retrieved from:

206Pew Research Center (06.07.2006.). *Muslims in Europe: Economic Worries Top Concerns About Religious and Cultural Identity*. Retrieved from: <http://www.pewglobal.org/2006/07/06/>

aptaujāto musulmaņu, bet Francijā nedaudz vairāk – 52% respondentu.²⁰⁷

Eiropas Savienība ik gadu veic pētījumus par nodarbinātību, ienākumu līmeni un dzīves kvalitāti ES dalībvalstīs, tomēr šī statistika neizšķir datus par atsevišķām minoritātēm, līdz ar to, par pamatu musulmaņu nodarbinātības apskatam nav iespējams ņemt datus no oficiālām ES aptaujām. Šim nolūkam Lielbritānijas gadījuma apskatam tiks izmantoti valsts sponsorētu pētniecības iestāžu dati, bet Francijas gadījuma apskatam tiks izmantoti tikai privātu vai citu valstu iestāžu un atsevišķu pētnieku dati.

2004.gadā Lielbritānijā tika veikts eksperiments ar mērķi noskaidrot darba devēju attieksmi pret darba ņēmējiem, atkarībā no to reliģiskās vai rases piederības. “50 uzņēmumi saņēma sešu kandidātu darba pieteikumus ar uzvārdiem, kas gandrīz pārliecinoši norādīja uz baltas ādas krāsas britu, afrikāņu vai musulmaņu izcelsmi.”²⁰⁸ Eksperimentā par attieksmes rādītāju kalpoja uzaicinājumu uz darba interviju. Britu izcelsmes baltādainie cilvēki 25% gadījumu saņēma uzaicinājumu uz interviju, melnādainie – 13% gadījumu, bet musulmaņi – tikai 9% gadījumu.²⁰⁹ Musulmanim Lielbritānijā 2004.gadā bija 2.8 reizes mazāka iespēja saņemt uzaicinājumu uz darba interviju, kā tādas pašas kvalifikācijas kristietim. Francijā tajā pašā gadā tika veikts līdzīgs eksperiments, nosūtot 258 pieteikumus pārdevēja amatam,²¹⁰ izveidojot līdzīgus dzīves gājuma aprakstus (CV), bet daļu veidojot ar cilvēku vārdiem un uzvārdiem, kas izklausās arābiski, dažus, kas izklausās franciski.²¹¹ Šajā pētījumā atklājās, ka musulmaņu izredzes dabūt darbu ir piecas reizes mazākas, kā citiem pretendentiem. 2010.gadā ASV Stenfordas Universitātes pētnieki veica pētījumu par musulmaņu nodarbinātības situāciju Francijā, kur atklāja, ka musulmanim ir 2.5 reizes mazāka iespēja saņemt uzaicinājumu uz darba interviju, kā tādas pašas kvalifikācijas kristietim.²¹² 2015.gada pētījumi liecina, ka Lielbritānijā musulmanim ir 4.2 un Francijā 3.8 reizes mazāka iespēja iegūt darbu, salīdzinot ar tādas pašas kvalifikācijas kristietiem.²¹³ Dati liecina par izteiktu tendenci dot priekšroku ne-musulmaņu darba ņēmējam.

Stenfordas Universitātes pētījums liecina, ka musulmaņu mājsaimniecības ienākumi

207Pew Research Center (06.07.2006.). *Muslims in Europe: Economic Worries Top Concerns About Religious and Cultural Identity*. Retrieved from: <http://www.pewglobal.org/2006/07/06/>

208Eiropas Rasisma un ksenofobijas uzraudzības centrs (b.g.). *Musulmaņi Eiropas Savienībā: Diskriminācija un islamofobija*. Izgūts no: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/

209Turpat

210Turpat

211Adida, C. L., Laitin, D. Valfort, M. (2010.) *Identifying barriers to Muslim integration in France*.

212Turpat

213Taylor, A.(12.10.2015.). Would Muslims get better jobs if bosses didn't know they were Muslims?

Independent. Retrieved from: <http://www.independent.co.uk/news/uk>

Francijā ir par 400 eiro mazāki, kā līdzīgas kristiešu mājsaimniecības ienākumi.²¹⁴ Secināts, ka 2006.gadā 40% musulmaņu un 21% pārējā Francijas darbaspēka bija strādnieki kādā rūpnīcā.²¹⁵ 32% imigrantu no Alžīrijas un francūžu ar Alžīrijas izcelsmi vecumā līdz 30 gadiem un ar vidusskolas diplomu, ir bezdarbnieki, kamēr šādas pašas kategorijas francūži ir bezdarbnieki 15% gadījumu²¹⁶ jeb 2.1 reizi retāk.

Lielbritānijā 20% musulmaņu ir nodarbināti pilnas slodzes darbā, kamēr valsts vidējais rādītājs ir 35%. Tikai 29% musulmaņu sievietes vecumā no 16-24 gadiem ir nodarbinātas, salīdzinot ar 50% rādītāju valstī kopumā. 18% sievietes vecumā no 16-74 gadiem ir mājsaimnieces, kas ir trīs reizes augstāks rādītājs kā valstī kopumā.²¹⁷ 2002.gada statistika liecina, ka 60% Pakistānas un Bangladešas un 16% baltādaino cilvēku mājsaimniecību bijušas nabadzīgas (ieņēmumi ir par 60% zemāki, kā valsts vidējie rādītāji).²¹⁸ Bezdarbnieku līmenis musulmaņu vidū 2011.gadā bija 2.4 reizes lielāks kā vidējais valsts rādītājs, sasniedzot 17% (valsts vidējais rādītājs bija 7%).²¹⁹

Nodarbinātības līmenis tiek saistīts ar izglītības līmeni un lielais musulmaņu bezdarbnieku skaits bieži tiek pamatots ar atbilstošas kvalifikācijas trūkumu.

- **Politiskā līdzdalība**

Apskatot Francijas musulmaņu skaitu pārvaldes institūcijās, nepieciešams veikt subjektīvu datu interpretāciju, jo daļa politiķu nenorāda savu reliģisko piederību. Tomēr, par cik mērķis ir apzināt musulmaņu politisko līdzdalību, tiks ņemti vērā arī tādi rādītāji kā cilvēka izcelsmes valsts un vecāku reliģiskā piederība (islāma ticībā reliģiskā piederība pārdzimst no tēva – ja jauktā ģimenē tēvs ir musulmanis, arī bērnam automātiski tiks piedēvēts musulmaņa statuss).

2004.gada Eiropas Parlamenta (EP) vēlēšanās pārstāvniecībā tika ievēlēti 8 musulmaņi, Francija un Lielbritānija ievēlēja katra divus musulmaņu politiķus.²²⁰ Konkrētie Francijas

214Taylor, A.(12.10.2015.). Would Muslims get better jobs if bosses didn't know they were Muslims? *Independent*. Retrieved from: <http://www.independent.co.uk/news/uk>

215Euro-Islam homepage. *Islam in France*. Retrieved from: <http://euro-islam.info/country-profiles/>

216Being Muslim in France (Part I). Retrieved from: http://www.brookings.edu/press/books/chapter_1/integratingislam.pdf

217The Muslim Council of Britain (2015). *British Muslims in Numbers*. Retrieved from: <https://www.mcb.org.uk/wp-content/uploads/>

218White, A. (Ed.) (2002.). *Social Focus in Brief: Ethnicity 2002*. London: Office for National Statistics. Retrieved from: file:///C:/Users/RDE/Downloads/ethnicityreport_tcm77-169174.pdf

219Reynolds, L., Birdwell, J. (09.10.2015.) *Rising to the Top*. [Research report summary]. Retrieved from: <http://www.demos.co.uk/project/rising-to-the-top/>

220Euro-Islam homepage (n.d.). *Muslims in European Politics*. Retrieved from: <http://www.euro-islam.info/>

pārstāvji neuzsver savu reliģisko piederību, bet viņi tiek uzskatīti par musulmaņiem, jo viens no tiem dzimis Alžīrijā, bet otram vecāki ir alžīri.²²¹ 2009.gada EP vēlēšanās pārstāvniecībā tika ievēlēti 11 musulmaņi. Lai gan ne visi uzsver savu reliģisko piederību, šajā statistikā tika ņemta vērā cilvēku izcelsme (divi dzimuši Alžīrijā) un vecāku reliģiskā piederība. Francija 2009.gadā EP ievēlēja piecus musulmaņus, Lielbritānija – divus.²²²

Vietējā pārvaldē Francija neuzrāda tik labus rezultātus, kā pārnacionālajās iestādēs (EP), tomēr musulmaņu klātbūtne valsts pārvaldē ir vērojama. Datu trūkuma dēļ, nav iespējams noteikt, cik daudz musulmaņu iesaistījušies valsts pārvaldē, jo daļa no politiķiem īpaši uzsvēruši nevēlēšanos tikt identificētiem kā musulmaņiem.

Lielbritānijas parlamentā šobrīd vērojama līdz šim lielākā musulmaņu reprezentācija, tomēr tā sastāda tikai 2% no visiem parlamenta dalībniekiem.²²³ 2016.gada maijā par Londonas mēru tika ievēlēts Sadiks Hans, kurš ir dzimis un audzis Londonā, bet viņa vecāki ir pakistāņi.²²⁴ Hans jau pirms tam aktīvi iesaistījies politikā un, kļūstot par Transporta ministru, bija pirmais musulmanis, kurš darbojies Lielbritānijas Ministru kabinetā.²²⁵ Lielbritānijā vērojama tendence, ka minoritātes (tai skaitā melnādainie un musulmaņi) vēlēšanās piedalās nedaudz pasīvāk (77% aktivitāte), kā baltādainā sabiedrības daļa (86% aktivitāte).²²⁶

Secināts, ka nav pietiekamu datu par Francijas musulmaņu iesaisti politiskajos procesos, kas neļauj veikt valstu salīdzinājumu šajā jomā.

221Euro-Islam homepage (n.d.). *Muslims in European Politics*. Retrieved from: <http://www.euro-islam.info>

222Turpat

223Taylor, A.(12.10.2015.). Would Muslims get better jobs if bosses didn't know they were Muslims? *Independent*. Retrieved from: <http://www.independent.co.uk/news/uk/>

224Sadika Hana priekšvēlēšanu kampaņas mājaslapa *Sadik Khan for London*. Izgūts no: http://www.sadiq.london/my_story

225Turpat

226The Electoral Commission (12.2011.). *Great Britain's electoral registres 2011*. Retrieved from: http://www.electoralcommission.org.uk/__data/assets/pdf_file/

REZULTĀTI

Reliģija – Francijas stingrie ierobežojumi attiecībā uz reliģiskās piederības izrādīšanu ir rezultējušies pozitīvākā iedzīvotāju attieksmē pret citu reliģiju pārstāvjiem, kamēr Lielbritānijas multikulturālā pieeja sekmējusi musulmaņu lielāku nošķirtību no pārējās sabiedrības. Reliģiskās tolerances indekss liecina, ka Francijas iesaiste reliģijas jautājumu regulēšanā veido negatīvu korelāciju ar sabiedrības reliģiski motivēto uzbrukumu skaitu – palielinoties politiskajai iesaistei, samazinās vardarbīgo uzbrukumu skaits. 2006.gadā 77% britu un 58% franču musulmaņu uzskatīja, ka valstī pieaug musulmaņu piederības sajūta islāmam. Attiecīgi 86% un 59% musulmaņu uzskatījuši, ka tā ir laba tendence.²²⁷ 2006.gada pētījums liecina, ka 46% Francijas musulmaņu sevi vispirms identificē kā musulmani, kamēr šādi atbildējis krietni lielāks skaits britu musulmaņu – 81%. Francijā 42% musulmaņu norādījuši, ka vispirms sevi identificē kā mītnes valsts pilsoni, kamēr Lielbritānijā šādi atbildējuši tikai 7%.²²⁸ Šādi dati liecina par Francijas spēju integrēt musulmaņus sabiedrībā veiksmīgāk, kā tas izdevies Lielbritānijai, un ir pamats uzskatīt, ka asimilācijas politika šajā jomā bijusi veiksmīgāka par multikulturālismu.

Izglītības sistēma – abās valstīs skolu programma paredz integrācijas elementu iekļaušanu mācību procesā, uzsverot savstarpējās tolerances nozīmību. Lielbritānijā lielāks uzsvars tiek likts uz atšķirīgo kultūras iezīmju svarīguma izcelšanu. Šādi jaunākajai sabiedrības daļai (skolēniem) tiek radīta sajūta, ka savas atšķirīgās iezīmes ir nepieciešams uzsvērt. Visiem iedzīvotājiem tiek sniegtas vienādas iespējas iegūt izglītību, tomēr vērojams, ka musulmaņu izglītības līmenis ir zemāks kā Eiropas vidējais rādītājs. Precīzus datus par izglītības līmeņu atšķirību musulmaņu vidū nav izdevies apkopot, jo informācija par Franciju satur datus par imigrantu izglītību, neizšķirot musulmaņu grupu.

Valoda – gan Francijā gan Lielbritānijā ir tikai viena oficiālā valsts valoda, kas nozīmē, ka minoritātēm ir jāapgūst prasme pielietot valsts oficiālo valodu, lai spētu pilnvērtīgi dzīvot. Statistika par Lielbritāniju liecina, ka 6% musulmaņu nav spējīgi sazināties valsts valodā, lielākā daļa no tiem ir Pakistānā vai Bangladešā dzimuši imigranti, bet nav zināms šo respondentu vecums un uzturēšanās ilgums Lielbritānijā. Ir iespējams, ka šie cilvēki valstī ieradušies nesen un

²²⁷Pew Research Center (06.07.2006.). *Muslims in Europe: Economic Worries Top Concerns About Religious and Cultural Identity*. Retrieved from: <http://www.pewglobal.org/2006/07/06/>

²²⁸Turpat

vēl nav paguvuši iemācīties valodu, vai arī tie ir senjori, kuri savas dienas pavada mājās un komunicē ar savu piederīgo starpniecību. Dati par Francijas musulmaņu valodas lietojumu nav pieejami, bet, balstoties uz faktiem, ka valstī ir tikai viena oficiālā valoda – franču – un lielākā daļa musulmaņu ieradušies no bijušajām kolonijām, tiek izdarīts pieņēmums, ka arī Francijā augsts valsts valodas pratēju skaits.

Musulmaņu teritoriālais izvietojums – šis ir svarīgs rādītājs, jo, musulmaņu apmešanās vienkopus, ir viens no radikalizēšanos veicinošiem faktoriem.

Gan Francijā, gan Lielbritānijā vērojama musulmaņu koncentrēšanās lielajās pilsētās, tomēr tas liecina tikai par vispārēju tendenci apmesties ekonomisko centru tuvumā, kur ir lielāks darba vietu skaits, un, līdz ar to, arī lielākas izredzes kļūt par darba ņēmēju. Francijā vērojama tendence iedzīvotāju (gan musulmaņu, gan pārējās sabiedrības) vidū uzskatīt, ka musulmaņi vēlas dzīvot kopā ar pārējo sabiedrības daļu un nevēlas būt izolēti. Lielbritānijas iedzīvotāju vidū ir lielāka pārliecība, ka musulmaņi tiecas būt nošķirti no pārējās sabiedrības. Britu vidū manāma mazāka vēlme dzīvot miksētā apkaimē kopā ar dažādu etnisko, reliģisko grupu pārstāvjiem. Tomēr jāmin, ka abās valstīs vienāds daudzums jeb 80% respondentu, kuri jau dzīvo miksētās apkaimēs, norādījuši, ka arī turpmāk vēlētos atrasties dažādu kultūrālo grupu sabiedrībā.

Dati par šo rādītāju liecina, ka Francijā vērojams lielāks gadījumu daudzums, kad musulmaņi apmetušies heterogēnās jeb miksētās apkaimēs (musulmaņi šādu atbildi snieguši 74% gadījumu), nekā Lielbritānijā (54%).

Lielbritānijā vērojama izteiktāka musulmaņu un pārējās sabiedrības vēlme dzīvot vienkopus ar sev līdzīgajiem. Cilvēki no izolētām sabiedrības daļām biežāk uzskata, ka hidžāba valkāšana uzskatāma par draudu Eiropas kultūrai, kamēr cilvēki no dažādākas sabiedrības daļas uzskata, ka tas bagātina kultūru.²²⁹ Attiecinot šādu statistiku uz Lielbritāniju, rodas pretrunas, jo multikulturālisms māca, ka dažādība ir pozitīva tendence, bet dati liecina, ka izolētas sabiedrības (vairāk raksturīgas Lielbritānijai) ir neiecietīgākas pret dažādību.

Iespējams, ka atšķirības valstu starpā radījušas integrācijas politikas, jo multikulturālisms, uzsverot kultūru atšķirības un nepieciešamību tās saglabāt, ir radījis apzinātu vai neapzinātu sabiedrības vēlmi uzturēties kopā ar sev līdzīgajiem. Tikmēr asimilācijas politika, uzsverot visu iedzīvotāju, neatkarīgi no to izcelsmes vai reliģiskās pārliecības, piederību valstij un, mazinot atšķirīgo iezīmju izpausmes iespējas, ir veicinājusi lielāku vēlmi dzīvot miksētā sabiedrībā, jo

229Pew Research Center (06.07.2006.). *Muslims in Europe: Economic Worries Top Concerns About Religious and Cultural Identity*. Retrieved from: <http://www.pewglobal.org/2006/07/06/>

atšķirīgās iezīmes nespēlē lielu lomu, tādēļ, ka iedzīvotāji galvenokārt sevi identificē, kā valsts pilsoni, nevis kulturālās grupas pārstāvi.

Augstāk minētie dati ļauj secināt, ka Francijai, piekopjot asimilācijas politiku, veiksmīgāk izdevies novērst musulmaņu apmešanos vienuviet, tos sekmīgi iekļaujot pārējā sabiedrībā. Šī ir pozitīva tendence, jo samazina viena radikalizēšanos veicinoša faktora ietekmi.

Nodarbinātības līmenis un iespējas iesaistīties darba tirgū izraisa lielākās musulmaņu bažas (Francijā biežāk kā Lielbritānijā). 2004.gada dati norādīja, ka musulmanim Lielbritānijā bija labākas izredzes dabūt darbu, kā Francijā, 2015.gadā, atšķirīgi veidotā pētījumā, rezultāti liecina par pretējo un norāda uz pozitīvāku musulmaņu situāciju Francijā. Kopumā dati liecina, ka abās valstīs musulmaņu nodarbinātība ir zemāka par vidējo rādītāju un musulmaņi strādā zemākas sfēras profesijās. Lai gan dati par musulmaņu mājsaimniecību ienākumiem ir grūti salīdzināmi, tiek novērots, ka abās valstīs šo ienākumu līmenis ir zemāks par vidējo rādītāju.

Savstarpējo rādītāju nesakritības dēļ, ir grūti izdarīt secinājumus par to, kurai valstij veiksmīgāk izdevies iesaistīt musulmaņus darba tirgū. Rādītāji liecina par līdzīgu tendenci – musulmaņu zemāks ienākumu līmenis, lielāks bezdarbs un mazāka pārstāvniecība augstos amatos, salīdzinot ar pārējo iedzīvotāju grupu. Vienīgā fiksējamā atšķirība ir datos par musulmaņu iespēju iegūt uzaicinājumu uz darba pārrunām, kas Francijā ir nedaudz lielāka. Tomēr, autore uzskata, ka ir nepietiekams pētījumu datu apjoms par Francijas musulmaņu nodarbinātības līmeni, īpaši trūkst uzticamu datu par pēdējo desmitgadi, tādēļ nav iespējams noteikt, kurā valstī musulmaņu nodarbinātības līmenis ir augstāks. Līdz ar to, nav iespējams secināt, kura integrācijas politika sekmē šo faktoru.

Politiskā līdzdalība – Eiropas Parlamentā 2009.gadā Franciju pārstāvēja lielāks skaits musulmaņu, bet salīdzināt valsts pārvaldē iesaistīto musulmaņu skaitu nav iespējams, jo Francijā deputāti neuzsver savu reliģisko piederību, reizēm pat īpaši lūdzot to nepieminēt. Var izdarīt tikai vispārīgus secinājumus par to, ka abās valstīs ir vērojama musulmaņu iesaiste politiskajos procesos, tai skaitā arī atrodoties vadošajos amatos, tomēr kā Francijā, tā Lielbritānijā musulmaņi politiskajos amatos ir izteikti retāk, kā citu reliģiju pārstāvji, un nepietiekamā daudzumā reprezentē šo minoritāti.

Uzskatāmākam rezultātu atspoguļojumam, tika izveidota tabula (sk. 2.tabula), kurā apkopota informācija par tiem datiem, kuru salīdzināšanu bija iespējams veikt valstu starpā. Secinājumu izdarīšanā tiks izmantoti tikai tie dati, kas sniedz precīzu priekšstatu par musulmaņu

situāciju, integrācijas pakāpi sabiedrībā – netiks ņemti vērā dati par politisko līdzdalību un izglītības līmeni, jo, no pieejamajiem datiem, iespējams secināt tikai to, ka šajās kategorijās musulmaņu rādītāji ir zemāki par valstī vidējiem, tomēr nav iespējams noteikt, cik reižu zemāki un to, vai atšķirības ir ievērojamas.

2.tabula Reuzltātos izmantojamo datu apkopojums

	Reliģiski motivēto uzbrukumu biežums	Musulmaņi pozitīvi pret valstī pieaugošo piederības sajūtu islāmam (%)	Musulmaņi grib pielāgoties nacionālajai kultūrai un normām (%)	Musulmaņi vēlas būt izolēti (%)	Musulmaņi dzīvo miksētā sabiedrībā (%)	Mēs, musulmaņi, vēlamies būt izolēti (%)	Musulmaņi vispirms sevi asociē kā valsts pilsoni (%)	Cik reižu mazāka iespēja musulmanim iegūt darbu (2015.gads)	Bezdarbnieku līmenis musulmaņu vidū reižu lielāks kā pārējā sabiedrībā	Atšķirība starp izglītotajiem musulmaņiem un pārējo sabiedrību	2009.gada EP ievēlēto musulmaņu skaits
Francija	retāk	59	46	53	74	21	42	4.2	2.1 (2006)	lielāka	5
Lielbritānija	biežāk	86	22	64	54	35	7	3.8	2.4 (2011)	mazāka	2

SECINĀJUMI

Pēc katra teroristu uzbrukuma, kas pastrādāts Eiropā, no jauna aktuālas kļūst diskusijas par Eiropas musulmaņu agresīvo dabu un valdību nespēju pilnvērtīgi integrēt šo sabiedrības daļu Rietumu pasaulē. To, vai tiešām integrācijas politika vainojama pie teroristu uzbrukumiem, nav iespējams viennozīmīgi noskaidrot, tomēr šī darba autore centās rast atbildi uz šo komplicēto jautājumu. Darbā lielāks uzsvars likts uz radikalizēšanos veicinošiem faktoriem, nevis teroraktu skaitu, jo integrācijas politika ir spējīga novērst iemeslus indivīdu vēlmei pielietot terorismu, bet par pašu teroraktu skaitu ir atbildīga pretterorisma politika, kas Francijas gadījumā atzīta par pielaidīgāku un ne tik striktu, kā Lielbritānijā.

Integrācijas politikas galvenais uzdevums ir savlaicīgi piefiksēt un novērst sabiedrības daļu atšķirības un to radītos šķēršļus veiksmīgai interakcijai. Tas palīdzēs laicīgi novērst etniskās krīzes un arī radikalizēšanās procesu, kas grautu valsts iekšpolitisko stabilitāti un apdraudētu drošības situāciju, radot pamatu pilsoņu karam, bet mūsdienās aktuālāk – pamatu terorisma aktiem. Lielākais izaicinājums mūsdienās ir musulmaņu integrācija sabiedrībā, veicinot komunikāciju, izpratni un savstarpēju atzīšanu starp musulmaņiem un valstu dominējošās kultūras pārstāvjiem.

Šajā darbā tika apskatīti Francijas un Lielbritānijas gadījumi, jo abās valstīs vērojams liels skaits musulmaņu (attiecīgi 7.5-10% un 5% no kopējā iedzīvotāju skaita) un valstis izvēlējušās atšķirīgas (pat pretējas) integrācijas politikas pieejas. Francija piekopj asimilācijas integrāciju, uzsverot sekularizāciju un nepieciešamību minoritātēm pieņemt franču kultūru, tās vērtības. Lielbritānija, piekopjot multikulturālismu, ir liberālāka un ļauj, pat veicina minoritātes uzsvērt savas atšķirīgās iezīmes.

Apkopojot pieejamos datus par Franciju, tiek secināts, ka asimilācijas integrācijas politika ir veicinājusi sabiedrības kopības sajūtu un toleranci pret citu reliģiju, etnisko grupu un rasu pārstāvjiem. Neuzsverot un brīžiem arī aizliedzot uzsvērt indivīdu atšķirīgo piederību kādai no augstāk minētajām grupām, tiek veicināta piederības sajūta vienai valstij, kas visām grupām ir kopīga. Pirms pētījuma uzsākšanas, autore uzskatīja, ka aizliegums paust piederību konkrētai reliģijai, vai etniskajai grupai, veicinās musulmaņu negatīvu attieksmi pret valsti, jo tā liek atteikties no konkrēto personu raksturojošām atšķirīgajām iezīmēm. Musulmaņu negatīvā attieksme pret valsti, balstoties uz teoriju, izraisītu dominējošās kultūras negatīvu nostāju pret

musulmaņiem. Pētījumu rezultāti liecina, ka Francijā iedzīvotājiem ir pozitīvāka attieksme pret musulmaņiem nekā Lielbritānijā. Tas liecina, ka autores sākotnējais pieņēmums ir aplams, jo atšķirīgo iezīmju izpaušanas aizliegums neizraisa musulmaņu nepatiku pret valsti un neizraisa pārējās sabiedrības nepatiku pret musulmaņiem. Lai gan centieni pielāgot sabiedrību vienai kultūrai (konkrēti – franču) var šķietami radīt neiecietību pret citu kultūru pārstāvjiem, Francija piekopj liberālu asimilācijas politikas interpretāciju, kas uzsver nepieciešamību atzīt citas kultūras, reliģijas un būt iecietīgiem pret tām, bet minoritātēm no savām iezīmēm liek atteikties, atrodoties publikā, pieņemot politiskus lēmumus. Francija neaizliedz dažādas reliģijas un kultūras – indivīdiem ir atļauts tās piekopt privātajā sfērā. Asimilācijas politika veicina sabiedrības piederības sajūtu konkrētai valstij, veicina patriotismu – neatkarīgi no tā, kur cilvēks dzimis, kāda ir viņa ādas krāsa vai reliģiskā pārliecība, svarīgi, lai tiktu respektēti valsts likumi, valoda un kultūra. Uzsverot piederības sajūtu vienai valstij, atšķirīgās īpašības tiek noliktas otrajā plānā un, ar aizliegumu palīdzību, tiek izskausta šo atšķirību uzsvēršana. Tas gan nenozīmē, ka asimilācijas politikai ir izdevies radīt absolūtu vienlīdzību cilvēku starpā, ko, saskaņā ar dažiem teorētiķiem, ir neiespējami panākt – Francijas gadījumā ir vērojama, piemēram, musulmaņu diskriminācija darba tirgū. Ar likumu nosakot aizliegumu uzsvērt savu reliģisko piederību, nevar novērst acīm redzamo – cilvēki atpazīst citas etniskās piederības cilvēkus, kā arī spēj izdarīt secinājumus par viņu reliģisko piederību (kas visbiežāk ir precīzi, ņemot vērā, ka arābu izcelsmes cilvēki galvenokārt ir musulmaņi) un balstīt savas emocijas gan uz stereotipiskiem pieņēmumiem, gan zināšanām par to, ka Eiropā aktualizējies džihādistu veikto uzbrukumu skaits un šos uzbrukumus pārsvarā pastrādā musulmaņi.

Lielbritānijas gadījumā tiek pielietots multikulturālisms, veicinot atšķirīgo iezīmju izpaušanu, rada apstākļus, kuros cilvēki var būt “viņi paši” - nēsāt ticību apliecinošus apģērbus, politiskos uzskatus balstīt reliģiskajā pārliecībā. Izglītības sistēma, uzsverot atšķirīgo kulturālo piederību nozīmi, veicina iedzīvotajos sajūtu, ka šīs atšķirīgās īpašības ir jāuzsver, jo tās nāk par labu valsts kultūrai. Lai arī šāda multikulturālisma pieeja šķiet sabiedrībai draudzīga, tiek secināts, ka kopumā tā atstāj negatīvākas sekas uz integrācijas politiku nekā asimilācijas pieeja. Atļaujot cilvēkiem uzsvērt savas atšķirīgās iezīmes, netiek veicināta sajūta par nepieciešamību iekļauties un pielāgoties pārējais sabiedrībai. To apliecina pētījuma rezultāti par musulmaņu daudzumu, kuri sevi vispirms identificē kā konkrētās valsts pilsoni, tikai pēc tam uzsverot savu reliģisko piederību. Lielbritānijā kā valsts piederīgos sevi asociē krietni mazāks daudzums musulmaņu (7%) kā Francijā (42%), bet kristiešu atbildes uz šo pašu jautājumu ļauj secināt, ka

nacionālā identitāte abās valstīs ir spēcīga, lai gan Francijā – spēcīgāka. Arī reliģiskās iecietības ziņā Francija uzrāda labākus rezultātus, jo, vairāku gadu pētījumos secināts, ka sabiedrības uzbrukumi reliģiskajām minoritātēm Francijā ir skaitliski mazāk kā Lielbritānijā. Musulmaņu izolētība no pārējās sabiedrības ir vērojama kā Francijā, tā Lielbritānijā, bet pirmajā valstī šī tendence ir mazāk izteikta. Musulmaņu apmešanās vienuviet rada pateicīgus apstākļus radikalizēšanās procesam, tādēļ ir ļoti svarīgi veicināt iedzīvotāju “sajaukšanos” un maksimāli novērst geto veidošanos. Fakts, ka Francijā musulmaņi biežāk kā Lielbritānijā (74% un 54%) norādījuši, ka dzīvo miksētās sabiedrībās, ļauj secināt, ka arī šajā jomā asimilācijas politikai veiksmīgāk izdevies integrēt musulmaņus sabiedrībā. Abu valstu izglītības sistēmas iekļauj integrācijas politikas elementus, bet Lielbritānijā apmācības procesā vairāk tiek uzsērta atšķirīgo kultūras iezīmju pozitīvā puse, kamēr Francija kopš 2004.gada ar likumu aizliedz atšķirīgo iezīmju izpausmi izglītības iestādēs (aizliegums valkāt reliģisko apģērbu) un liek uzsvāru uz piederības sajūtu valstij. Abās valstīs musulmaņu izglītības līmenis ir zemāks kā vidējais rādītājs. Tas pats attiecināms uz nodarbinātību un politisko līdzdalību.

Salīdzināmus datus izdevies apkopot par reliģisko iecietību un teritoriālo izvietojumu. Nav izdevies apkopot salīdzināmus datus par valodas lietojumu. Dati par nodarbinātības, izglītības līmeni un politisko līdzdalību sniedz vispārēju apskatu, ļaujot secināt, ka Francijā musulmanim ir nedaudz lielākas iespējas iegūt darbu kā Lielbritānijā, izglītības līmeņu atšķirība starp musulmaņiem un pārējo sabiedrību Lielbritānijā tiek vērtēta kā mazāka par tādu pašu atšķirību Francijā, politiskā līdzdalība valsts līmenī nav nosakāma, bet starpvalstu institūcijā (Eiropas Parlamentā 2009.gadā) Francija bija ievēlējusi skaitliski vairāk musulmaņu kā Lielbritānija.

Precīzus secinājumus iespējams izdarīt, balstoties tikai uz diviem analizētajiem indikatoriem, pievienojot statistiku par musulmaņu piederības sajūtu valstij, kas Francijā fiksēta kā lielāka. No pieejamajiem datiem šajos indikatoros, tiek secināts, ka Francijā musulmaņi, salīdzinot ar Lielbritāniju, veiksmīgāk iekļāvušies sabiedrībā, par ko liecina retāka apmešanās nošķirti no pārējās sabiedrības, biežāk jūtas piederīgi mītnes valstij. Arī pārējās Francijas sabiedrības attieksme pret musulmaņiem ir vērtējama pozitīvāka kā Lielbritānijā – retāk fiksēts reliģiski motivētu uzbrukumu skaits, cilvēki ir vairāk griboši dzīvot apkārtnē ar dažādām kulturālajām grupām (tai skaitā musulmaņiem).

Balstoties uz šiem rādītājiem, tiek secināts, ka **nav apstiprinājusies darbā izvirzītā hipotēze**, jo multikulturālisma integrācijas politika, Lielbritānijas gadījumā, nav sekmīgāk

veicinājusi musulmaņu integrāciju sabiedrībā. Nelielo pierādījumu dēļ, netiek secināts, ka asimilācijas politikas pieeja ir veiksmīgāka, tomēr tas dod pamatu veikt tālāku izpēti, īpaši koncentrējoties uz asimilācijas politikas sekmīgumu. Hipotēze tiek gāzta, izdarot secinājumus no 2 valstu gadījumu analīzes. Uzticamākai rezultātu iegūšanai, ieteicams palielināt pētāmo gadījumu jeb Eiropas valstu, ar lielu musulmaņu populāciju, skaitu. Tālākai izpētei ieteicams izvēlēties Beļģiju, Austriju, Spāniju, kur arī fiksēta liela musulmaņu populācija.

Lai gan šajā pētījumā asimilācijas integrācijas politika uzrādījusi labākus rezultātus musulmaņu integrācijā, autore izsaka kritiku Francijas nostājai par *laïcité* principa stingru ievērošanu aptaujās. Tiek uzskatīts, ka tas kavē integrācijas procesa novērtēšanu, jo informācija par to lielā mērā tiek iegūta no privātu pētniecības iestāžu un atsevišķu pētnieku aptaujām, kuras bieži koncentrējas uz atšķirīgiem aspektiem un traucē izdarīt secinājumus par musulmaņu stāvokli konkrētā jomā, piemēram, par izglītības līmeni iespējams spriest tikai to, ka tas ir zemāks kā valsts vidējais rādītājs, neļaujot veikt precīzu salīdzinājumu ar Lielbritānijas situāciju. Pārvalstu institūciju pētījumos par Franciju netiek izšķirti dati par musulmaņiem, tātad arī šādus oficiālus, visaptverošus pētījumus nav iespējams izmantot integrācijas politikas analīzē, jo tie nesniedz informāciju par musulmaņu situāciju valstī.

Tiek secināts, ka datu trūkums par musulmaņu uzskatiem, attieksmēm un dzīves apstākļiem Francijā, ir liela problēma, jo atbildīgās institūcijas nevar izsekot šīs grupas integrācijas procesu. Būtu ieteicams veikt pētījumus, kuru jautājumi saskan ar citu valstu veiktām aptaujām, lai varētu veikt rezultātu salīdzināšanu. Tas ļautu precīzāk novērtēt musulmaņu integrāciju un attiecīgās integrācijas pieejas sekmīgumu, jo ļautu novērtēt musulmaņu stāvokli, balstoties uz vairākiem indikatoriem. Šādas aptaujas ir nepieciešamas, lai fiksētu iespējamās problēmas un laicīgi mazinātu grupu savstarpējās atšķirības un konfliktus.

IZMANTOTIE INFORMĀCIJAS AVOTI

1. Adikibi., O., Balleins, B., Brejī, E., Derbišīrs, D., Dīens, M.I., Dīna-Dramonda, S. Tompson, K. (b.g.). *Ideju vārdnīca*. Rīga: Zvaigzne ABC
2. Banton, M. (2001). National integration in France and Britain. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 27:1, 151-168.
3. Everly, M.K. (2014). *Multicultural Public Policy and Homegrown Terrorism in the European Union*. (Master's thesis). USA: Wright State University.
4. Geddes, A. (2003). *The Politics of Migration and Immigration in Europe*. London: Sage
5. Global Media, War and Peace(19.11.2015.) *Surveillance* [lekciju pieraksti] Sciences Po Lyon universitāte.
6. Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūts. (2000). *Integrācija un Etnopolitika*. Rīga: Jumava
7. Radical arab nationalism (19.11.2015). *Decline of radical arab nationalism*. [lekciju pieraksti] Sciences Po Lyon universitāte.
8. Steiner, E. (08.12.2005.). *Legislating Against Terrorism – The French Approach*. (A summary of a meeting of the International Law Discussion Group). Chatham House.
9. Adida, C. L., Laitin, D. Valfort, M. (2010.) *Identifying barriers to Muslim integration in France*. <http://dx.doi.org/10.1073/pnas.1015550107>
10. Armanios, F. (23.02.2004.). *Islam: Sunnis and Shiites*. CRS Report for Congress. Retrieved from:
http://www.investigativeproject.org/documents/testimony/337.pdf?utm_source=viz&utm_medium=viz.referral&utm_campaign=viz.ref&utm_viz_id=71nO5FNYtKZ&utm_pubreferrer=www.nbcnews.com%2Fnews%2Fmideast%2Fwhat-are-differences-between-sunni-shiite-muslims-n489951
11. Bakker, E. (2006). *Jihadi Terrorists in Europe*. The Hague: Netherlands Institute of International Relations Clingendael. Retrieved from:
http://www.clingendael.nl/sites/default/files/20061200_cscp_csp_bakker.pdf
12. Banton, M. (2001). National integration in France and Britain. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 27:1, 151-168 . <http://dx.doi.org/10.1080/13691830124752>
13. BBC News (22.11.2015.). *Brussels shutdown as manhunt for Paris fugitive Abdelislam continues*. Retrieved from: <http://www.bbc.com/news/world-europe-34892680>
14. Being Muslim in France (Part I). Retrieved from:
http://www.brookings.edu/press/books/chapter_1/integratingislam.pdf
15. Berlin Social Science Center (01.2016). Research Unit Migration, Integration, Transnationalization. *Research Report 2011-2015*. Retrieved from:
https://www.wzb.eu/sites/default/files/u680/mit_forschungsreport_2011-2015_1.03.2016.pdf

16. Berlin Social Science Center (n.d.) *Migration, Integration, Transnationalization*. Retrieved from: <https://www.wzb.eu/en/research/migration-and-diversity/migration-integration-transnationalization>
17. Berlin Social Science Center (n.d.). *Indicators of Citizenship Rights for Immigrants*. Retrieved from: <https://www.wzb.eu/en/research/migration-and-diversity/migration-integration-transnationalization/projects/indicators-of-citizenship>
18. Brown, W. J. (1990). The Persuasive Appeal of Mediated Terrorism: The Case of the TWA Flight 847 Hijacking. *Western Journal of Speech Communication*, 54. pp 219-236. Retrieved from: <http://www.uky.edu/~addesa01/documents/Brown.pdf>
19. Central Intelligence Agency's homepage. The World Factbook (n.d.). *Religions*. Retrieved from: <https://www.cia.gov/library/publications/resources/the-world-factbook/fields/2122.html>
20. Centrālās vēlēšanu komisijas mājaslapa. 2012.gada 18.februāra tautas nobalsošana par likumprojektu "Grozījumi Latvijas Republikas Satversmē. Izgūts no: <https://www.cvk.lv/pub/public/30256.html>
21. Code de l'education (2004). *Article L141-5-1*. Retrieved from: https://www.legifrance.gouv.fr/affichCodeArticle.do;jsessionid=D437A5AFB3DF58CD491960A4183D82A3.tpdila09v_3?cidTexte=LEGITEXT000006071191&idArticle=LEGIARTI000006524456&dateTexte=20160514&categorieLien=id#LEGIARTI000006524456
22. Code pénal (b.g.). *Article 421-1 Des actes de terrorisme*. Izgūts no: https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do;jsessionid=D46C1F96B91799303C3EA3CC818BE94A.tpdjo16v_1?idSectionTA=LEGISCTA000006149845&cidTexte=LEGITEXT000006070719&dateTexte=20150120
23. Committee of Inquiry into the Education for Children of Ethnic Minority Groups (03.1985). *Education For All*. [Report] London. Retrieved from: <http://www.educationengland.org.uk/documents/swann/swann1985.html#05>
24. Danforth, N.(19.11.2014.). *The Myth Of the Caliphate*. Retrieved from:<https://www.foreignaffairs.com/articles/middle-east/2014-11-19/myth-caliphate>
25. Department for Communities and Local Government homepage (n.d.). *About us*. Retrieved from: <https://www.gov.uk/government/organisations/department-for-communities-and-local-government/about#what-we-do>
26. Department for Children, Schools and Families (12.2007). *The Children's Plan. Building brighter futures*. Retrieved from: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/325111/2007-childrens-plan.pdf
27. Eiropas Rasisma un ksenofobijas uzraudzības centrs (b.g.). *Musulmaņi Eiropas Savienībā: Diskriminācija un islamofobija*. Izgūts no: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/1936-EUMC-highlights-LV.pdf
28. Elhefnawy, H. (15.04.2015). *The Third Generation of European Muslim Immigrants*. The Future center of Advanced Research and Studies. Retrieved from: <http://www.futurecenter.ae/en/analys.php?analys=454>

29. Encyclopedia Britannica. *Sykes-Picot Agreement*. Retrieved from: <http://www.britannica.com/event/Sykes-Picot-Agreement>
30. Equality and Human Rights Commission homepage (n.d.). *What we do*. Retrieved from: <https://www.equalityhumanrights.com/en/about-us/what-we-do>
31. Eurofound webpage (11.06.2007.). *Third-country nationals*. Retrieved from: <http://www.eurofound.europa.eu/observatories/eurwork/industrial-relations-dictionary/third-country-nationals>
32. Euro-Islam homepage (n.d.). *Muslims in European Politics*. Retrieved from: http://www.euro-islam.info/key-issues/political-representation/#identifier_7_8852
33. Euro-Islam homepage. *Islam in France*. Retrieved from: http://www.euro-islam.info/country-profiles/france/#footnote_1_477
34. European Council (n.d.). *EU terrorist list*. Retrieved from: <http://www.consilium.europa.eu/en/policies/fight-against-terrorism/terrorist-list/>
35. Eurostat data (05.2015). Migration and migrant population statistics. Retrieved from: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Migration_and_migrant_population_statistics#Migration_flows
36. Eurostat data (10.06.2015.). *Immigration in the EU*. Retrieved from: http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/e-library/docs/infographics/immigration/migration-in-eu-infographic_en.pdf
37. Everly, M.K. (2014). *Multicultural Public Policy and Homegrown Terrorism in the European Union*. (Master's thesis). Wright State University.
38. Farmer, B. R. (2010). *Radical Islam in the West: ideology and challenge*. North Carolina: McFarland & Company. Retrieved from: [https://books.google.lv/books?id=XCxV7ERw09oC&pg=PA239&lpg=PA239&dq=Farmer,+B.+R.+\(2010\).+Radical+Islam+in+the+West:+ideology+and+challenge.&source=bl&ots=w0nZtacX0k&sig=jm_7DJ6ulnc9Eo3JNc_m2sgRTN8&hl=lv&sa=X&ved=0ahUKEwiqkcmUj9jMAhXGGCwKHQihDTQQ6AEIMzAD#v=onepage&q=Farmer%2C%20B.%20R.%20\(2010\).%20Radical%20Islam%20in%20the%20West%3A%20ideology%20and%20challenge.&f=false](https://books.google.lv/books?id=XCxV7ERw09oC&pg=PA239&lpg=PA239&dq=Farmer,+B.+R.+(2010).+Radical+Islam+in+the+West:+ideology+and+challenge.&source=bl&ots=w0nZtacX0k&sig=jm_7DJ6ulnc9Eo3JNc_m2sgRTN8&hl=lv&sa=X&ved=0ahUKEwiqkcmUj9jMAhXGGCwKHQihDTQQ6AEIMzAD#v=onepage&q=Farmer%2C%20B.%20R.%20(2010).%20Radical%20Islam%20in%20the%20West%3A%20ideology%20and%20challenge.&f=false)
39. Francijas valdības mājaslapa (22.01.2016.). *Efforts to prevent radicalisation stepped up at local and national levels*. Izgūts no: <http://www.gouvernement.fr/en/efforts-to-prevent-radicalisation-stepped-up-at-local-and-national-levels>
40. Francijas valdības mājaslapa, *Le Plan Vigipirate, izgūts no*: <http://www.risques.gouv.fr/menaces-terroristes/le-plan-vigipirate>
41. Gallup (2010). *Islamophobia: Understanding Anti-Muslim Sentiment in the West*. Retrieved from: <http://www.gallup.com/poll/157082/islamophobia-understanding-anti-muslim-sentiment-west.aspx>
42. General Secretariat of the League of Arab States (22.04.1998.). *The Arab Convention on the Suppression of Terrorism*. Retrieved from: https://www.unodc.org/tldb/pdf/conv_arab_terrorism.en.pdf

43. Global Policy Forum (n.d.). *War on Terrorism*. Retrieved from: <https://www.globalpolicy.org/war-on-terrorism.html>
44. Global Terrorism Database (n.d.). Retrieved from: https://www.start.umd.edu/gtd/search/Results.aspx?expanded=no&casualties_type=&casualties_max=&success=yes&country=603&ob=GTDID&od=desc&page=1&count=20#results-table
45. Hackett, C. (17.11.2015). *5 facts about the Muslim population in Europe*. Pew Research Center. Retrieved from: <http://www.pewresearch.org/fact-tank/2015/11/17/5-facts-about-the-muslim-population-in-europe/>
46. Ipsirli, M. (2004). *The Ottoman Ulema (Scholars)*. Manchester: Foundation for Science Technology and Civilization. Retrieved from: <http://www.muslimheritage.com/uploads/OttomanUlema.pdf>
47. Islamic Encyclopedia. *Jahiliyyah*. Retrieved from: <http://islamicencyclopedia.org/public/index/topicDetail/id/475>
48. Jansen, Y. (2013). *Secularism, Assimilation and the Crisis of Multiculturalism : French Modernist Legacies*. Amsterdam: Amsterdam University Press. Retrieved from: <http://datubazes.lanet.lv:3541/eds/ebookviewer/ebook/ZTAwMHh3d19fNzgxNzc2X19BTg2?sid=efb75e76-e1b4-452a-8441-4f92fbb0e7f8@sessionmgr4001&vid=2&format=EB&rid=6>
49. Joppke, C (2004). The Retreat of Multiculturalism in the Liberal State: Theory and Policy. *The British Journal of Sociology* (vol.55) Issue 2. 237-257. DOI: 10.1111/j.1468-4446.2004.00017.x
50. Krogstad, J. M. (24.09.2015). *What Americans, Europeans think of immigrants*. Pew Research Center. Retrieved from: <http://www.pewresearch.org/fact-tank/2015/09/24/what-americans-europeans-think-of-immigrants/>
51. Kymlicka, W. (02.2012.). *Multiculturalism: Success, Failure, and the Future*. Washington DC: Migration Policy Institute. Retrieved from: http://www.academia.edu/2392447/Multiculturalism_Success_Failure_and_the_Future_2012_
52. Latvijas Republikas Satversme. 4.pants. Izgūts no: <http://likumi.lv/doc.php?id=57980>
53. Latvijas Zinātņu akadēmijas Terminoloģijas komisijas mājaslapa. Izgūts no: <http://termini.lza.lv/term.php?term=geto&list=geto&lang=LV>
54. Lielbritānijas valdības mājaslapa. *Types of school*. Izgūts no: <https://www.gov.uk/types-of-school/overview>
55. Liogier, R.(2009). Laïcité on the Edge in France: Between the Theory of Church-state Separation and the Praxis of State-church confusion. *Macquarie Law Journal* (vol 9). 25-45
56. MERCER (23.02.2016.). *Western European Cities Top Quality of Living Ranking*. Retrieved from: <http://www.mercer.com/newsroom/western-european-cities-top-quality-of-living-ranking-mercero.html>
57. MERCER home page (2016.). 2016 *Quality of Living Rankings*. Retrieved from: <https://www.imercer.com/content/mobility/quality-of-living-city-rankings.html#list>
58. Merriam-Webster Dictionary. *Definition of INTEGRATION*. Retrieved from:

<http://www.merriam-webster.com/dictionary/integration>

59. Migrant Integration Policy Index 2015 mājaslapa, *What is MIPEX?*, izgūts no:
<http://mipex.eu/what-is-mipex>
60. Moussalli, A. (01.2009). *Wahhabisms, Salafism and Islamism: Who Is the Enemy?*. American University of Beirut. Retrieved from: <http://conflictsforum.org/briefings/Wahhabism-Salafism-and-Islamism.pdf>
61. New World Encyclopedia. *Sayyid Abula A'la Maududi*. Retrieved from:http://www.newworldencyclopedia.org/entry/Sayyid_Abul_A'la_Maududi
62. OECD (2012.). *Programme for International Student Assessment 2012. United Kingdom*. Retrieved from: <http://www.oecd.org/pisa/keyfindings/PISA-2012-results-UK.pdf>
63. OECD (2012.). *Programme for International Student Assessment 2012. France*. Retrieved from: <http://www.oecd.org/pisa/keyfindings/PISA-2012-results-france.pdf>
64. Open Society Institute (2005.). *British Muslims and Education*. Retrieved from:http://www.fairuk.org/docs/OSI2004%207_Education.pdf
65. Oxford Dictionaries. Retrieved form:<http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/terrorism>
66. Pew Research Center (06.07.2006.). *Muslims in Europe: Economic Worries Top Concerns About Religious and Cultural Identity*. Retrieved from:
<http://www.pewglobal.org/2006/07/06/muslims-in-europe-economic-worries-top-concerns-about-religious-and-cultural-identity/>
67. Pew Research Center (12. 05.2014). *Chapter 3. Most Support Limiting Immigration*. Retrieved from: <http://www.pewglobal.org/2014/05/12/chapter-3-most-support-limiting-immigration/>
68. Pew Research Center (20.09.2012). *Rising Tide of Restrictions on Religion*. [Research report]. Retrieved from: <http://www.pewforum.org/2012/09/20/rising-tide-of-restrictions-on-religion-findings/>
69. Pew Research Center (27.01.2011). *The future of the global Muslim population*. Retrieved from: <http://www.pewforum.org/2011/01/27/future-of-the-global-muslim-population-regional-europe/>
70. Pew Research Ceter (2010). *Global Religious Futures. Explore the data*. Retrieved from: http://www.globalreligiousfutures.org/explorer/custom#/?subtopic=23®ions=Europe&chartType=bar&data_type=number&year=2010&religious_affiliation=all&age_group=all&pdfMode=false&destination=to
71. Precht, T. (2007). *Home grown terrorism and Islamist radicalization in Europe* [Research report]. Retrieved from:
http://www.justitsministeriet.dk/sites/default/files/media/Arbejdsomraader/Forskning/Forskningspuljen/2011/2007/Home_grown_terrorism_and_Islamist_radicalisation_in_Europe_-_an_assessment_of_influencing_factors__2_.pdf

72. Queen's University (n.d.). Multiculturalism Policies in Contemporary Democracies. *United Kingdom*. Retrieved from: <http://www.queensu.ca/mcp/immigrant-minorities/evidence/united-kingdom>
73. Queen's University (n.d.). Multiculturalism Policies in Contemporary Democracies. *France*. Retrieved from: <http://www.queensu.ca/mcp/immigrant-minorities/evidence/france>
74. Queen's University homepage (n.d.). Multicultural Policies in Contemporary Democracies. *Decision Rules*. Retrieved from: <http://www.queensu.ca/mcp/immigrant-minorities/decision-rules>
75. Radical arab nationalism (19.11.2015). *Decline of radical arab nationalism*. [lekciju pieraksti] Sciences Po Lyon universitāte.
76. Reynolds, L., Birdwell, J. (09.10.2015.) *Rising to the Top*. [Research report summary]. Retrieved from: <http://www.demos.co.uk/project/rising-to-the-top/>
77. Sadika Hana priekšvēlēšanu kampaņas mājaslapa *Sadik Khan for London*. Izgūts no: http://www.sadiq.london/my_story
78. Sana Abed-Kotob (1995). The Accommodationists Speak: Goals and Strategies of the Muslim Brotherhood of Egypt. *International Journal of Middle East Studies*, 27(3). 321-339. <http://dx.doi.org/10.1017/S0020743800062115>
79. Schain, M. A. (2010). Managing difference: immigrant integration policy in France, Britain, and the United States. *Social Research*, (1), 205. Retrieved from: <http://datubazes.lanet.lv:3541/eds/pdfviewer/pdfviewer?sid=efb75e76-e1b4-452a-8441-4f92fbb0e7f8%40sessionmgr4001&vid=17&hid=4102>
80. Security Service MI5 homepage. *Joint Terrorism Analysis Centre*. Retrieved from: <https://www.mi5.gov.uk/joint-terrorism-analysis-centre>
81. Security Service MI5 homepage. Retrieved from: <https://www.mi5.gov.uk/>
82. Sfeir, A.(Ed.). (2007) *The Columbia World Dictionary of Islamism*. New York: The Columbia University Press. Retrieved from: <https://books.google.lv/books?id=rNrMilgHKKEC&pg=PA118&lpg=PA118&dq=The+French+Council+of+Muslim+Worship&source=bl&ots=Sr2KTvYYDg&sig=pfcEHoo58K1kaJsndGGII0ui7V0&hl=lv&sa=X&ved=0ahUKEwilp4nyj9LMAhVBFSwKHao6D-gQ6AEIzAB#v=onepage&q=The%20French%20Council%20of%20Muslim%20Worship&f=false>
83. Shah, A. (07.10.2013.). *War on Terror*. Global Issues. Retrieved from: <http://www.globalissues.org/issue/245/war-on-terror>
84. Steiner, E. (08.12.2005.). *Legislating Against Terrorism – The French Approach*. (A summary of a meeting of the International Law Discussion Group). Chatham House.
85. Stokes, B. (02.06.2015). *Chapter 3. Anti-minority Sentiment Not Rising*. Pew Research Center. Retrieved from: <http://www.pewglobal.org/2015/06/02/chapter-3-anti-minority-sentiment-not-rising/>

86. Stratēģiskās analīzes komisija (2007). *Savējie un svešie. Sabiedrības radikalizācijas tendences Latvijā, Eiropā un pasaulē*. Rīga: Apgāds "Zinātne". Izgūts no: http://www.president.lv/images/modules/items/PDF/item_1700_Rdikalizacija.pdf
87. Talon, E.(10.2012.). L'arabe, une «Langue de France» sacrifiée. *Le Monde Diplomatique*. Retrieved from: <http://www.monde-diplomatique.fr/2012/10/TALON/48275>
88. Taylor, A.(12.10.2015.). Would Muslims get better jobs if bosses didn't know they were Muslims? *Independent*. Retrieved from: <http://www.independent.co.uk/news/uk/would-muslims-get-better-jobs-if-bosses-didn-t-know-they-were-muslim-a6690621.html>
89. Tebbakh, S. (2007). *Muslims in the EU: cities report*. Grenoble:Open Society Institute. Retrieved from:https://www.opensocietyfoundations.org/sites/default/files/museucitiesfra_20080101_0.pdf
90. Terrorism Research & Analysis Consortium. *Takfir Wal-Hijra*. Retrieved from: <http://www.trackingterrorism.org/group/takfir-wal-hijra>
91. The Electoral Commission (12.2011.). *Great Britain's electoral registres 2011*. Retrieved from: http://www.electoralcommission.org.uk/__data/assets/pdf_file/0007/145366/Great-Britains-electoral-registers-2011.pdf
92. The Federal Bureau of Investigation. *Definitions of Terrorism in the U.S. Code*. Retrieved from: <https://www.fbi.gov/about-us/investigate/terrorism/terrorism-definition>
93. The Islamic Supreme Council of America (n.d.). *Understanding Islamic Law*. Retrieved from: <http://www.islamicsupremecouncil.org/understanding-islam/legal-rulings/52-understanding-islamic-law.html>
94. The Muslim Council of Britain (2015). *British Muslims in numbers*. Retrieved from: https://www.mcb.org.uk/wp-content/uploads/2015/02/MCBCensusReport_2015.pdf
95. The UN Refugee Agency (n.d.). *Asylum-Seekers*. Retrieved from: <http://www.unhcr.org/pages/49c3646c137.html>
96. The United States Code. *Section 2656f(d) of Title 22*. Retrieved from:<http://www.state.gov/documents/organization/65464.pdf>
97. U.S. Department of State (n.d.). *Foreign Terrorist Organizations*. Retrieved from: <http://www.state.gov/j/ct/rls/other/des/123085.htm>
98. U.S. Department of State (n.d.). *The Soviet Invasion of Afghanistan and the U.S. Response, 1978-1980*. Retrieved from: <https://history.state.gov/milestones/1977-1980/soviet-invasion-afghanistan>
99. United Nations (n.d.). *United Nations Action To Counter Terrorism. International Legal Instruments*. Retrieved from: <http://www.un.org/en/terrorism/instruments.shtml>
100. Vatican II Council (07.12.1965.). *Pastoral Constitution on the Church in the Modern World*. Retrieved from: http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_const_19651207_gaudium-et-spes_en.html

101. Von Drehle, D. (02.2006). *A Lesson In Hate*. Smithsonian magazine. Retrieved from: <http://www.smithsonianmag.com/history/a-lesson-in-hate-109822568/?no-ist=>
102. White, A. (Ed.) (2002.). *Social Focus in Brief: Ethnicity 2002*. London: Office for National Statistics. Retrieved from: file:///C:/Users/RDE/Downloads/ethnicityreport_tcm77-169174.pdf

Bakalaura darbs

„Integrācijas politika un musulmaņu radikalizēšanās Eiropā: Lielbritānijas un Francijas gadījumu analīze”

izstrādāts LU Sociālo zinātņu fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti.

Darba apjoms (neskaitot titullapu, satura rādītāju, apzīmējumu sarakstu, izmantotās informācijas avotu sarakstu, pielikumus, dokumentāro lapu un zemsvītras atsauces) ir 127 436 rakstu zīmes (ieskaitot intervālus).

Autors:

Liene Riekstiņa

Rekomendēju/nerekomendēju darbu aizstāvēšanai

(atbilstošo pasvītrot)

Vadītājs: asociētais profesors Dr. sc. pol. Daunis Auers _____ . ____ .2016.

Recenzents: docents Dr. sc. pol. Valts Kalniņš _____

(personiskais paraksts)

Darbs iesniegts Politikas zinātnes nodaļā 18.05.2016.

Dekāna pilnvarotā persona: metodiķe Inga Poļaka

Darbs aizstāvēts bakalaura gala pārbaudījuma komisijas sēdē

____.06.2016. prot. Nr. ____

Komisijas sekretārs: _____ *(personiskais paraksts)*